

banka ve

EKONOMİK yorumlar

ERKONOMİK DERGİ • AĞUSTOS 1990 • YIL : 27 • SAYI : 8 • 4000 LİRA (KDV DAHİL)

Yazışma Mektupları / 9

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Öztiin Akgüc

Cansen

Dr. Tansu Çiller

Dr. T. Güngör Uras

Para Piyasası / 25

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Ekonomik Göstergeler (İç) / 30

Yeni Teknoloji Transferi / 31

Doç. Dr. Murat Farman

Basından / 39

Doç. Dr. Nilfen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 42

Avrasya'dan Mark'ın Egemenliğine:

Avrasya'dan Almanya Ülküsü / 45

Doç. Dr. Suat Oktar

Yüksek Okulların Vergilendirilmesi / 51

Doç. Dr. Mehmet E. Palamut

Para Politikası ve Uygulamasına

Yeni Bankası'nın Yaklaşımı / 55

Doç. Dr. Tığınca Oktar

Ekonomik Olayları / 59

Yıldırım Kılıç

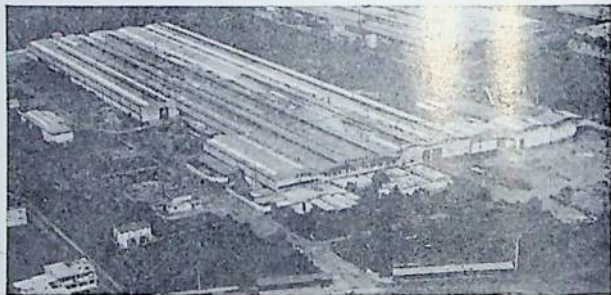
Yayınlar / 61

Dr. Yusuf Alper

Körfez Bunalımı
Türk Ekonomisini Etkiler mi?
1990 Yılı'nın İkinci Yarısında
Türk Ekonomisi Nasıl Bir
Gelişme Gösterebilir?

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-Istanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

Uzmanlık sizin için önemliyse...

50 yıllık deneyimiyle Etibank; çağdaş bankacılık hizmetlerini titizlikle sürdüren, uzmanlığı iş çevrelerinde kanıtlanmış bankadır.

Etibank, ürettiği madeni kendisi ihraç eden, yüksek döviz pozisyonuna sahip, dış ticaret işlemlerinde uzman bankadır.

ETİBANK

"güçlü kuruluş, güçlü bankacılık"

Diş düşmanı tartar'a ve diş çürümelerine

karşı güç

Özel formülünün etkisi klinik deneylerle kanıtlanan İpana Anti-Tartar, diş taşlarına ve diş çürümelerine karşı güçlüdür. İçerdiği Fluorid ile diş minelerini sertleştirir, diş çürümelerini önler. Bileşimindeki özel maddeler, yeniden diştaşı oluşumunu en aza indirger. İpana Anti-Tartar, günlük kullanımda diş çürümelerini de önleyen ideal "özel bakım" diş macunudur.

Tartar (Diştaşı) Nedir?

Tartar dişler üzerinde, özellikle diş ile dişetin birleştiği bölgelerde biriken kireçleşmiş tabakalardır.

- Tartar "periodontal" hastalıklara neden olur.
- İstenmeyen ağız kokuları oluşur.
- Dişetleri çekilir, iltihaplanır, sık sık kanar.
- Dişlerin direnci azalır, sallanmaya başlar.
- Diş çürümeleri hızlanır.

Tartar, ayrıca, dişlerin görünümünü de çirkinleştirir.

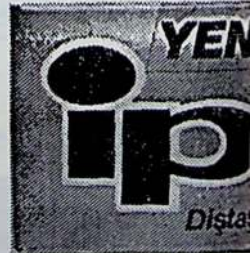
Tartar (Diştaşı) Nasıl Önlenir?

Tartar, diş hekimleri tarafından temizlenir. Ancak, zaman içinde, dişlerin dişetiyle birleştiği bölgede yeniden tartar birikimi başlamaktadır. İpana Anti-Tartar, bu birikimi geciktirir, en aza indirger. Diş çürümelerine ve diştaşlarına karşı güçlü İpana Anti-Tartar, her gün, düzenli olarak kullanılmalıdır.

Unutmayın!

İpana Anti-Tartar özel formülü, güçlü etkisi, farklı tadıyla, günlük ve özel diş bakımı için geliştirilmiş, çağdaş bir İpana ürünüdür.

Siz de, her gün düzenli olarak İpana Anti-Tartar kullanın, diş minelerinizi sertleştirin, diş çürümelerini önleyin, diştaşlarından arınmış, sağlıklı dişler kazanın!

diş macununuzu biliyoruz

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Oihan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arku • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Prof. Dr. Lâtlif Çakıcı • Mehmet Gün Çalika • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bulend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döştuğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cunnur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaloğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Onen • Prof. Dr. İsmail Öztaşlan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükri Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayın Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA
MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının Ekonomik Yorumlar bölümünde, «Körfez Bunalımı Türk Ekonomisini Etkiler mi?» konusu üzerinde genel çizgileriyle duruluyor. Açık Oturum'a katılan değerli konuşmacılarımız, bir süredir yaşanan Körfez bunalımının ekonomimiz üzerinde kısa ve uzun sürede olumsuz etkilerinin görüleceğini belirterek; «1990 yılının ikinci yarısında Türk ekonomisi nasıl bir gelişme gösterebilir?» sorusunu cevaplandırıyordular.

Yılın ilk yarısında Türk ekonomisinde bir canlanma görülmüyordu. Bu canlanma, ekonomide iç talebi yönlendirmek ve ayarlamak suretiyle yaratılıyordu. Üretim ve kapasite kullanım rakamlarında önceki dönemlere kıyasla belirli bir yükseliş vardı. İhracatta reel bir gerileme, ithalatta hızlı bir artış göze çarpıyordu. Fiyat hareketleri mevsimlik etkiyle de bir duraklama içine girmişti. 1988 ve 1989'da cari işlemlerde fazla veren Türkiye, 1990 yılının ikinci altı ayında önemli ölçüde açık verecektir. Bu arada dış ticaret açığı da ilk 5 ayda 3 milyar doların üstüne çıkmıştır. Enflasyonu ve parasal genişlemeyi geçici olarak durduran olay kur politikasıdır. Böyle bir ekonomiyi Orta Doğu bunalımı nasıl etkiler? Bunalım Türkiye'ye ne getirir, ne götürür? Bu soruların cevaplarını iç sayfalarda bulacaksınız.

Her zaman olduğu gibi Dergi'de yer alan diğer yazıların da ilginizi çekeceğini umuyoruz. Onları incelemek için ayıracağımız zamanın boşuna harcanmadığını göreceksiniz. Bu arada özellikle, «Teknoloji Trans ferü» ve «Marks'tan Mark'ın Egemenliğine: Birleşik Almanya Ülküsü» başlıklı yazıları okumanızı salık veriz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ AĞUSTOS 1990 YIL : 27 SAYI : 8 400 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazlı Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. KDV DAHİL 1990 İÇİN YILLIK ABONE : 48.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 24.000 TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 1.000.000 TL, Ön Kapak İçi 600.000 TL, Arka Kapak İçi 500.000 TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 400.000 TL, Tam Sayfa 350.000 TL, Yarım Sayfa 200.000 TL, Çeyrek Sayfa 100.000 TL, Renk Farkı 250.000 TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 10 oranında KDV ilave edilecektir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Türbe Şubesi 15410, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Piyerloti Cad. Anadolu İş Hanı No. 39/7, Çemberlitaş - İstanbul, Telefon: 528 28 90

CİLT : GÜRKAN, Telefon: 568 96 38 • BASKITARİHİ : 31 Ağustos 1990 • SAYISI : 5000

EX ORT I PORT

Dış ticaret işlemlerinizde birşeyler eksik mi kalıyor?
Aksayan birşeyler mi var?

Türk bankacılık dünyasında saygın bir yeri olan
müşterilerinin menfaatlerini kollamayı ana ilke edinmiş
bir bankanın desteğini almayı deneyin.
Esbank'ı deneyin.

Dış ticaret işlemlerinde uzman bir ekibin
ileri otomasyon teknikleri ile size sunduğu
hızı kazanın.

"Vakit nakittir" sözünün
işinize yansımaları izleyin.

"Tedbirli ve Kararlı"

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KÖRFEZ BUNALIMI TÜRK EKONOMİSİNİ ETKİLER Mİ?

URAS — Toplantıya hoş geldiniz. Şu günlerde kritik bir noktadayız. Türkiye istemediği halde çevredeki ciddi bir bunalımın içine şu veya bu şekilde karışmaya itildi. Ya da kendini bunalımın içinde buldu. Bu bunalım öncesinde Türk ekonomisinin belli bir gidişi vardı. Bunalım, bu gidişi nasıl etkiler; hiç etkilemez de Türkiye eski gidişinde devam eder mi? Ekonomi yılın ikinci yarısında ya da son çeyreğinde nasıl bir gelişme gösterebilir? Buyurun Sayın Akgüç, önce sizin görüşlerinizi alalım. Bu arada ekonominin bugünkü gidişine de genel olarak değineceğinizi umuyorum.

KATILANLAR :

- **Dr. Öztin AKGÜÇ**
Öğretim Üyesi
İ. Ü. İşletme Fakültesi
  - **Ege CANSEN**
İşletme Yöneticisi — Yazar
  - **Prof. Dr. Tansu ÇİLLER**
Öğretim Üyesi
Boğaziçi Üniversitesi
- YÖNETEN :
- **Doç. Dr. T. Güngör URAS**
İktisatçı — Yazar

1990 yılının ilk yarısında türkiye ekonomisinde göze çarpan gelişmeler

AKGÜÇ — 1990 yılının ilk yarısında Türk ekonomisinde 1989 ortalarından itibaren başlayan bir canlanma eğilimi görülüyor idi. Gerek üretim rakamlarında gerek kapasite kullanım rakamlarında önceki dönemlere kıyasla belirir bir yükseliş gözleniyordu.

URAS — Bu canlanma nasıl oluştu?

AKGÜÇ — Ekonomide iç talebi yönlendirmek ve ayarlamak suretiyle, iç dinamikleri harekete geçirmek suretiyle bir canlanma yaratılmaya çalışılıyordu. Çünkü dış ekonomik ilişkilere baktığımız zaman ihracatta belirli bir gelişme yoktu, hatta reel bir gerileme dahi söz konusuydu. Hükümet 1989 ortalarından itibaren tamamen değişik bir politika izlemeye başlamıştı. Özellikle 26 Mart seçimlerinden sonra bu politikanın özü iç talebi canlandırarak ekonomiyi hareketlendirmek olarak özetlenebilir. Gerçi 1990 yılına ait milli gelir tahminleri henüz açıklanmış değil. Aslında Temmuz ayında açıklanması gerekirdi. Açıklanmadı ama, geçen yıla göre daha yüksek bir büyüme hızı, ilk altı aylık verilere dayanılarak ortaya konulabilecektir.

İkinci önem! gelişme, fiyat hareketlerinde mevsimlik etkiyle de bir duraklamanın görülmesidir. Ancak, yaz aylarındaki fiyat hareketlerindeki durgunluğa bakarak da çok kesin sonuçlara varmamak gerekir. Çünkü her zaman yaz aylarında, bilindiği gibi mevsimlik hareketlerin etkisiyle fiyat hareketlerinde bir yavaşlama gözlenir. Hatta anımsayacaksınız 1980 öncesi de politikacılar bu gelişmelere bakarak «Tünelin ucundaki ışık gözüktü.» şeklinde yorumlar yaparlardı.

Türk ekonomisinde diğer önemli bir gelişme, 1988 ve 1989'da cari işlemlerinde fazla veren ekonominin 1990 yılının ilk altı ayında önemli ölçüde açık vermesidir. Tabii 1988 ve 1989 yıllarında niçin fazla verdiği, nasıl fazla verdiği tartışılabilir; ama, resmi rakamlara dayandığımız zaman anılan yıllarda ekonomi cari işlemlerinde fazla vermiştir. Özellikle ihracattaki duraklamaya karşın ithalattaki hızlı gelişme Türkiye'de ilk beş ayda dış ticaret açığını 3 milyar do-

ların üstüne çıkarmıştır. Bu, son derece önemli bir olaydır. Aynı zamanda görünmeyen kalemlerde programlanan ölçüde bir gelişme olmaması da cari işlemler açığını büyütüştür.

URAS — Sayın Akgüç, dış ticaret açığının büyük boyutlara çıkması geçici bir durum mu, yoksa kalıcı bir durum mu? Acaba böyle devam edecek mi? Önemli olan şudur: Türkiye belki yılın bu ilk beş ayını hazmedebilir; sonraki yedi ayda bu açık böyle devam edecek mi, yoksa büyüyecek mi?

AKGÜÇ — Türkiye'nin 1990 Programı'na baktığımız zaman, Program'da zaten 5 milyar doların üstünde bir dış ticaret açığı öngörülmektedir. Benim görebildiğim kadarıyla 1990'ın hedefi şuydu: Bir taraftan iç talebi canlandırmak, diğer taraftan da kısa zamanda üretim çok büyük boyutta artmayacağına göre, aşırı ithalat yapmak suretiyle bu talep artışını dengelemek. Bu zaten öngörülmüştü. Türkiye 1990'da 17 veya 18 milyar dolar dolayında bir ithalat yapmayı öngörmüştü.

URAS — Program'da bunun finansmanının nasıl sağlanacağı da öngörülmüş müydü? Finansman o doğrultuda mıydı?

AKGÜÇ — Şöyle diyelim, 1990 Programı'na baktığımız zaman cari işlemlerimizin fazla vereceği öngörü-lüyordu. Gerçi dış ticaret açığımız büyüyecek ama, yine de cari işlemlerimiz fazla verecek idi. Ancak, ilk beş aylık gelişme onu gösterdi ki, 1990 Programı'nın bu hedefi tutmuyor. Niye tutmuyor? İthalat beklenenin üstünde bir gelişme gösteriyor. İhracatta ise önemli bir hareketlenme yok. Görünmeyen kalemler de istenilen boyutta gelişmeyince cari işlemler kısa sürede önemli boyutta açık verdi; 1,6 milyar dolar kadar.

URAS — Görünmeyenlerde en önemli kalemler turizm geliri. Bu sene turizm geliri ilk altı ayda zannedersem % 16-18 oranında bir büyüme gösteriyor. İki milyar dolarlık bir gelir % 18 büyüdüğü zaman çok az fark etmiş oluyor. Fakat ithalattaki büyüme çok büyük ölçüde. Burada ithalatın kompozisyonu da önemli. Yani ne ithal ediyoruz? Türkiye sınai kuruluşlarının aramalı ve hammaddesini mi ithal ediyor, yoksa doğrudan doğruya bitmiş mal mı ithal ediyor? Gelen ithal malları yaygın tüketici kitlelerine mi gidiyor, yoksa belli üretici kitlelerine mi gidiyor? Bunlar da tartışılması gerekli konular.

AKGÜÇ — İthalatın kompozisyonuna baktığımız zaman, büyük artışın girdilerde olduğunu görüyoruz. Yani hammadde ve yarı mamullerde olduğunu görüyoruz.

URAS — O zaman sanayide de bir canlanma var demektir.

AKGÜÇ — Sanayide bir canlanma var tabii. Tüketim malları ithalatında da artış var.

CANSEN — Miktersal olarak girdilerde artış var. Yüzdesele olarak da tüketim malları daha fazla. Ama tüketim malları zaten miktar olarak küçük bir bölümü oluşturuyor.

AKGÜÇ — Miktar olarak hammadde ve aramalı ithali büyük boyutlarda artmış. Ocak-Mayıs döneminde hammadde, yarı işlenmiş ithali 3,9 milyar dolardan 5,3 milyar dolara yükselmiş.

URAS — İzin verirseniz burada Sayın Cansen'e bir soru sormak istiyorum. Bu ithalat kolaylığı ya da ithalatın ucuzluğu, yahut gümrüklerin inmesi sanayiye daha fazla aramalı ve hammadde kullanımına neden oluyor. Bu, sanayide ithal ikamesinden vazgeçilmesi şeklinde mi oluyor? Yani

ihracata dönük bir girdi mi kullanılıyor? Şöyle bir örnekle açıklamaya çalışayım. Otomotiv sanayiinde eskiden Türkiye'de yapılan bir kapı kolu şimdi ithalat daha ucuzladı diye ithal edildiği için mi ithalat artıyor, ithalat iç üretimin yerini mi alıyor, yoksa eski ithal ikameleri aynı seviyede devam ediyor da kapasite artışı yüzünden mi bu ithalat gereği ortaya çıkıyor?

CANSEN — Her iki türüsü de söz konusu. Eskiden ne ithal ediliyor ise ondan daha çok ithal edilmesi de var, tersine misal de var. Yan sanayicilerden ihracata yönelenler de var. Mesela otomotiv yan sanayicilerinden 3-4 tanesi ciddi şekilde ihracata yöneldi. Bunlar üretimlerinin % 30 - % 40'ını ihraç edebiliyorlar. Bence burada kesin bir şey söylenemez, ithalat yalnız şundan veya bundan artıyor diye.

enflasyonu ve parasal genişlemeyi durduran, faizleri aşağıda tutan ve ithalatı kışkırtan olay, izlenen kur politikasıdır

ÇİLLER — Kapasite kullanımına ilişkin % 68 olarak belirlenen bir oran vardı. Bu % 74'e çıktı. İki oran arasındaki artış gösteriyor ki kapasite kullanımından kaynaklanan bir ithalat artışı söz konusudur. İç talep artmıştır, sanayide kapasite kullanımı artışı buna cevap veriyor. Artan iç talebin karşılanması, kapasite kullanım artışına neden oluyor. Yatırımlara baktığımız zaman da, böyle ciddi, çeşitlenme doğrultusunda yeni bir yatırım olduğunu görmüyoruz. Gerçi Sabancı Grubu'nun Japon sermayesi ile birlikte giriştiği birkaç yatırım var

ama, onun dışında sanayi baktığımız zaman böyle büyük yatırımlar gündemde değil. Kapasite artışı ile beraber gelen, belki kaliteyi biraz daha düzeltmeye, modernizasyona yönelik bir yaklaşımla sanayideki büyüme oldu gibi geliyor bana. Bunun da devam edemeyeceğini düşünüyorum. Ben orada kaçırılmış bir fırsat görüyorum.

Bu ortamda bence üç şey yapılmaya çalışıldı. Şöyle ki, Türkiye'de bir stagflasyon olgusu kabul edildi. Stagflasyonla birlikte gelir dağılımının da bozulduğu görüldü. Bu ikisine birden cevap veren bir formül geçen yıl ücretlerin artırılması oldu. Ücretler arttığı zaman iç talep artacak, dolayısıyla üretim hareketlenecek ve bu süreç içinde gelir dağılımında bir düzelme meydana gelecek. Üçüncüsü de kur politikasına ilişkin çok önemli bir karardır. Kur politikasına ilişkin karar, hem daha önce belirlenenleri tamamlıyor hem de enflasyonun aşağı çekilmesine yöneliyor. Enflasyonu durduran olay aslında kur politikasıdır. Kur politikası iki şeyi birden başarmıştır. Merkez Bankası'nda otomatik bir parasal genişleme formülü vardır. Bunu ve bir yıl önce ne yapıldığını da aşağı yukarı biliyoruz. Merkez Bankası aktiflerinin içinde kurların değerlenmesinden doğan ve parasal genişlemeyi bayağı pompalayan en önemli faktör olan bir değerleme farkı vardı. TL hızla değer kaybettiği zamanlarda Merkez Bankası'nın kambiyo zararı artmaktaydı ve zararın finansmanı da Türkiye'deki parasal genişlemeyi çok etkiliyordu. Halbuki Merkez Bankası birtakım parasal hedefler koyma arzusunda idi. Bu hedeflerin tutturulabilmesi için kur değişikliğinin sınırlı ölçüler içinde tutulması gerekiyordu.

Demek ki kur politikası parasal genişlemeyi durduran bir olay. Fakat

kur politikasında daha önemli olan, artık çok iyi farkına varmıştık ki, enflasyon ithalat fiyatlarındaki artıştan besleniyor. Bir yıl önce bu çok açık bir biçimde ortaya çıkmıştı. Neden? Çünkü belli bir gelişme yok, ihracatı artırma olanağı yok, büyüme yok. Firmalar ihracatı artıramıyor, fakat ithalatı daha yüksek fiyattan yapıyor her devalüasyon oldukça. Girdilerin fiyatı yükseliyor, maliyet artışı ile enflasyon pompalanıyordu. Dünya Bankası'nın çalışması da aşağı yukarı bunu gösteriyor. Ayrıca, sanayi kesimi de bunu çok belirgin bir şekilde hissediyordu. Her devalüasyon ihracatı daha fazla artıramıyor, fakat ithal edilen girdi fiyatları artıyordu. Kendi içinde kendi kendini besleyen bir enflasyon vardı. Kur politikası ikinci olarak da ithalattan gelen maliyet baskısını frenledi,

CANSEN — Ben size bir katkıda bulunmak istiyorum. Bu görüşler tamamen doğrudur. Onun bir bacağı daha var: Faiz. Kurun düşük olması biraz faize de yarar. Faizler de bu sayede düşük tutulabildi.

ÇİLLER — Uygulanan kur politikasının üçüncü bir etkisi de bir başka maliyet unsuru olan faizleri aşağıda tutmak olmuştur. Aksi takdirde Türk Lirası'ndan kaçış başlayacaktı. Türk Lirası'ndan kaçış en azından dövizde doğru olacaktı. Dövizde kaçış durdurularak faizleri bir yerde tutmak mümkün oldu. Demek ki enflasyonu dizginleyen bir bakıma kur politikası olmuştur. Özetlersek, üç neden enflasyonun duraklamasında etkili olmuştur. Bunlardan birincisi ithalat artışı, ikincisi kur politikası ve bunun sonucu parasal genişlemenin azalması, üçüncüsü de faizlerin bir miktar aşağıda tutulmasıdır.

Güzel sonuçlar alındığına göre yapılan bu uygulamalar doğru muydu? Sayın Uras da hatırlayacaktır,

şene başında biz gelişmelerin bu şekilde olacağını aşağı yukarı tahmin etmiştik. Bu uygulamaların sürmesi durumunda fiyatların düşeceğini söylemiştik. Nitekim düşündüğümüz gerçekleşti. Ancak, Körfez bunalımı da olmasaydı, bu durum böyle devam eder miydi? Benim tahminim Eylül, Ekim, Kasım gibi bu devam etmeyecekti. Çünkü işin bir başka boyutu var. Kamunun finansman açığı var.

Enflasyonu kontrol için, kur politikası ve ithalatı pompalamak yeterli olmayacaktı. 10,5'tan 15 trilyona çıkmış bir bütçe açığı var. Geçen yıl 3 trilyonluk kamu kağıdı çıkarmışsınız, bu yıl ikinci yarıda en az 13 trilyonluk çıkarmaya mecbursunuz. Arada % 70'lik bir artış var. Bunu da kısa vadeli yapmak mecburiyetindediniz. Bu, kısa vadede ekonominin likiditesi mi genişletecektir. Kurlar üzerinde bir etkiden, kur politikasını değiştirmekten hükümet kaçınacaktır. Başka türlü yapması mümkün değildir. Çünkü ithalatı pompalamaya çalışıyor ama, bir taraftan bakıyorsunuz 7-8 milyar dolarlık bir dış ticaret açığı... Ben ticaret açığının yıllık 7-8 milyar dolara yükseleceğini bekliyorum. 20 milyar dolara varan bir ithalat, 12 milyar civarında belki sayacak bir ihracat. İşte 7-8 milyar dolarlık bir ticaret açığı. Olur ya da olmaz. Ama beklentiler budur.

Bu gelişmeler ekonomiyi nereye götürür? Benim tahminim iki milyar dolar civarında cari işlemler açığı olduğudur. Rakamları alt alta koyduğumuz zaman bu 1,7 milyar dolar gibidir. Tabii çok iyi varsayımlarla. Örneğin ben turizmin böyle % 18 değil de % 70-80 artacağını varsayarak bu rakamlara ulaştım. Yaz aylarının ve özellikle Temmuz'un ve Ağustos ayının çok turist çekeceğini düşündük. İşçi döviz girişlerinin en az 3 milyar doları bulacağını, elimizdeki dövizlerin faizinin de bir milyar dolara ya-

kın olabileceğini varsaydık. Bunları böyle alt alta koyup baktığımız zaman, çok iyi varsayımlarla gene de 1990 için 2 milyar dolarlık bir cari işlemler açığı ortaya çıkıyordu. Vakiya bu elimizdeki döviz rezervleriyle karşılanabilir Türkiye'de Merkez Bankası artı diğer bankalarda 10,5-11 milyar dolar civarında döviz var.

Aslında ben bu 10,5 milyar doların nereden geldiğine de bakmak istiyorum. Bu 10,5 milyar dolar bana nereden geldiği belli olmayan bir para gibi geliyor. 20-30 milyon dolar her gün efektif Merkez Bankası'na giriyor. Bu efektif nereden geliyor? Turistler genelde bunu para olarak taşımazlar. Çek ile ödeme gibi bir olay var. Öbürlerini, banka kesimi kanalıyla getiriyor. Bana bu efektif girişleri Orta Doğu kökenli gibi geliyordu. Örneğin İran'dan kaçanların getirdikleri paralar, yahut Orta Doğu'daki karışıklıklardan dolayı kaçan para, bu kur politikasıyla ilişkili olarak yurt dışına kaçırılmış olup sonradan yeniden yurda giren para ve saire... Bu paralar bavulla giriyor gibi. Normal bir sistem içinde böyle bir efektif girişi olabilir mi? Bunu Sayın Akgüç'e sormak istiyorum. Bu 10,5-11 milyar dolar paranın kaynağı nedir? Bu sadece para değildir. Borsa'dakinin hesabını yapıyorsunuz, ancak yarım milyar dolar tutuyor, daha fazla değil. Bu para nereden geliyor ve ne kadar kısa vadede çıkabilir? İki milyar dolarlık cari işlemler açığı tahminimiz var. Onu belki erteletir. Artsa da, bu açığı mevcut rezervle kapatabiliriz. Acaba bu 10,5 milyar dolar rezerv konusuna girebilir miyiz? Bu konu beni çok düşündürüyor.

AKGÜÇ — Tabii bu 10,5 milyar dolar brüt bir rakamdır. Çünkü diğer taraftan da döviz borçlarımız, döviz yükümlülüklerimiz vardır.

CANSEN — Çıkarma sistemi kul-

lanmıyoruz, biz sadece aktife bakıyoruz.

AKGÜÇ — Türkiye'nin dış ödemeler bilançosuna baktığımız zaman, aktif ve pasif artışlarının birbirini dengelemesi lazım.

ÇİLLER — Kısa vadeli 7 milyar dolar borcun üzerindeki banka kesiminin bütün yükümlülüklerini mi sayıyorsunuz?

AKGÜÇ — Bankacılık kesiminde de çok fazla net rezerv tutamazsınız. Bankaların uymak zorunda oldukları likidite ve kur riski oranları var. Merkez Bankası kabaca demiş ki; «Elinizdeki döviz mevcudu ile yükümlülükleriniz arasında % 10 bir fark olacaktır.» Bankalara o kadar geniş imkân vermemiş. Tabii bankaların bu oranlara uyup uymadıklarını bilmiyorum. Ama bankalar ellerindeki döviz varlığı ile döviz borçları arasında denge kurmak zorunda. Elleri çok fazla net döviz varlığı tutamazlar. Benim görebildiğim kadarı banka yükümlülükleri yılın ilk beş ayında bir milyar dolardan fazla artmıştır.

ÇİLLER — Bunlar içinde neler var?

AKGÜÇ — Akreditif taahhütleri var, kabul kredileri var, prefinansmanlar var, kısa süreli krediler var. Türkiye'de şöyle bir olay da yaşıyor, yaşıyor da, Merkez Bankası'nın Sayın Çiller'in de vurguladığı şekilde izlediği kur politikası, döviz kredisi kullanmayı çok daha cazip hale getirmiştir.

ÇİLLER — Hatta kamu kuruluşlarına önerildiğini duyduk. «Buyurun gidin şu kredileri kullanın.» gibisinden...

AKGÜÇ — Önerilmese bile bir özel kesim eğer dışsattım imkânı da varsa döviz kredisi kullanıyor Türki-

ye'de. Kurlar böyle geliştiği sürece döviz kredisi kullanmak TL kredisi kullanmaktan daha ucuza geliyor. Görüyoruz ki bu uygulama, bir yandan varlıkları artırıyor, diğer taraftan da kısa vadeli döviz borçlarını artırıyor Türkiye'nin.

merkez bankası, para arzı artmasın, döviz rezervi iyi olsun diye KİT'leri dış borçlanmaya mı itiyor? gerçekte kur riski ve belirsizliğin ortadan kalkması, kamu ve özel sektör kuruluşlarını yaygın olarak döviz kredisi kullanmaya itmiştir

URAS — İzin verirseniz ben de bu konudaki düşüncelerimi söyleyeyim. Ben «Bu rezerv nasıl oluşuyor nasıl böyle iyi gidiyor?» diye bir araştırma yaptım. Dünya gazetesinde de yayınlandı. Orada bazı sonuçlara vardım, bilgilerinize sunmak istiyorum. Bu vesileyle de bir teori geliştirdim. O da şu: Türkiye'de banknot miktarı emisyon rakamı artmasın ve de döviz rezervleri iyi olsun diye çift amaçlı olarak, İktisadi Devlet Teşekkülleri, kamu kuruluşları dış borçlanmaya itiliyor. Bunun ilk akla gelen örneği de Toprak Mahsulleri Ofisi'dir. Toprak Mahsulleri Ofisi bu sene buğday almak için Merkez Bankası'ndan para istedi. «Yok» dendi. Eğer Merkez Bankası Ofisi'ne istediği parayı verse idi ne yapacaktı? Merkez Bankası iki trilyon lira banknot basıp Toprak Mah-

Mahsulleri Ofisi'ne verecekti. Ofis elindeki buğdayı sattığı zaman da bu iki trilyon lirayı Merkez Bankası'na ödeyecekti. Yani piyasaya para çıkmış, emisyon artmış olacaktı. Bunu yapacak yerde, Merkez Bankası'nın yiğit görünmesi ve de Türkiye'ye döviz gelmesi için Ofis'e, «Sen git dışarıdan borçlan.» dediler. Bunun üzerine Toprak Mahsulleri Ofisi iki trilyon TL karşılığı döviz dış piyasalardan buldu, getirdi.

Getirdiği zaman ne oldu? Bunu Merkez Bankası'na sattı ve Merkez Bankası'nın döviz rezervi birden 700 milyon dolar arttı. Buna karşılık Merkez Bankası hiç istemiyormuş havasıyla tuttu iki trilyon TL banknotu bastı. Toprak Mahsulleri Ofisi'ne verdi. Bu uygulama Merkez Bankası açısından olumlu. Durup dururken kaşasına 700 milyon dolar döviz girmiş oldu. Döviz rezervi arttı. Bunun karşılığı iki trilyon TL tutarındaki banknotu da ister istemez basmış oldu. Fakat bu uygulamaya bir iktisatçı olarak Türk ekonomisi açısından bakarsanız, kötü bir sonuç çıkar: «Bu dolarları durup dururken neden Türkiye'ye getirdik? Şimdi bunlara dolar olarak faiz de ödeyeceğiz. Üstelik Merkez Bankası bu iki trilyon TL'yi nasıl basacaktı; hiç değilse bu dolarlar gelmeden bassa idi.» Gerçi bu tutarda dolar girişi Türk ekonomisi için o anda çok gerekli ise mesele yok. Ama değil ise bunu nerede tutacak? Eğer bu dolar sırf yiğitlik olsun, şarıl olsun diye duracaksa, kullanılmayacaksa, yurt dışında bir bankaya yatırılacaktır. Ben bunu ters bir olay ola-

rak işledim. Sayın Akgüç, acaba bu konuda ne düşünüyorsunuz?

AKGÜÇ — Olayın nasıl geliştiğini bilmiyorum ama, bu kur politikası özel firmaları da döviz kredisi kullanmaya yöneltti. Yalnız Toprak Mahsulleri Ofisi'ni değil, tüm firmaları. Döviz kredisi kullanma yaygın bir uygulamadır. Ödemeler bilançosunda da bu durum zaten görülmektedir.

URAS — Ama kamu kuruluşları çok kullanıyor. Döviz kredisi kullandığınız zaman Merkez Bankası'nın emisyonuna da doğrudan doğruya imkân sağlıyorsunuz.

AKGÜÇ — Özel kesim olarak kullandığımız zaman, dövizler Merkez Bankası'na satılmıyorsa, emisyon artışına neden olmuyor. İthalat finansmanının nereden geldiği soruldu. Bence kısa vadeli yükümlülüklerimizin artmasından geliyor. Daha önce değildiği gibi, bu rezerv konusunda net ve brütü birbirinden ayırmak lazım. Brüt döviz rezervi var tabii, ama Türk ekonomisinde netleştirdiğiniz zaman ikincisini de, borçları da, yükümlülükleri de dikkate almanız gerek.

URAS — O zaman 40 milyar dolar da açığımız var demektir.

ÇİLLER — Niçin bu paralar şimdi geliyor da eskiden gelmiyordu? Orada kur politikasının etkisi var, değil mi?

AKGÜÇ — Tabii. Eskiden kur riski önemli idi, belirsizlik vardı. Şimdi eğer biliyorsanız ki kur politikası böyle devam edecektir, kur artışı enflasyonun altında kalacaktır ve Türk Lirası faizinin altında kalacaktır; siz de ona göre bir yol izleyeceksiniz. Merkez Bankası belirsizliği azaltmıştır. Belirsizliğin azalması da kuruluşları döviz kredisi kullanmaya itmıştır. Bence finansman böyle geliyor.

◆ İnsan, anlayışına ket vuran her türlü engeli, iyi seçilmiş yapıtlar okumakla ortadan kaldırılabilir.

Bacon

türk ekonomisinde çok önemli bir gelişme, çalışma barışında bir hırçınlaşmanın başlamış olmasıdır; işi kesme ya da yavaşlatma gibi kanunsuz davranışlar, ekonomik boyutlardaki yatırımları caydırıcı etki yapmaktadır

URAS — Türk ekonomisinde dik-kati çekmeyen çok önemli bir gelişme daha var. Çalışma barışında bir hırçınlaşma görülüyor. Bu hırçınlaşma kamuoyuna davulla, zurnayla intikal etmiyor, ama hızla geliyor. Bu hırçınlaşmanın görüntüsü bir kere çalışma disiplininin yok olması. Çalışma disiplininin yok olmasının kanuni tezahürü grevler. Fakat kanuni olmayan tezahürleri de var: İş yavaşlatması, işçinin çalışmaması. Bu kamu kuruluşlarında da görülüyor. Türk Hava Yolları'nda, belediyede ve sair kuruluşlarda... Yavaşlatma var diye uçak zamanında kalkmıyor; belediye işçileri maaş farklarını alamadıkları için çalışmıyorlar... Maaşı artmış, fakat belediyenin kasasında para olmadığı için farkları alamayınca işbaşı yapıyor. Bunlar Türkiye'de çalışma barışının bozulmasının uzantılarıdır. Özellikle kamu personeli işini yapmadı mı devletin de otoritesini bozuyor. Özel sektörde işini yapmadığı zaman daha çok üretimi etkiliyor. Kamuda yapmadığı zaman ise devlet otoritesi yok oluyor. Memur kızınca işini ihmal ediyor; o sırada mesela gecekondu yapılıyor, yıkan yok. Su gelmiyor, bakan yok. Bence çalışma barışının bozulması Türk ekonomisinde çok kötü

bir gelişmeye ortam hazırlıyor. Özellikle Türkiye'de çok ümit bağladığımız yeni yatırımları, ekonomik boyutlardaki yatırımları caydırıcı etki yapıyor. Anormal ücret artışı yapan firmalar: hemen işçi çıkarmayı programa alıyorlar. Tabii normal ücret artışına kimsenin bir şey dediği yok. Ama anormal ücret artışı yapanlar belli yatırımlardan vazgeçiyorlar. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz, Sayın Cansen? Siz sanayinin içinde olan bir kişisiniz. Ben dışarıdan yaptığım bazı gözlemlerimi aktarmaya çalıştım. Bana yıla kadar böyle bir olay yoktu.

CANSEN — Bunun şu ana kadar konuştuğumuz olaylarla ilişkisi yok. Apayrı bir başlık bu. Bu olayı 4-5 aydır yaşıyoruz. Aslında bu, fevkalade kritik bir konu. Sanayi idarecisi sıfatıyla konuşacağım. Bizim için işçi konusu tek rar gündemin bir numaralı maddesi olmuştur. Gündem maddeleri arasında yer değiştirme oldu. Üç sene önce finansman birinci maddeydi. Bir aralık ihracat ve dış ticaret konusu öne geçti. 1970'li yıllarda gene işçi meselesi ilk plandaydı. İşçi meselesi gündemin birinci maddesine yeniden ciddi olarak oturmuştur. Bu, Türkiye için de çok önemli bir olaydır. Netice itibarıyla sadece birkaç şirketin hadisesi değildir. Yıllarca sendikal ilişkilerde çalışmış bir kimse olarak konuşayım. Ben 1962'de Asgari Ücret Komisyonu üyesi idim. Biz bu kötü devreleri daha önce yaşadık. Ben bunu 1979'daki ortama bir miktar benzetiyorum. Bunlar sonunda aşıyor. Benim o konuda tereddütüm yok. Bütün bu anormal gidişler sonunda aşıyor.

URAS — İzin verir misiniz. Sayın Cansen? Rakamlar aşılabilir ama çalışma şartlarına ilişkin anormal durumlar da yerleşiyor.

CANSEN — İşçinin tembelliği, disiplinsizliği, çalışmazlığı, ücretin yüksekliliğinin maliyete getirdiği yükler

Yatırım şevkinin kırılması, rekabet gücünün kaybolması gibi bütün etkilerin ortadan kalktığını eski dönemlerde gördüm. Bu bakımdan, biraz da bu konuda tecrübeli bir insan olarak, bunu da aşacağımızı söylüyorum. Türkiye işçi problemini de, aşım ücret problemini de aşacaktır. Aşacak, bunda tereddüdüm yok. Aşacakla nasıl aşacak? Bir de kaçta aşacak? Hani ne demişler; «Bu da geçer, ama geleler de geçer.» Mesele deldirmeden geçirmekte. O da pek kolay gözüküyor. Mutlaka birtakım hasarlar yarınacaktır. Nasıl aşıyor hadiseler? Bir süre bu saçmalıklar gidiyor bir yerde enflasyon çarpıyor. Bu duvar da enflasyon duvarı oluyor. Biz 1979'lara gelmişiz zaman «Toplu sözleşmelerin ben büyük vasfı nedir?» diye soruluyordu. O sırada «Sulh devresi satın alınmak.» diye bir tabir vardı. Ama bir süre sonra, iki sene için mukavele yapmanıza rağmen, iki ay sonra fark hissetmeye başlandı. Yani sulh devresi ile satın alınamaz oldu. Hatta o sırada Türkiye'deki yabancı yatırımcıların bir tekerlemesi vardı, birbirlerine öğretirlerdi, söylerlerdi: «Belayı satın al.» Bir süre sonra belayı da satın alamaz hale geldiler. Türkiye'deki hiçbir yabancı şirkette greve gidilmedi. En büyük ücreti de onlar veriyorlardı. Politikaları «Türkiye'de isen sendikal probleme girme, belayı satın al.» şeklinde idi. Şimdiki görünen çok kötü bir gelişme. Bugün gündemdeki bir numaralı problem ve maalesef enflasyonun patlamasına belki diğer faktörlerden daha fazla sebebiyet verecek bir potansiyele sahip.

URAS — Benim korktuğum enflasyonun patlamasından çok, bu gibi davranışların bazı yatırım projelerini durdurmasıdır. Bu durum, benim bildiğim yabancı sermayeli üç projede, projenin küçültülmesine neden oldu. Yabancı sermayenin korkusu parasal değil, işçinin çalışmaması.

İşçinin makinayı bırakması. Yabancı yatırımcı bunu anlamıyor. Adam; «Parayı vereyim, ama işçi makinayı bırakmasın.» diyor. Çünkü bir yerde makina donuyor. Bunlar çok ilginç gelişmeler ve genelde kamuoyuna yansımıyor.

CANSEN — Sayın Uras, biz bunların benzerini 70'li yıllarda yaşadık. Bir sanayi idarecisi olarak insanı hüngür hüngür ağlatacak acı hadiseler yaşadık. Ben o zaman ciddi şekilde kötümserdim. Türkiye bu yeni hareketleri de aşacaktır. Bu kabil hareketlerin sonu yoktur. Asıl aşılama-yan olay kişinin gidip enflasyon duvarına çarpmasıdır.

URAS — İsterseniz şimdi şu nokta üzerinde duralım: Türk ekonomisi şu son buhranın eşiğine ne durumda geldi, bu buhran Türk ekonomisini nasıl etkileyecek?

körfez bunalımı, türk ekonomisini; bir önceki yıla göre canlanmış, enflasyon çeşitli nedenlerle yavaşlama noktasına gelmiş, buna karşın dış ticaret ve cari işlemler açığı büyüyen bir durumda yakaladı

AKGÜÇ — Eğer ben özetleyecek olursam, Sayın Çiller'in de söylediği gibi değişik bir politika izlenmeye başlandı. 80'li yıllarda ihracata dönük, yüksek faiz ve yüksek kur politikası yerine şimdi iç talebi canlandırma, düşük kur, düşük faiz politikasına, bir çeşit 1970'lerin politikasına geri döndü. Bu, Türk ekonomi-

sinde belli bir canlanma yarattı. Yine Sayın Çiller'in vurguladığı gibi, enflasyon bir ölçüde kur baskısından kurtuldu. Dış ticaret açığının büyümesi, cari işlemlerin büyümesi de tabii ekonomide arz-talep dengesinin sağlanmasında, fiyat artışlarının frenlenmesinde etkili oldu. Bu bunalımlı dönem Türk ekonomisini nasıl yakaladı? Bilmiyorum şu özette tam bir görüş birliği var mı? Bir önceki yıla göre canlanmış, enflasyon çeşitli nedenler dolayısıyla durma ya da yavaşlama noktasına gelmiş, buna karşılık dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı büyüyen bir durumda Körfez bunalımı Türk ekonomisini yakaladı.

URAS — Sayın Cansen'in bir sözünü hatırlatayım : «Yağmur yağmasaydı biz bu maçı kazanırdık.» demişti. Şöyle diyelim: Bu buhran çıkmasaydı Türkiye bu maçı kazanacaktı mı? Yoksa bu buhran yeni baştan yola çıkmamıza mı neden olacak? Bu buhran bugün görüldüğü kadarıyla gidişi ne ölçüde etkileyecek? Çünkü denilecek ki, «Tam köşeyi döndük, bu adam silahı çekti durduk.» Gerçek böyle mi, yoksa köşeyi dönmemize zaten imkân yok muydu? Buyurun Sayın Cansen.

CANSEN — Bu Türkiye'nin dövizini nereden geliyor? Hatırlarsanız daha önceki bir toplantıda ben ortaya «nesebi gayrisahih dövizler» diye bir laf atmıştım. Gerçekten de aramış, taramış bu dövizin babasını bulamamıştık. Bunun tipik örneği de Ödemeler Dengesi Hesapları'nda yer alıyordu. Görünmeyen kalemlerin «Diğer» başlığı altında 4 küsur milyar dolar artış var, 2 milyar dolar çıkış var. 2 milyar dolar oradan lokma bir para geliyor. Adamlar dövizlerini bankalara bozdurmuşlar. Bu sermaye hareketi değildir, borçlanma değildir. Geçen seneki döviz artışı ile bu seneki döviz artışı arasında çok önemli bir fark var. Geçen sene döviz artışı

Ödemeler Dengesi Hesapları'nın Görünmeyen kalemlerinin «Diğer» başlığı altında yakaladık.

AKGÜÇ — Sayın Cansen, burada bir noktaya değinmek istiyorum, tartışmayı açmak açısından. Bu sizin nesebi gayrisahih dediğiniz dövizlerin bir bölümü, geçen yıl faizler çok yükseldiği zaman Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) azalmasından kaynaklanmış olamaz mı? Türk Lirası faizler arttığında DTH'ların bir bölümü TL'ye çevrildi. DTH'lardaki bu azalış sermaye hareketi olarak gösterilmedi, cari işlemlerde gösterildi. Bu da bir rakam değildi. Bir ara milyar dolara kadar çıktı. Geçen yılki cari işlemler fazlalığında acaba bunun da bir etkisi var mı? Yani DTH'ların TL'ye çevrilmesi olayı. Biz bunu cari işlemlerde gösterdik. Aslında bir sermaye hareketi olarak göstermemiz doğru ha doğru olmaz mıydı? «Diğer Görünmeyenler»deki iki milyar doları bir milyar doları da böyle gelmiş olabilir.

CANSEN — Bunun klasik maddeleri de var. Sordum bu bilgileri toplayanlara. «Biz bunun içinden çıkmıyoruz. Siz bu Diğeri'nin içine nele koyuyorsunuz?» dedim. Söylediklerinde DTH'lar yoktu. Ama bu iddianı daha önce de duydum. Aslında sermaye hareketleri arasına girmeye gereken bir kalem cari işlemlere giriyor. Bu konuda bana «Evet» demediler.

AKGÜÇ — «Bu olay sermaye hareketlerinde gösterilmediğine göre büyük bir ihtimalle cari işlemlere girmiştir.» diye düşünüyorum.

CANSEN — Bu senenin başka bir özelliği var. Netice itibariyle geçen sene cari işlemler fazla verdi. Bu sermaye tabii eğer tasnif yine değişiyorsa, demeyecek söz yok. Bu durumda biz tabii olarak demarke vaziyette kalırız. Bunu açıkça söylüyorum. Ben her tasnifin belli bir mantığı olduğunu

ğöre düşünüyorum. Birisi çıkıp da bama «Onu artık öyle yapmıyoruz.» «Tavşana kuzu diyoruz.» derse, bizim itahliller çok fos çıkar tabii. Sonuç olarak bu sene cari işlemler zaten açık veriyor.

ÇİLLER — Biraz sonra bu krizin etkisinin tartışmasına gireceğiz, şöyle düşünelim: Orta Doğu'da eğer buralımlar diye tanımladığımız böyle bir gelişme olmasaydı, Türkiye bu kur politikasını nereye kadar sürdürebilirdi? Zannederim genelde enflasyonun kur politikasıyla dizginlenebildiği komusunda hemfikiriz. Çünkü bir yerde parasal genişlemeyi önüyor, bir yerde faizlerin yükselmesini önüyor, bir yerde de ithalatın ucuzlaşmasını sağlıyor. Dolayısıyla kur politikasını, enflasyon hızının yavaşlamasının ana nedeni diye düşünebiliriz. Sayın Akgüç, bu kur politikası sizin görüşünüze göre 1990 yılını çıkarabilir mi?

AKGÜÇ — Öyle anlaşılıyor ki çıkartacaktır. Türkiye'nin bir süre daha borçlanma olanağı var. Bu borçlanma olanağını kullanacaktır. Demin söylediğimiz kredileri, özellikle kısa vadeli kredileri kullanmak suretiyle lbunu finanse edebilecektir. Bir de doğru veya yanlış şöyle düşünüyorum. Son iki yılda bunu bir ölçüde yaptılar. Türk Lirası faizini yükseltmek suretiyle faiz arbitrajından yararlanmak isteyen dış sermayeyi çekmek, böylece döviz girişini artırmak. Bu teoride de vardır. Dış ticaret açığı verdiğiniz

zaman, bir süre bunu sermaye hareketini cazip hale getirmek suretiyle idare edebilirsiniz. Bu ne kadar devam eder? Bir süre devam eder. Daha açık bir deyişle 1990 yılını çıkarır. Dergi'nin bir önceki toplantısında da bu konuyu tartıştık. Sayın Prof. Dr. Asaf Savaş Akat, mevcut durumun 1991 Eylül'üne kadar sürebileceği ve ardından seçime gidileceği tahmininde bulunmuştur. Borçlanma olanağı bulduğunuz sürece, sermaye hareketi ile dış ticaret açığını finanse edebilirsiniz.

ÇİLLER — Şöyle bir yöntem başarılı olmaz mı? Şu anda hükümetin bu kur politikasından vazgeçtim demesi enflasyon patlaması demektir. Tamam mı? Bu açık seçik görünüyor. Obür yandan dış ticaret ve cari işlemler açığı devam ettiğine göre, acaba ihracata kur dışında çok özel teşvikler sağlayarak —çünkü kurun ihracat üzerinde çok etkili olduğunu biliyoruz—, üretimden başlayarak birtakım teşviklerle bu durumu, bir müddet daha açığı kapatarak devam ettirmek mümkün değil mi? Başarılı olur mu, olmaz mı?

AKGÜÇ — İhracatta çok büyük bir atılım yapmaya kalkarsanız, uyardığınız iç talebi nasıl soğuracaksınız? Benim anladığım kadariyle dış ticaret açığını büyüterek artan iç talebi masmetmek politikası izleniyor. İhracatı arttırdığınız zaman, genel dengeye baktığımız zaman ne olacak arz-talep dengesi? İçeride tüketeceğinizi dışarıya satmış olursunuz. Halbuki biz açık vererek ne yapıyoruz? Ulusal gelirimiz artı açığımız kadar da bir kaynak ilave etmiş oluyoruz. O itibarla enflasyonla mücadelede hükümet bence dış ticaret açığını zaten göze aldı. Kendilerinin yaptığı hesaplarda zaten 5 milyar doların üstünde bir dış ticaret açığı öngörüyorlar. Onun için ihracat artışı yok bu politikada. En-

◆ Vazifeşinas, iş'te yararlı fakat kişisel ilişkilerde gücendiricidir.

Bertrand Russell

◆ Hayat zafer değil savaştır.

A. Hitchcock

flasyonu bir ölçüde massedebilmek için dış ticaret açığını büyüteceksiniz. Böyle bir politika izleniyor.

orta-doğu bunalımı olmasaydı, 1990'ın ikinci yarısında; döviz kuru biraz yükselecek, enflasyon % 60'lar, dış ticaret açığı 7-8 milyar dolar, bütçe açığı 15-20 trilyon TL dolaylarında ve ekonomi canlanma yolunda olacaktı

URAS — Körfez buhranının ekonomimiz üzerindeki etkilerine girmeden, özetleyecek olursak; eğer bu buhran olmasaydı, Türkiye'de belli şeyler ne olacaktı? Örneğin, buhran olmasaydı döviz kuru ne olacaktı?

CANSEN — Döviz kuru az bir miktarda yükselecekti.

AKGÜÇ — Bir kere döviz kurunu enflasyonun altında tutacaklardı. Kur politikasını değiştirmeyeceklerdi. Bu kesin.

CANSEN — Ben tutacaklardı tâbirine katılmıyorum. Kalırdı. Özel bir tutma gayretini düşünemiyorum.

URAS — Enflasyon ne olurdu?

CANSEN — Yine % 60'lar civarında olurdu.

AKGÜÇ — Evet % 60'lar civarında. Çünkü sonbahar aylarında fiyat artışlarının hızlandığını biliyoruz.

ÇİLLER — Bence sonbaharda çıkardı. Ben tüketici fiyatlarının % 60'a

çok yaklaşacağını, hatta biraz altında olacağını, toptan eşya fiyatlarının da % 50'nin biraz altında kalacağını düşünüyorum.

URAS — Dış ticaret açığı ne bozularda olurdu? Biliyorsunuz bizim için önemli olan odur. Ne civarlarda olurdu?

ÇİLLER — 7-8 milyar dolar civarlarında.

CANSEN — Doğrudur.

URAS — Ya bütçe açığı?

ÇİLLER — 15 trilyon civarında.

AKGÜÇ — Ben biraz daha fazla düşünüyorum. 15 trilyon ile 20 trilyon arasında.

URAS — Peki, ekonomi ne durumda olurdu?

CANSEN — İyi durumda olurdu.

AKGÜÇ — Ekonomi bir önceki yıla göre canlı olurdu.

URAS — Bütün bunlara rağmen yıl sonunda halk memnun bir durumda olur muydu? Nispi olarak soruyorum.

CANSEN — 1990 yılı iyi bir yıl olarak tarihe geçirdi. Canlı, aktif, tüketimi bol bir yıl. Ama bilmiyorum halk memnun olur muydu?

ÇİLLER — Bence tarihe çok kötü bir yıl olarak geçirdi de, halka iyi bir yıl olarak görünürdü.

AKGÜÇ — Gelecek yıla sorunlar taşımakla beraber, geçen yıla göre daha başarılı bir yıl olarak anılırdı.

URAS — Bu tespitleri yaptık. Müsaadenizle şimdi Orta Doğu buhranını tartışalım. Konuşmamızın en sonunda da bu buhranın karşısında önümüzdeki yıl ne gibi gelişmelerin olacağı üzerinde duralım. Sayın Can-

sen. bu Orta Doğu buhranı Türkiye'ye ne getirecek, ne götürecektir? Gerçekte bir buhran söz konusu mu?

CANSEN — Tabii bir buhran var. Olmaz olur mu? Bugün Irak, Kuveyt'i de ilhak etmiş haliyle abluka yahut ambargo altında. Fiilen ablukaya girmiş durumda. Bunun getirdiği bir olay var. Körfezden yeteri kadar petrol gitmiyor. Alım yapılmıyor. Bunu bir matriks olarak düşünelim, devreden bir şeyi çıkartıyorsunuz. Şüphesiz bunun bir yansıması olacaktır. ABD birtakım paralar sarfediyor. Aslında benim bu harp harcamalarına pek aklım ermez. Sanki o uçak gemisi bir başka yerde durursa daha mı az yakıt sarfedecek? «Oraya gönderdik harcama çok oldu.» gibi sözler edilir de. Ne ise, herhalde ilave bir gideri vardır bu işin. Ben konuya, daha doğrusu sorunuza iki yerden yaklaşmaya çalışayım.

dalgalanması uzun sürecek bir orta-doğu bunalımı sonunda petrol fiyatları artar; bu, dünya ekonomilerine enflasyonist baskı yapar, genelde büyüme azalır; türkiye bundan olumsuz etkilenir, ayrıca ülkemizin ihracat ve dolayısıyla dış âlem gelirleri düşer

Birincisi, dünyada ne olur ve oradan bize ne yansır? İkincisi, özellikle doğrudan bize ne yansır? Buhran diyoruz ama, eğer bu buhran yarın bitecekse pek bir değişiklik olmaz. Ama

bu buhran 3 ay 4 ay gibi devam edecekse, suya atılan taşın dalgaları gibi devam edecekse, ki ben o ihtimali kabul ediyorum ve «Askeri harekât bitse bile bunun dalgalanması devam edecektir.» diyorum. En az 6 ay veya bir sene bunun dalgalanmalarının devam edeceği görüşündeyim. Zaten ablukanın kendisi de 4-5 ay devam edecektir. Her halükârda ben buhranın kısa sürede bitmeyeceğini ve her şeyin eskisi gibi olmayacağını varsayıyorum. On günlük bir buhranın etkisini değil de bir yıl gibi oldukça uzun sürebilecek bir buhranın etkisini dile getirmeye, anlatmaya çalışacağım.

Birincisi petrol fiyatları artar. Öyle de artar, böyle de artar. Zaten petrol fiyatlarının artmasının karşısında çok insan olduğunu da sanmıyorum. Petrol alanlar bile petrol fiyatlarının o kadar artmasının karşısında olmayabilirler. Petrol fiyatlarının artması, dünya ekonomilerine mutlaka bir enflasyonist baskı getirir. Onlar da bu enflasyonist baskıyı frenleyebilmek için çareler düşünürler. Düşündükleri çareler neticede akar akar hafif bir resesyona gider. Genelde bu buhran dünya ekonomisine hafifçe de olsa bir duraklama getirir, büyümeyi azaltır. Şimdi işin tekniğine hiç girmeyeyim. Genelde büyüme azalınca Türkiye de bundan menfi olarak etkilenir. Belki daha az turist gelir. Belki daha az mal satarız ve saire. Dünya ticaret hacmi daralınca Türkiye de bundan olumsuz etkilenir. Tabii bunlar öyle % 10'larla % 20'lerle falan değil, % 1'lerle % 2'lerle ifade edilebilecek daralmalardır. Halihazırdaki durumyla bu krizin dünyada çok büyük etkiler yapabileceğini sanmıyorum. Ama % 1'ler, % 2'ler de gerçekte bir daralmadır. Zaten dünyada büyümeleri konuşurken de kullandığımız rakamlar % 2'ler, % 3'lerdir. Demek ki sualin birinci cevabı şu oluyor: Dünya ekonomisi bu buhrandan etki-

lenir ve duraklamaya daha doğrusu büyümede bir yavaşlamaya girer. Türkiye de dolayısıyla bundan etkilenerek ekonomisinin hızı yavaşlar veya duraklar.

İkincisi, direkt olarak Türkiye'ye etkisi ne olur? Genelde Brezilya, Arjantin de bu buhrandan etkilenir de, ancak Türkiye'nin özel bir konumu vardır. Biz Irak ile bol miktarda ticareti olan bir ülkeyiz. Bu nedenle Türkiye buhrandan daha çok etkilenir. Petrol boru hattından tutun da değişik alanlarda Türkiye'nin dış âlem gelirleri azalır. Öncelikle petrolü şimdiki kadar ucuza alamayız. Çünkü en ucuza aldığımız petrol, boru hattı ile gelendir. Tanker ile gelen pahalı petroldür. Bu, Türkiye'nin petrol fiyatını artırır. Zaten büyüyen cari işlemler açığını daha da artırır. Ticaret açığını bir yana bırakın. Ben onun üzerinde o kadar önemle durmuyorum. Eğer Türkiye, süper bir hizmet sektörü ile 10 milyar, 15 milyar gelir sağlasa dış ticaret açığını da örtebilir. Ama böyle bir geliri yok Türkiye'nin. Dış ticaret açığı 7-8 milyar dolara yöneldiği zaman, Türkiye'nin cari işlem açığı da 3 milyar dolara doğru gider. Irak ile olan ilişkimiz her halükârda zayıflayacaktır. Çünkü Irak kendisi içine büzüleceği için bizimle olan ekonomik ilişkileri de zayıflayacaktır. Bu da ne getirir Türkiye'ye? Sırasıyla söyleyelim: Küçülme getirir, bu sene yaşanacak olan % 6 veya % 7'lik büyüme mutlaka geriye gider. Mutlaka bir enflasyonist baskı getirir. Dış ticaret açığına ve dolayısıyla cari işleme kötü tesir eder. Parlak günlerden matlığa bir dönüş olur. İlk akla gelenler bunlardır.

İzin verirseniz burada durmayayım, birkaç cümle daha ilave edeyim. Ben bir sonraki etaba geçince Türkiye'nin bundan istifade edeceği kanaatindeyim. Top şimdi duvara atıldı ve çarptı. Bu birinci etaptır. Yukarıda

sözünü ettik. Duvara çarpan topun geriye dönüşü ise ikinci etabı oluşturuyor. Türkiye uzun sürede Irak ile kötü kişi falan da olmayacaktır. Ayrıca şöyle de düşünüyorum: Şu yaptığımız hareketleri de Irak fevkalade anlayışla karşılayacaktır. Dünyada ticaret açısından kötü kişilik pek söz konusu değildir. Son tahlilde Türkiye bundan kârlı çıkar, diyorum.

URAS — Biz sadece işi matematik olarak alıyoruz. Duvarımızın dibinde, komşumuzda olan bu yangın bizi etkilemeyecek mi? Oraya gelen itfaiyenin yoldan geçmesi, gürültüsü, su sıkması bizde bir etki hatta bir moral çöküntüsü yaratmayacak mı? Bizim işlerimizi aksatmayacak mı? Komşuda yangın varken bizim dükân çalışmaya devam eder mi?

E S Yayınları Sunar:

VECDİ ÜNAY

**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

Bankaları, bankacıları, bankacılık eğitimi gören gençleri, ithalat ve ihracat işleriyle uğraşan firmaları yakından ilgilendiren kaynak kitap

410 sayfa (büyük boy) - 15.000 TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Binbirdirek Mah., Suterazisi Sokak No: 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 526 34 11

Not: Kitabı almak isteyenler, bedelini Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'ndeki 768, İş Bankası Türlce Şubesi'ndeki 15410, Yapı Kredi Çarşıbağ Şubesi'ndeki 2269-9, Akbank Türlce Şubesi'ndeki 443 no lu hesaplarımızdan birisine, "Kitap bedelini olduğunu belirterek" havale etmeli, ad ve adreslerini barmıza bildirmelidir. Ödemeli postalamaya yelpenmektedir.

CANSEN — Sayın Uras, bu durumda siz ortaya başka bir senaryo daha koymuş oluyorsunuz. Böyle 3-4 senaryo daha oluşturulabilir. Siz orada büyük bir askeri harekâtı da varsayıyorsunuz.

URAS — Ama orada bir yangın var. Yahut şu veya bu şekilde kavga var.

CANSEN — Bu cins bir abluka, ambargodan söz ediyorsak, dükkân çalışmaya devam eder. Tabii Türkiye ekonomisine de olumsuz etkileri olur.

URAS — Siz ne diyorsunuz, Sayın Akgüç?

AKGÜÇ — Genelde Sayın Cansen'in görüşlerine katılıyorum. Irak bizim için önemli bir ihracat ortağı idi. Tabii ki bu durum Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkileyecektir. Petrol boru hattı gelirimizi herhalde sıfırlayacaktır. Petrolümüzün % 40'ını Irak'tan sağlarken, bunu diğer alanlardan temin etmek durumunda kalacağız. Bunun da ilave bir maliyeti olacaktır. Tabii bütün bunlar bunalımın kısa vadeli etkileri. Uzun vadeli düşünebilmek için «Uzun vadede Orta Doğu'da ne olur?» sorusuna yanıt aramak gerekir. Kısa vadede ne olacağına, Sayın Çiller aksi bir görüş getirmedeği takdirde, aşağı yukarı hem fikiriz.

ÇİLLER — Bu krizden dolayı petrol fiyatları yüzde kaç yükseldi?

URAS — Bizim maliyetimiz % 21 arttı.

ÇİLLER — Biz bunu piyasaya ne kadar olarak yansıtıyoruz?

CANSEN — Açıklandığına göre % 9 civarında yansıtılıyor.

AKGÜÇ — Söylenenler hep kısa vade ile ilgili. Resmi bir ağız da «Üç milyar dolar civarında zararımız

olur.» şeklinde bir açıklamada bulundu. Üç milyar dolar zararın nasıl hesaplandığını bilmiyorum, ama bana biraz abartmalı gibi geliyor. Bunalımın belli bir etkisinin olacağı kuşkusuz. Turizm üzerinde de biraz etkisi olacaktır. Kargaşa ve belirsizlik, turizm sektörünü olumsuz etkileyecektir. Uzun vadede olayı görebilmek için Orta Doğu'da ne olacağına ilişkin bir tablo çizmek, senaryolar geliştirmek gerekir. Ona göre uzun vadeli bir tahmin yapabiliriz.

körfez bunalımı, uzun sürede dünyada global bir gelir aktarımı olayına yol açacaktır; gelir aktarımı başta almanya olmak üzere avrupa ülkelerinden ve japonya'dan, rusya'ya ve arap dünyasına doğru olacaktır

ÇİLLER — Eğer uzun vadeye baksak Orta Doğu'da ne olur? Dünyada global bir gelir aktarması olacaktır. Bu gelir aktarması da aslında Birleşik Amerika'nın isteklerine pek ters düşen bir aktarma değildir. Petrol fiyatlarında bir miktar yükselme olacaktır. Ben fazla yükselme beklemiyorum, petrolün varilinin 23 ile 25 dolar arasında stabilize olmasını bekliyorum. Dünya konjonktüründe talep ve arz dengeleri, bütün kısıtlamalardan sonra aşağı yukarı bunu gösteriyor. Acaba bu dünyada nereden nereye gelir aktarır? Bir kere Japonya'dan gelir aktarır. Elle tutulur bir kaynağı olan, ticaret fazlası vermiş olan Japonya'dan gelir aktarır. Kabul edilsin veya edilmesin Avrupa'dan ve özel-

likle Almanya'dan gelir aktarır. Almanya ile Japonya'nın, Birleşik Amerika'nın iki tane önemli iktisadi rakibi olduğunu da unutmamak lazım. Japonya ve Almanya'dan bir gelir aktarması olur. Amerika'nın iki önemli büyük rakibi ve özellikle dış ticaret fazlası veren Japonya bundan etkilenir. Peki bu gelir nereye aktarılır?

AKGÜÇ — Sözüünüzü kesiyorum ama, acaba bu 1970'li yıllarda yaratılan petrol krizinin bir başka çeşitlemesi mi? 1990'da petrol krizi tekrar gündeme mi geliyor?

ÇİLLER — Şimdi bunu bir Amerikan senaryosu olarak görmüyorum. Ama bu gelişmelerden Amerika'nın olumsuz etkilendiğini de hiç zannetmiyorum. Petrol fiyatı çok önemli Amerika için. 23 doların altına indiği zaman etkilenen büyük bir Amerikan Dallas rezervleri var. Bayağı önemli. Onun dışında Amerika'nın uzun vadeli bağlantıları zaten vardı. Amerika nereye gelir aktarılсын istiyor? Öncelikle Rusya'nın biraz rahatlamasını istiyor. Gorbacov birçok işler yapıyor, onun başarılı olabilmesi için buraya birilerinin biraz gelir aktarması lazım. Nereden aktarılсын bu? Bu işi Japonya yapsa çok iyi olacaktı. Almanya da yapabilir, ama o bu işi zaten kabullenmişti. Petroldeki bu fiyat değişimleri şunu yapacaktır: Japonya'dan ve Avrupa'dan özellikle Rusya'ya ve Arap dünyasına bir gelir aktarması olacaktır. Ama Arap dünyası, yani petrol üreticileri içine girdikleri kriz nedeniyle çok boyutlu zararlara uğrayacakları için, o gelir aktarmasını Orta Doğu'da ne türlü işleyeceğini söylemek mümkün değil. Ama net olarak söylenecek şey şu ki, petrol fiyatlarında bir yükselme olacak, bu fiyat artışı da zannedildiği kadar da yüksek olmayacaktır. Petrolün fiyatı varil başına 23 ile 25 dolar arasında değişecektir. Bunun sonunda Japonya'dan kesin olarak bir gelir aktar-

ması söz konusu olacaktır. Bu nereye gidecek? Rusya'ya doğru gidecek bir gelir aktarması olacak.

AKGÜÇ — Biraz da petROLSÜZ Üçüncü Dünya ülkelerinden gelir aktarması olacaktır.

ÇİLLER — Ben bunları görüyorum. Onun dışında da Amerika'nın Saddam'ı aşağı düşürebilmesini temenni ediyorum, Türkiye açısından. Saddam orada kaldıkça, bir abluka, ambargo ve saire her ne ise, bir 6-7 ay sonra halledilmiş aşağı inen bir kriz dönemi dahi olsa, Türkiye herkesin bu işi unuttuğu bir dönemde, bununla yaşamaya başladığı zaman, Türkiye'ye bunun faturasının büyük olabileceğini düşünüyorum. Eğer bu bunalım bir çatışmaya dönüşmeden biterse, ben o zaman teklikeyi Türkiye açısından da büyük görüyorum.

AKGÜÇ — Şöyle düşünebilir miyiz? Bu ambargolar gerçi konuyor, ama uzun süre çalışıyor mu acaba? Bir süre belki çalışıyor, bir süre sonra da bunu delmenin yolları aranıyor. Yani yer altı dünyası harekete geçiyor. Başka ülkeler üzerinden mallar gönderiliyor. Mesela İran'a da bir ambargo kondu, bir kısıtlama kondu. Bazı ülkeler diğer ülkeler üzerinden İran'a ihracat yaptılar. Hatta ambargoyu koyan ülkelerin bazı firmalarının dolaylı yollardan ihracat yaptığını biliyoruz. Acaba bir süre sonra bu Irak ambargosu da yer altı dünyasının devreye girmesiyle sulanabilir mi? Ashnda yer altı dünyası devreye çok kolay girebilir. Ürdün üzerinden girer, İran üzerinden girer, hatta bizim üzerimizden girebilir. Ambargo böylece kırılabilir mi? Resmi ithalat-ihracat olmadan, kayıtlara girmeyen ticaret yoluyla ambargo bir miktar sulandırılabilir mi? Tabii Irak'ın ödeme gücü olduğu sürece.

CANSEN — Bir miktar nefes verilebilir tabii. Ama ben şöyle düşün-

nüyorum: Bu kabil olaylar çok basit benzetmelerle izah edilebilecek olaylar değildir. Mesela şu Irak olayı. Amerika'nın Birleşmiş Milletler'i harekete geçirmesi, Güvenlik Konseyi'nden ambargo kararı çıkarılması, arkasından 7 düvelin Basra Körfezi'ne gemi göndermesi olayı. Burada suigeneris, özelliği olan bir vaka ile karşı karşıyayız. Bu vakada kıyas yoluyla kolay kolay bir yere gidemeyiz. Benzerini bulup da «Orada şöyle olmuştu.» diyerek bir yere varamayız. Bizi yanıltabilir. Bu, çok özel bir vakadır. Olmaz «İyeceğiniz şeyler her an için olabilir. Mesela silahlı çatışma olur mu? Olabilir. Irak bombalanır mı? Bombalanabilir, bütün stratejik noktaları bir gece sabaha karşı yerle bir edilebilir. Bu, kendine mahsus bir vakadır. Bunu başka şeylere benzetmeyelim.

Bu olayda büyük angajmanlar oldu. Herhalde Saddam'ın % 99 ihtimalle istikbal karanlıktır. Irak'ın istikbalinden söz etmiyorum. Irak yaygacaktır. Irak'da öyle insanlar vardır ki, Saddam'dan bizden çok, Bush'tan çok nefret edebilir. Bir ülke toptan suçlanamaz. Benim intibam şudur ki, bu işin peşini bırakmayacaklar. Bu hâdise kayıtlara geçmeyen ticaret yoluyla önemli ölçüde yozlaşamaz. Üstelik bu hâdise ilânihaye de bu tansiyonda tutulamaz. Bu beni nereye götürüyor? Sonunda biri bir taş oynayacak. Çöle indirilmiş birlikler iki sene tutulamaz. Bütün bu tansiyon iki sene sürdürülemez. Müzikçilerin dediği gibi bir yerde, kreşendo ile buna bir final getirilecektir. Aksi halde hareket cıvır. Olayı bir yerde tahrir edip patlatacaklardır.

ÇİLLER — Bu işlerin uzmanı değiliz ama konuşuyorsunuz. Şöyle bir sorarsam: Irak-İran savaşı sırasında iki taraf arasında bir denge kurmak, dolayısıyla Irak'ı kuvvetlendirmek gerekliydi. Bu da yapıldı. Şimdi Orta Doğu olayı var. Bunun içinde kuvvetli

bir Irak mı Amerika'nın veya Batı'nın menfaatlerine hitap eder, yoksa Irak Batı için bir çiban başı olarak mı kalır?

URAS — Oraya ben bir şey daha ilave edeyim. Batı, Irak'ı ortadan kaldırıp Orta Doğu'yu Humeyni gibi birisine ya da İran'a terketmeyi göze alabilir mi?

ÇİLLER — Irak ortadan kalkarsa Orta Doğu İran'a mı terkedilmiş olur?

URAS — Irak'ın boşluğunu kim dolduracak?

türkiye'nin ön plana çıkarılarak güçlü bir ülke olmasını, batılıların isteyeceği kuşkuludur; batılıların politikası orta-doğu'yu bölmektir; bölgede yer alan ülkelerin çoğu yapay devlettir, şimdiye dek bunlarla oynamıştır; bu nedenlerle bölgede orta-doğu'nun liderliği rolünü oynaması işi hiçbir ülkeye verilmez

ÇİLLER — Ben şöyle bir şey söylemek istiyorum. Kısa bir süre önce Amerika'daydım. Oldukça yetkili bir ağızdan şunu duydum: «Türkiye artık NATO'dan yardım alamaz. Silah yardımı ve askeri yardım bu kanaldan gelmeyecek. Ama Türkiye Orta Doğu'da yapacağı etkinliklere bağımlı olarak Amerika'nın desteğini, hatta askeri desteğini alabilir.» Uzun bir

konuşma idi ama özü buydu. Adamın 6 ay önce söylediği buydu. Bunu daha sonra başkaları da söyledi. Ama söylendiği tarih itibarıyla bu önemli bir laf. Şimdi Türkiye birdenbire bu rolü yükledi ve birdenbire bir alkış başladı. Bu rol Türkiye'nin geleneksel rolünün dışında bir roldür. Türkiye şimdiye kadar Orta Doğu'daki karışmanın içine girmemeyi, dış politikasının genel bir çizgisi haline koymuş bir ülkedir. Bu defa şu veya bu şekilde işin içine girmiştir, bir de alkış almıştır. Bilerek hiçbir şey söylemiyorum, ama soruyorum: Irak gittiği vakit onun yerini alacak acaba başka birisi yok mu? O aday Türkiye olamaz mı?

CANSEN — Mısır mı olur, Suriye mi olur yok bir başkası mı olur? Ben kanaatimi şöyle açıklayayım: Bence kimsenin bir boşluğu doldurmasına lüzum yok, Bilakis hâdisenin dağılık kalması lazım. Ne kuvvetli Mısır, ne kuvvetli İran, ne kuvvetli Irak ne de kuvvetli Suriye isteniyor. Zaten Mısır kendini bir türlü toparlayamıyor, ama kalabalık bir ülke.

AKGÜÇ — Türkiye'nin çok ön plana çıkarılarak güçlü bir ülke olmasını Batılıların isteyeceğini de ben hiç sanmıyorum.

ÇİLLER — Öyle ise Irak devam etmeli mi?

AKGÜÇ — Sanıyorum ki onların politikası Orta Doğu'yu bölmektir. Zaten Orta Doğu'daki devletlerin çoğu yapay devlettir. Bunu da kabul etmek gerekir. Batı bu yapay devletlerle şimdiye kadar kendi çıkarı doğrultusunda oynamıştır.

CANSEN — Aile devletleri.

AKGÜÇ — Acaba bu oyun devam eder mi? Ben de aynı kanaattayım. Orta Doğu'da bir bütünleşmeden, burada bir odak noktası oluşmasından

çok, bölgenin böyle dağılık kalması istenir.

URAS — Dubai devam eder mi?

CANSEN — O da pek belli değil ama, Orta Doğu'nun lideri diye bir rolü kimsese oynatmazlar. Bu dünya yeteri kadar küçüktür. Çok sayıda dayıyı kaldırmaz. Dayıların kimler olduğu da bellidir. Bir koğuştta yavru dayılar ancak oranın çaycısından yetişir. Aslında güçlü devlet, ağa devlet olmanın bambaşka koşulları vardır. Orta Doğu'da herhangi bir devletin liderliği söz konusu olamaz.

ÇİLLER — Irak'ın güçlü bir devlet olarak devam etmesi Batı'nın işine gelir mi, gelmez mi? Bu bölgede jandarmalık görevi giderek Türkiye'ye yüklenir mi, yüklenmez mi?

AKGÜÇ — Olayı biraz daha büyütelim. Rusya İmparatorluğu'nun dağılması da gündemde. Rusya'da Türk asıllı Müslüman devletler var. Rusya'nın da yeniden yapılanması gündeme gelebilir. Rus İmparatorluğu'nun aynı İngiliz İmparatorluğu gibi Commonwealth haline dönüşmesi. Daha gevşek bir hale gelmesi. Bu konuda Orta Doğu ile bağlantı kurulabilir. Amerika'nın stratejisine uyar mı uymaz mı bilmiyorum; belki İslamiyeti ön plana çıkarmak suretiyle buralarda kü-

---

◆ Bilim, bu kadar şey öğrettiği için gururlu; akıl, daha fazla şey bilmediği için alçak gönüllüdür.

Cowper

◆ Hiç kimse aldığı şeyden ötürü şeref kazanmaz; şeref, verdiği şeyin ödülüdür.

Colvin Coolidge

çük devletler oluşturulabilir. Milliyetten çok din esasına dayanan devletler.

CANSEN — Ben size kendi düşünce tekniğimi söylemek istiyorum. İnsan zamanla bir felsefe geliştiriyor ve onun içinde düşünüyor. Ben dünyadaki hadiseleri veya Türkiye'nin iktisadi durumunu biraz yelken kullanmaya benzetiyorum. Yelken kullanma bir miktar beceri işidir, bir miktar da rüzgar işidir. Bu işin içinde şans da vardır, yelkeni kullananın becerisi de vardır. Yelkende öyle her şey planlanmaz. Tren yolundan gidici gibi yelkenle bir yerden bir yere gidilmez. Yelkenci ya da kaptan klasik olarak bağırın adamdır. Bu durumu görenler de kaptanın bir iş yaptığını sanırlar. Aslında kaptan ufak nüanslardan yararlanmaktadır. Hani Türkiye'nin ekonomisinden söz ederken «Şöyle yapacaklar, böyle yapacaklar.» diyoruz ya, belki de bugün yönetimde olanların en akıllı tarafı fazla da bir şey yapmamış olmalarıdır. Yapar numarasındalar ama yapmıyorlar. İsbet ki yapmıyorlar. Hiçbir şey yapmıyor demiyorum. Ama zannetmeyin ki Türk ekonomisi böyle uçağı idare eder gibi idare ediliyor. Kimsenin böyle bir şey idare ettiği yok. Ben dünyanın da böyle idare edildiğini görmüyorum. İşlerin bu kadar yönetildiğine kâni değilim. Onun için de hiçbir zaman komplo teorilerine inanmadım.

AKGÜÇ — Yine de birtakım senaryolar hazırlanıyordur.

CANSEN — Oluyordur tabii, olmuyor değildir. Ama ben bu hikâyelere inanmıyorum. Bu gelişmeleri biraz da doğal gelişmeler gibi görüyorum. Nitekim Saddam konusunu da kimse planlamamıştır. Ancak, yelken de olduğu gibi, o hale karşı kafalarda taktikler vardır. Biraz da rüzgarın çıkacağını sezersiniz. Ona göre de bazen rüzgardan kaçarsınız, çok icap

ederse de bir yere sığınabilirsiniz. Bunlar biraz duruma göre hareketten doğuyor. İsmarlama rüzgar da olmuyor, rüzgarı kâle almamak da olmuyor. Bu ikisinin arası bir hareket. Doğal gelişmeye bakın. Bildiğiniz gibi Saddam denilen kişi 10 sene öncesine kadar BAAS üyesiydi. Bunlar sosyalist ve anti İslamcı idiler. Şimdi ise Cihat çağrısı yapıyor. Bunlar ne zaman İslamcı oldular? Kendine göre şimdi o alanda ümit görüyor.

URAS — Sayın Çiller, bu buhran sürerken Türkiye bu yılı nasıl kapar? Biraz önce belirttiğiniz ekonominin eski akışında herhangi bir değişime olur mu?

ÇİLLER — Aslında ne olacağına göre tahmin yürütmek gerekir. Eğer bir sıcak savaş olup birtakım petrol alanları dahil bazı yerler havaya uçurulacaksa dünyada; beklentimiz farklı olur.

URAS — Sıcak savaş olmazsa...

ÇİLLER — Eğer sıcak savaş olmazsa, petrolün varili 23-25 dolar arasında değişir, bu da bize bir miktar daha enflasyonist baskı yapar. Kur politikasındaki değişime, 1991'in ikinci yarısında alınacak tedbirler, ikinci yarıya kayar. Böyle marjinal, bazı önlemleri çabuklaştıran etkiler yapar. Ama, daha önemli boyutlardaki bir sonucu daha uzun dönemde görmek lazım. Benim asıl korktuğum şeyi size şöyle ifade edeyim: Hiçbir şey olmayıp da herkes Orta Doğu'dan elini eteğini çektiikten sonra, kuvvetli ve Saddam'lı bir Irak bence Türkiye için en büyük tehlikedir.

URAS — Sayın Akgüç, siz ne düşünüyorsunuz?

AKGÜÇ — Bu konuda ben çok kesin bir şeyler söyleyemiyorum. Sıcak savaş olur mu? Olmamasını diliyoruz ve aynı zamanda olmayacağını

da tahmin ediyorum. Sanıyorum Amerika bu ara Domino Teorisi'ne göre, Suudi Arabistan da yıkılmasın diye çalışıyor. Domino Teorisi'ne göre taşlar düşmeye başlayınca devam eder. Sırada Suudi Arabistan var. Bence Amerika Domino oyununu durdurmaya çalışıyor. Sıcak savaş olmadığı takdirde, Türk ekonomisi diğer Sayın konuşmacıların söylediği şekilde etkilenecektir. Ayrıca, bundan sonra ekonomide yaşanacak her olumsuzluk Körfez bunalımına atfedilmemelidir. Zaten ekonomide 1990'ın ikinci yarısında büyüme yavaşlayacaktı.

URAS — Sayın Cansen, sizi dinliyoruz.

CANSEN — Tekrar etmiş olmayayım. Enflasyonist baskı artabilir, zaten ekonomi ona bugünden hamiledir. Olanı biraz hızlandırır.

URAS — Toplantıya katıldığınız için hepimize teşekkür ederim.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 14 Ağustos 1990 tarihinde yapılmıştır.

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

HAREKETLİ bir ay geçiren Borsa'da, Temmuz ayı, yılbaşından beri en yüksek fiyat artışlarının gözleendiği dönem olmuştur. Bayram öncesinde başlayan hareketlilik, Borsa'nın dokuz günlük bayram tatili sonrasında da devam etmiş, özellikle de ayın son haftasında hızlı bir tırmanış göstermiştir. İMKB İndeksi 5000 puan barajını zorlamış ve 4986.84'de kalmıştır. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de bu gelişmelere bağlı olarak yeni bir dönemece ulaşmış, ilk kez 10000 puanı geçerek «27 Temmuz 1980, Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle 10664.47 puanı bulmuştur. Böylece, Haziran ayı sonuna nazaran dergimiz indeksinde % 40.82'lik bir artış gözlenmiştir.

Gözlenen ilginç bir nokta, tüm hisselerin fiyatının aynı yönde hareket etmemesi, bazı hisselerin değeri yükselirken, birçoğunda da fiyat düşüşleri olmasıdır. Dergimiz indeksi kapsamındaki hisselerin 22'sinin fiyatı ay içinde yükselirken, 18'inde de düşüş olmuştur. Ancak Döktaş, Gübre Fabrikaları ve Metaş hisseleri, fiyatları azalmakla birlikte ay içinde yapılan sermaye artırımları dikate alındığında, yatırımcılarına kazanç sağlamışlardır.

Temmuz yında, iki hisse % 100'ün üzerinde verim sağlamıştır. Bunlar Koc Holding (% 186.57) ve Eczacıbaşı Yatırım (% 131.48) hisseleridir. Yüksek verim sağlayan diğer bazı hisseleri de; Döktaş (% 63.15), Koç Yatırım (% 61.36), İş Bankası (B) (% 58.33), T. Şişe Cam (% 55.56), Ege Bira (% 48.94), T. Siemens (% 43.06), T. Demir Döküm (% 38.78) ve Arçelik (% 38.71) olarak saymak mümkündür. Borsa'nın yeni kağıtlarından Eczacıbaşı İlaç da son derece hızlı bir fiyat artışı göstermiştir. Ay içinde en çok değer kaybeden hisselerin başında ise Nasaş (% 14.06), Kordsa (% 13.85), İzdaş (% 12.20), Rabak (% 9.86) ve Pınar Süt (% 6.67) gelmektedirler. Dergimiz indeksinde yer almayan hisselerden Alarko (% 42.86), Maret (% 31.25) ve Sifaş (% 23.53) ayın en çok değer kaybeden hisseleri olmuşlardır.

Aynı ay içinde bir yandan % 190'lara varan fiyat artışları, bir yandan da % 40'ları geçen fiyat düşüşlerinin gözlenmesi, Borsa'da toplu yükselme, toplu düşüş olgusunun giderek azalmakta olduğunun güzel bir göstergesidir. Yatırımcılar durumu iyi, bilanço sonuçları parlak, geleceği güvenli şirketlerin hisselerine itibar edip fiyatlarının yükselmesini sağlarken, yeterince başarılı olmayan, geçmiş yıllara göre düşüş gösteren şirketlerin hisseleri ise değer kaybetmektedir. Yatırımcılar bilinçlendikçe, bilançoların daha sık ve doğru biçim-

de açıklanması sağlandıkça, Borsa giderek görevini daha iyi yapacak ve ekonomideki işlevlerinden biri olan, fonların en verimli alanlara akmasını sağlamayı da başarmış olacaktır.

Fiyatların aşağı ya da yukarı doğru hareketlerindeki en önemli etken ay içinde, altı aylık bilanço sonuçlarının açıklanmaya başlaması olmuştur. Henüz şirketlerin yalnızca küçük bir bölümü bilançolarını ilan etmiş olduklarından, bu konuda gelecek ay bazı bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Şu ana kadar edinilebilen bilgilere göre, geçen yılın aynı dönemine göre kârlarını en çok artıran şirketler arasında; Alarko Holding, Aygaz, Demirbank, Döktaş, Eczacıbaşı Yatırım, Garanti Bankası, İzocam, Köytaş, Otosan, Peg Profilo, Sifaş ve Yünsa sayılabilmektedir. Buna karşılık, Koruma Tarım, Mensucat Santral, Rabak gibi şirketlerde geçen yılın aynı dönemine oranla kârın azaldığı gözlenmektedir. Her üç hissenin de son bir hafta içinde büyük oranda değer kaybetmiş olması, açıklanan bilançoların yatırımcılar üzerindeki etkisi hakkında fikir vermektedir. Açıklanan bilançoların gösterdiği kadarıyla bu yıl şirketlerin durumları genel olarak geçen yıla nazaran daha iyidir. Bu olumlu gelişimin yıl sonuna kadar, İMKB indeksini 6500 puan mertebesine yükseltebileceği beklenebilir.

Şirketler bir yandan sermaye artırımlarına, bir yandan da halka açılmaya devam etmektedirler. Temmuz ayında sermaye artırımı işlemine başlayan şirketler Sifaş, Polylen, Metaş, Döktaş, Peg Profilo, Alarko Holding, Gübre Fabrikaları, Hektaş, Gentaş ve Köytaş Olmuş; Doğusan, Mensucat Santral, İntema ve Nasaş'da gelecek aylar içinde sermaye artırımına gidileceği belirtilmiştir.

Temmuz ayında Borsa'da işlem görmeye başlayan hisseler arasında Demirbank ve Akbank da yer almıştır. Demirbank hisseleri 7500 liradan aşağıya inmeyecek bir fiyatla 11 Temmuz günü Borsa'da satışa çıkarılmış, ay sonuna doğru fiyatı 8600 lirayı bulmuştur. 23-24-25 Temmuz 1990 günlerinde tüm Akbank şubelerinde 12.000 TL üzerinden satışa çıkarılan Akbank hisseleri de Borsa'da işlem görmeye başlamış ve hemen 13.000 TL'ye çıkmıştır. Aselsan ve Kelebek Mobilya'nın hisselerinin de 1 Ağustos tarihinden itibaren İMKB'de işlem görmeye başlayacakları açıklanmıştır. 6 milyar lira ödenmiş sermayesi bulunan ve Nisan sonu itibariyle 4 milyar 665 milyon lira kâr eden Kelebek Mobilya'nın hisse senetleri 10.000 liradan aşağı olmamak üzere Borsa'da oluşacak fiyattan satışa çıkarılacak, daha önce hisselerini halka arzeden ve 24 bin ortaklı bir şirket haline gelen Aselsan hisselerinin çıkış fiyatı ise 4.200 lira olacaktır.

Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi (KOİ)'nin verdiği bilgiye göre, özelleştirme çalışmalarına devam eden KOİ'de THY ve Tüpraş hisselerinin bir bölümünün halka arz yoluyla satışına hazırlanılmaktadır. THY için Finansbank, Tüpraş için de İktisat Bankası tarafından değer belirleme çalışmaları sürdürülmekte, THY hisselerinin Eylül ayında, Tüpraş hisselerinin de Ekim ayı başında İş Bankası aracılığıyla satışlarının yapılması planlanmaktadır.

Sermaye piyasamız açısından ilginç ve olumlu bir gelişme de ilk kez bir Türk şirketinin Amerikan halkına borsa yoluyla hisse senedi satışı gerçekleş-

tirmesi olmuştur. Net Holding için uzun uğraşlardan sonra çıkarılan izinle Holding hisselerinin Amerikan kot dışı pazarında (over the counter) yatırımcılara arzı gerçekleştirilebilmiştir. Net Holding yetkililerinin verdiği bilgiye göre, diğer Türk şirketlerinin Amerikan borsalarına girip önemli miktarlarda sermaye toplamaları kolaylıkla mümkün olabilecektir. İMKB'nin gösterdiği performans ve Türkiye Fonu'nun sağladığı başarı, Amerikan yatırımcılarının gözünde Türk şirketlerini cazip hale getirmiştir.

Hisse senetleri yanında diğer menkul kıymetler de halk tarafından ilgi görmeye devam etmektedir. Temmuz ayı içinde, Kamu Ortaklığı İdaresince Yeni G tertibi Gelir Ortaklığı Senetleri piyasaya çıkarılmış, 1 yıl vadeli ve 100 milyar lira nominal değerli senetler Ziraat Bankası ve İş Bankası şubelerinden 23 Temmuz günü satışa sunulmuştur. Türkiye'nin toplam elektrik üretiminin % 0.7'si ile, Birinci Boğaziçi Köprüsü ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün bir yıllık gelirleri toplamının % 6'sı senet hamillerine gelir payı olarak dağıtılacaktır.

Daha önce çeşitli dönemlerde çıkarılmış olan GOS ödemeleri de Temmuz ayında yapılmıştır. Geçen yıl Temmuz ayında çıkarılmış 1 yıl vadeli C tertibi senetler için 11 Temmuz'da anapara ve gelir payı ödemeleri yapılmıştır. Söz konusu senetlerin bir yıllık gelir payları % 51.8 olmuştur. 8 Ocak'ta elektrik ve köprü gelirlerine indeksli çıkartılan 100 milyar liralık 2 yıl vadeli C tertibi senetlerin 1. dönem gelir payı ödemeleri 16 Temmuz günü yapılmış ve 6 ay için % 24.33 dağıtılmıştır. 3 yıl önce satışa çıkarılmış olan dövize indeksli Hasan Uğurlu A tertibi gelir ortaklığı senetlerinin son dönem gelir payı ile anapara ödemeleri de 31 Temmuz günü İş Bankası şubelerinde başlayacaktır. Senetlerin son 6 aylık geliri, dolara indeksli olanlarda % 26.9, marka indeksli olanlarda % 15 olmuştur.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi (Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Ocak	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38
Şubat	94.60	157.44	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13
Mart	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24
Nisan	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56
Mayıs	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48
Haziran	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16
Temmuz	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47
Ağustos	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	
Eylül	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	
Ekim	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	
Kasım	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	
Aralık	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	

Ayın bir diğer yeni yatırım aracı da «11 Temmuz 1990, Çarşamba» günü piyasaya çıkan Esbank Fon-3 olmuştur. Toplam 10 milyar lira değerindeki fon, Hazine Bonosu, özel sektör tahvili ve finansman bonusu içermektedir. Bu fonla birlikte yatırım fonlarının sayısı 65'e çıkmıştır.

Geçen yılın aynı döneminde olduğu gibi, bu yıl da şirketlerin dağıttıkları kâr paylarının, dağıtılabilir net kâra oranı hesaplanmış ve «Tablo 1»de verilmişti. İMKB'de işlem gören hisselerin sayısının çokluğu nedeniyle tablo, dergimizin indeksi kapsamındaki hisse senetleriyle sınırlandırılmış ve değerler geçen seneye karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO 1
Dağıtılan Kârın Vergi Sonrası Net Kâra Oranı %

	88	89		88	89		88	89
	—	—		—	—		—	—
Akçimento	72	88	Good Year	56	85	Nasaş	0	88
Anadolu C.	75	75	Gübre Fab.	z	0	Olmuksa	47	70
Arcelik	56	75	Güney Bira	74	77	Otosan	61	63
Bağfaş	70	71	Hektaş	61	61	Pınar Süt	83	79
Bolu Çim.	65	59	İzdaş	z	z	Rabak (*)	80	697
Brisa	70	48	İzocam	74	92	Sarkuysan	49	50
Çelik H.	75	77	Kartonsan	83	81	Teletaş	70	52
Cimsa	47	52	Kav	47	50	T. D. Döküm	79	81
Çukurova El.	77	96	Koç Holding	49	55	T. Siemens	42	40
Döktaş	78	86	Koç Yatırım	66	55	T. İş Bankası	36	42
Eczacıbaşı Y.	63	53	Kordsa	49	48	T. Şişe Cam	86	83
Ege Bira	57	72	Koruma Tarım	50	65	Yasaş	82	80
Ege Gübre	80	z	Makina Takım	27	60			
Erdemir	25	25	Metaş	z	0	Ortalama (*)	56.6	59.8

z = Zarar: (*) Birikmiş kârlarından dağıtım yapan Rabak, 1989'da ortalamaya katılmamıştır.

Ortalama değer, ağırlıksız aritmetik ortalama şeklinde hesaplanmış; ancak, birikmiş kârlarından dağıtım yaparak bu yılki toplam kârından fazla dağıtım yapan Rabak hesaba katılmamıştır. Görüldüğü gibi şirketler geçen yıla nazaran kârlarının biraz daha yüksek bir oranını kâr payı olarak dağıtmışlardır. 40 şirketin 2'si zarar ederken, Gübre Fabrikaları ve Metaş, kâr gözükmemesine rağmen dağıtmama kararı almışlardır. Rabak hariç tutulacak olursa, kârından en çok pay dağıtan şirket Çukurova Elektrik olmuş, Akçimento, Döktaş, Good-Year, Kartonsan, Nasaş, Demir Döküm ve Şişe Cam kârının % 80'inden fazlasını dağıtan şirketler olmuşlardır. Kâr dağıtan şirketler arasında en düşük oranda dağıtım yapan geçen yıllarda olduğu gibi yine Erdemir olmuş; ancak, Erdemir rekor düzeyde kâr elde ettiğinden, hisse başına en çok kâr dağıtan şirketlerden biri olmuştur. Şurası muhakkaktır ki, şirketlerin elde ettikleri kârın büyük bölümünü dağıtmalarından daha önemli olan yüksek miktarda kâr elde edebilmesidir. Sermayelerine oranla en yüksek kârı elde edebilen işletmeler, hisseleri en fazla prim yapmaya aday şirketler olacaklardır.

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1987 (Milyon TL)	1988 (Milyon TL)	1989 (Milyon TL)	1987 (Net)	1988 (Net)	1989 (Net)	Temmuz 1989	Mayıs 1990	Haziran 1990	Temmuz 1990
1	AKÇİMENTO	100.000	84.656,3	6.124	4.989	2.504	168	36	6,60	2.325	4.800	4.750	4.700
2	ANADOLU CAM	150.000	26.850	4.669	8.757	6.573	50	60	29	3.375	14.000	8.100	7.600
3	ARÇELİK	500.000	90.000	25.159	35.583	54.400	80	92	100	4.650	30.500	15.500	21.500
4	BAGFAŞ	—	40.000	6.720	22.717	22.450	85	40	40	3.075	15.750	14.250	15.750
5	BOLU ÇİMENTO	—	15.750	3.144	4.791	9.954	181,38	213,45	37	19.000	13.750	13.000	12.500
6	BRİSA	150.000	151.875	14.406	29.868	43.705	63	103,20	44	3.375	7.900	6.900	7.500
7	ÇELİK HALAT	27.000	21.600	4.184	6.462	7.786	100	100	70	3.925	20.000	8.200	8.500
8	ÇİMSA	50.000	56.160	10.554	12.905	12.172	203,87	82,60	44	3.825	10.100	8.000	8.300
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	300.000	75.000	40.317	81.688	136.460	200	250	250	15.100	27.000	24.000	26.000
10	DOKTAŞ	50.000	21.000	6.696	4.523	3.023	100	58,50	27	3.175	22.000	19.000	15.500
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	25.000	2.400	771	1.713	2.043	40	45	45	1.900	50.000	54.000	125.000
12	EGE BİRACILIK	12.600	12.600	1.840	9.607	14.090	35	130	80	10.700	27.000	23.500	35.000
13	EGE GÜBRE	50.400	12.000	1.312	900	(1.257)	50	18	—	1.275	6.100	6.600	6.400
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	384.000	66.001	268.834	451.914	55	175	50	25.000	12.250	9.750	11.750
15	GOOD-YEAR	80.000	23.448	9.058	12.548	4.135	100	60	15	7.450	14.750	12.500	11.500
16	GÜBRE FABRİKALARI	120.000	120.000	(12.662)	(3.377)	134	—	—	—	950	2.900	2.600	2.400
17	GÜNEY BİRACILIK	8.400	8.400	1.825	3.388	3.816	35	60	35	4.700	14.750	12.250	13.000
18	HEKTAŞ	10.000	10.395	1.419	3.346	3.330	35	75	60,80	4.100	14.500	12.500	7.100
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	150.000	150.000	4.935	(8.616)	(12.896)	22,66	—	—	750	2.100	2.050	1.800
20	İZOCAM	30.000	9.000	1.680	4.877	7.680	35	120	85	4.050	24.000	23.000	25.500
21	KARTONSAN	81.000	54.000	3.980	4.792	10.061	35	20	30	2.550	14.250	5.900	5.800
22	KAV	12.000	6.000	2.242	4.428	8.961	130	75	75	11.600	30.500	27.000	34.000
23	KOÇ HOLDİNG	500.000	150.000	15.209	40.793	90.511	32,50	60	110	4.175	50.000	16.750	48.000
24	KOÇ YATIRIM	100.000	24.000	2.588	7.220	16.530	35	50	60	2.250	12.500	11.000	17.750
25	KORDSA	150.000	101.250	17.680	34.928	34.822	96	96	45	4.250	7.600	6.500	5.600
26	KORUMA TARIM	20.000	7.425	2.815	7.458	2.020	66	111	20	4.450	13.500	11.500	11.000
27	MAKİNA TAKİM	3.000	1.500	(170)	282	2.487	—	5	100	1.850	29.500	28.000	30.500
28	METAŞ	75.000	75.000	3.988	(9.942)	5.447	15	—	—	1.275	1.450	1.550	875
29	NASAŞ	70.000	50.820	2.543	1.149	2.149	30	—	2	1.100	3.150	3.200	2.750
30	OLMUKSA	50.000	38.500	4.752	6.292	2.502	45	35	16	3.675	6.600	5.700	5.600
31	OTOSAN	100.000	43.730	18.429	31.463	41.880	26,60	70	60	3.525	19.500	18.750	24.500
32	PINAR SÜT	18.000	5.400	934	1.635	2.568	22,13	37,80	53,60	—	7.700	7.500	7.000
33	RABAK	25.000	15.000	3.773	6.753	323	40	40	15	1.825	8.200	7.100	6.400
34	SARBUYSAN	30.000	7.560	4.708	9.725	22.595	75	90	150	5.150	38.000	33.000	41.000
35	TELETAŞ	250.000	20.000	22.197	24.473	21.177	120	85,60	55	—	21.500	18.000	19.000
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50.000	30.000	10.217	9.472	11.176	103	44	30	3.350	14.000	12.250	17.000
37	TÜRK SİEMENS	—	10.500	7.313	10.119	23.572	81	68,50	50	6.350	42.000	36.000	51.500
38	T. İŞ BANKASI (B.)	—	30.000	62.246	121.414	124.238	38,38	46,08	37,74	2.350	20.000	18.000	28.500
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	200.000	121.293,4	3.999	12.084	17.559	10	20	15	2.550	10.250	11.250	17.500
40	YASAS	—	10.800	783	1.609	2.676	35	20	23,82	—	9.400	5.300	4.600

ekonomik göstergeler

	1988	1989	1990		
			Mart	Nisan	Mayıs
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	3689.3	5976.9	6382.9	6419.0	6607.0
Banknot Miktarı (milyar TL.)	4485.1	8365.4	9041.2	10810.6	10071.6
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	5142.3	6699.1	5866.6	6627.8	6514.2
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	2081.9	2564.9	2071.8	2907.5	2629.9
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	28972.4	48234.9	47691.8	48953.6	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	6528.8	9627.9	8381.5	8819.2	
Tasarruf Mevduatı	12711.3	22831.4	24086.3	24859.5	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	1878.7	3377.1	3308.2	3482.2	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	10382.6	19454.3	20778.1	21377.3	
Mevduat Sertifikası	1251.1	1978.4	2101.3	2121.5	
Resmî Kuruluş Mevduatı	1485.8	1698.8	2357.3	2299.9	
Bankalar Mevduatı	3263.2	4262.9	2600.7	2839.2	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	3732.1	7835.6	8164.8	8014.4	
Döviz Tevdatı	9411.3	14170.3	15248.7	16863.0	
Toplam Krediler	27750.7	46046.6	46839.9	45288.8	
Tarım	4498.1	7364.1	7382.5	7678.6	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3967.9	6190.7	6697.1	6010.7	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	931.6	1496.5	1560.1	1640.6	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	2426.7	3453.4	3537.3	3622.5	
Denizcilik	91.4	105.2	103.9	115.0	
Turizm	—	780.6	811.1	850.8	
Diğer İhtisas Kredileri	—	34.9	24.6	25.6	
Ticari, Sınai, Sair	15934.9	27436.7	27558.9	29239.8	
PARA ARZI (milyar TL.)	11243.3	20358.3	19632.0	21963.0	21566.0
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	1274.2	2140.8	2492.0	2568.3	2626.5
Tarım (Genel)	1073.9	2019.8	2586.3	2659.4	2680.6
İmalat Sanayii (Genel)	1345.5	2157.7	2393.2	2456.9	2528.0
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	—	348.6	397.6	424.0	437.3
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	—	—	417.9	444.8	414.0
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	14339.7	15726.6	4730.3	6048.0	8038.7
Dışsatım (FOB)	11662.1	11627.3	2970.3	3846.3	4768.0
İşçi Dövizleri	1755.0	3040.0	626.0	848.0	1116.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilmiş krediler) dahil değildir. (3) Sosyal güvenlik kurumları mevduatı, Ekim 1988'den itibaren, Resmî Kuruluşlar Mevduatı'ndan Diğer Kuruluşlar Mevduatı (Sair Mevduat) grubuna alınmıştır. (4) Bankalar Şubat-Mart 1990 sonu itibarıyla'dır. (5) Banka kredileri ayrımı 1989 yılı sonu itibarıyla değiştirilmiştir. (6) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır.

TEKNOLOJİ TRANSFERİ

DOÇ. DR. MURAT FERMAN

YAKIN geçmişe baktığımızda, «gelişmekte olan ülkeler»den, dik-kate değer iktisadî ilerlemeler kaydedenlerin sayısının, pek fazla olmadığını görüyoruz. Başarılı grafikler çizmeyi başarmış olan birkaçı dışında «gelişmekte olan ülkeler», gelişme sürecinin henüz ilk basamaklarında bocalamakta; çoğu zaman da, dış dünyadan daha fazla teknolojik yardım alabilme beklentisi ile çabalarını sürdürmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferinin, bu ülkelerin ekonomik gelişme hızlarını arttıracığı ve bir ölçüde de, yaşanan ekonomik problem ve sakatlıkların çözümünde yardımcı rol oynayabileceği görüşü, genel kabul görmüş bir husustur. Bununla beraber, salt teknoloji transferinin, gelişmekte olan ülkelerin iktisadî ilerleme problemini tamamen çözebileceği savı da, her zaman geçerli kabul edilemez. Gerçekten, teknoloji transferinin, «gelişmekte olan ülkeler»in derdine her zaman deva olduğu söylenemez. Karşılıklı yanlış anlaşma ve beklentiler, belirli konularda değiştirme ve uyumlaştırma ihtiyaçları, uzun süren pazarlık ve gö-

rüşmeler, politik ve diplomatik faktörler; gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferinin mahiyetine ve etki derecesine tesir etmektedir.

Bu temel tespitlere dayanılarak, denilebilir ki; ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler topluluğu, iktisadî kalkınmalarında, «gelişmiş ülkelere teknoloji transfer etme» alternatifini seçer ve uygularken, birtakım hususları iyi bilmek, gözden uzak tutmamak durumundadır. Burada, teknoloji transferinde «mahreç ülke» konumunda olan gelişmiş ülkelerin de, en az gelişmekte olan ülkelere kadar dikkatli olmaları ve sorumluluklarını kavrayıp bu sorumluluğa sahip çıkan bir anlayıştan uzaklaşmamaları gerektiğini de vurgulamak zorundayız.

Yukarıda belirtilen ana görüşlerden hareketle, bu yazımızda sırasıyla; teknoloji transferinin metodları, bu alanda görülen ve yaşanan problemler ile bunlardan kaçınma yolları ve teknoloji transferi ile ilgili riskleri bertaraf edebilme konusundaki birtakım tespitlerin ortaya konulmasına çalışılmaktadır.

Teknoloji ve Transferi

İçinde yaşadığımız zamanın sıklıkla, «ileri teknoloji çağı» olarak tanımlanıp, adlandırıldığını biliyoruz. Uzay araştırmalarında ve yolculuklarında kaydedilen gelişmeler, yaşamsal konularda ortaya konan «biyo—teknolojik» ilerlemeler, bilgisayar ile haberleşme ve mikro elektroniğin pek çok sahasında ulaşılan ileri noktalar; hepsi, içinde yaşadığımız bu ileri teknoloji çağının unsurlarıdır. Günümüzde, teknolojik alanda yeterli ve gerekli birikimi yaratamamış veya sahiplenememiş ülkelerin, gelişme ve ilerleme ile halka refah sağlama konularında daima geri kaldıkları, somut örnekleriyle görülmektedir. O halde, geri kalmış ülkeler için, ekonomik gelişmemişlik kısır döngüsünü kırmanın temel şartı, gerekli teknolojik birikimleri temin etmek, bunlara sahip olabilmektedir. Yeni teknolojilerin geliştirilmesi, geri kalmış ülkelerin çoğu için üstesinden gelinmeyecek kadar kompleks ve pahalı bir süreç hüviyetini taşıdığından, «teknoloji transferine gitmek» daha çok başvurulan bir alternatif olmaktadır.

Teknoloji kelimesi, eski Yunanca'daki «techné» kelimesinden gelmektedir. Bu kök kelime, «beceri veya sanat» anlamını taşımaktadır. Teknoloji, bilginin kullanılmasına, bilinen-den yararlanılmasına yöneliktir. Bu yönüyle teknolojiyi, herhangi bir şeyi daha iyi, amaçlara daha uygun biçimde ve ekonomik çerçevede yapabilme, yerine getirebilme becerisi olarak da anlamak mümkündür. O halde, teknoloji unsurunun üç ana elemanı mevcut olmalıdır: Metod hakkında bilgi; bunu uygulamak için gereken imkânlar; ve prosesin ne olduğu hak-

kında birtakım malûmat. Bu üç elemanın optimal surette bütünleştirilmesi (entegrasyonu) neticesinde, bir ülkenin gelişmesinde hem ekonomik ve hem de sosyal bakımlardan faydalı sonuçlara ulaşma imkânı sağlanacaktır.

Teknoloji kelimesi, burada, genel anlamıyla kullanılmakla beraber, değerlendirmelerimize konu teşkil eden öge, «zararsız ve stratejik olmayan» teknolojilerdir. Çoğu zaman, hükümetlerce sıkı kontrol ve tahdit altına alınan, «askerî veya stratejik nitelikli ileri teknolojiler», özellikleri ve getirdikleri kimi istisnai unsurlar bakımından, buradaki değerlendirmelerimizin dışında bırakılmıştır. Bizim ilgilendiğimiz teknoloji tipleri, daha ziyade, geri kalmış ülkelerin sınıai gelişmeleri ile iktisadî kalkınmalarına doğrudan etkide bulunabilecek, «temel (ana) teknolojiler» hüviyetindedir. Örneğin, yetersiz alt yapı ve sınıai gelişmeden yoksunluğa bağlı olarak ortaya çıkan fakirlik olgusundan yakınan pek çok gelişmekte olan ülke, «temel imalât teknolojilerini» transfer etme, sağlayabilme çabası ve arzusu içindedir. Bunların arasında, en basit mamulleri dahi ithal etmek zorunda kalan ülkeler vardır.

Bazı gelişmekte olan ülkelerin ise, kısıtlı ve geri de olsa, belirli alanlarda imalât teknolojilerine sahip oldukları malûmdur. Ancak, bunların çoğunun, kısıtlı miktardaki harcayabilir dövizlerini tasarruf edebilmek amacıyla, halihazırda ithal ettikleri bazı mamulleri imâl edebilmek için gerekli imalât teknolojilerine sahip olmak istedikleri de bilinmektedir. İşte, ülkemizin sınıai gelişim çizgisi içinde de hâkim bir unsur olarak göze çarpan, «ithal ikameci stratejiler», ge-

lişmekte olan ülkelerde, kısıtlı miktardaki harcanabilir dövizlerin, başka gelişim alanlarına harcanmasına imkân sağlayarak, ülkelerin kalkınma çabalarını hızlandırabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler, ekonomilerini modernize etmek ve iktisadi gelişmelerini hızlandırabilmek için, gelişmiş ülkelerin, kendilerine teknoloji transfer etmelerini istemektedirler. Japonya'nın da aralarında bulunduğu ileri ülkeler, bu alanda gelişmekte olan ülkelere yardımcı olmakla beraber, uygun ve etkin teknolojilerin mümkün olduğunca az problemle transferinin sağlanmasında ve kimi yan etkilerin bertaraf edilmesinde aşılması gereken mesafeler olduğu gerçektir.

İşte, konunun bu boyutlarını daha iyi görebilmek ve sorun çıkarabilecek, risk yaratacak noktalar ile bunları bertaraf etme yollarını, genel hatlarıyla da olsa, ortaya koyabilmek bakımından, teknoloji transferinde takip edilebilecek alternatif metodları ele almakta fayda görüyoruz.

Teknoloji Transferinde Alternatif Metodlar

Gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere yapılan teknoloji transfer uygulamalarında takip edilebilecek muhtelif metodlar vardır. Bunlar arasında en yaygın ve geçerli uygulama alanı bulanlar şunlardır:

- a) Teknolojinin Kesin Satışı,
- b) Hisseli Ortaklık veya Ortak Yatırım,
- c) Lisans Verme,
- d) Doğrudan Yatırım,
- e) Yönetim Anlaşmaları.

Şimdi, bu metodların temel nitelik ile özelliklerini gözden geçirelim:

a) Teknolojinin Kesin Satışı

Bu süreç, bir imalat projesi ile ilgili teknolojinin, alıcı firmaya, belirli bir bedel karşılığında ve ek koşullar ileri sürülmeksizin devrini ifade etmektedir. Bu durum, genellikle, teknoloji sahibi bir firmanın, kendi pazarında bu teknolojiyi daha fazla kullanmaya gerek duymaması veya gelecekte başka biçimde kullanma plânlarının olmaması koşullarında gerçekleşmektedir. Burada, teknoloji sahibi firmanın, daha fazla ihtiyaç duymadığı bu teknolojiden para kazanma imkânlarını değerlendirme; ya da değişik engel ve kısıtlamalar dolayısıyla giremediği gelişmekte olan ülke pazarlarına sokulma amacıyla hareket ettiği görülmektedir.

Teknolojinin kesin satışı alternatifinde, teknoloji sahibi (gönderici) firma, teknolojiyi transfer eden (alıcı) firmanın ilgili operasyonlarını denetlemek, anlaşmadan sonra da yardıma devam etmek durumunda ve kaygısında değildir.

b) Hisseli Ortaklık veya Ortak Yatırım

Bazı ülkelerin pazarlarına girmek için geçerli tek yol, kurulu işletmelerden hisse almak veya ortak yatırım gerçekleştirmek olabilir. Bu gibi durumlarda teknoloji sahibi firma, teknolojiyi transfer etmenin yanı sıra, bunu alan firmanın ortağı durumuna da gelebilir. Birçok vakalarda, gelişmekte olan ülke tarafının, ortaklık hisselerinde çoğunluğa sahip olma yoluyla, kontrol yetisine egemen olmayı amaçladığı görülmektedir. Bununla beraber, gene sık görülen bir uygulama da, teknolojiyi gönderen tarafın, bunun karşılığı bir

bedel fatura ederek, herhangi bir nakit çıkışında bulunmadan karşılık hissesine sahip olmasıdır.

Öte yandan, teknoloji gönderici firma, kâr paylarının dağıtım ve transferinde zorluk ve problemlerle karşılaşma tehlikesine daima maruz kalacaktır. Birçok gelişmekte olan ülkede, döviz kıtlığına bağlı olarak, kâr transferlerinin miktar ve sıklığı üzerinde tahditler uygulandığından, bu tür problemler sıklıkla ortaya çıkabilecektir. Ayrıca, teknolojiyi alan ülkedeki farklı uygulamalar ve firmada hâkim yönetim anlayışı da, ortak durumundaki gönderici firmayı şaşkınlığa ve hayal kırıklığına sürükleyebilecektir.

c) Lisans Verme

Bu seçenek, teknoloji sahibi firmanın, gelişmekte olan ülke firmasına, bu teknoloji ile bir mamûlü imâl etmek ve pazarlamak amacıyla, belirli bir süre için, kullanım haklarını vermesidir. Lisans anlaşmaları, karşılıklı tespit edilen bir bedel ve genellikle bu teknolojiyle üretilecek mamûlün satışlarından alınacak yüzdeli komisyonlar karşılığı gerçekleşmektedir. Elbetteki, bu komisyonun nispeti, teknolojinin niteliği, taraflar arasındaki ilişkiler ve alıcı ülkenin ihtiyaç düzeyi gibi faktörlerle bağlı olarak saptanacaktır. Özellikle, ilâç endüstrisinde yaygınlıkla görülen lisans verme suretiyle teknoloji transferi, gönderici firmaya büyük kârlar sağlamasa da, bu firmanın herhangi bir yatırım (nakit çıkışı) yükü altına girmeyişi ve imâlât teknolojisi ile «pazarlama know-how»ını paylaşması hususu gözden uzak tutulmamalıdır. Bununla birlikte, teknolojiyi sağlayan (gönderici) firmanın, lisans verdiği fir-

manın operasyonlarını, mamûl kalitesinin sağlanıp, korunması amacıyla gerektiğinde denetlemeyi lüzumlu görebileceği de unutulmamalıdır.

d) Doğrudan Yatırım

Birtakım firmalar, uluslararası pazarlara açılma ve genişleme yolunda, doğrudan yatırım yapmak suretiyle, kurulan şirketin bütün hisselerine sahip olmayı, geçerli bir yol olarak görmekteyler.

Uluslararası alanda faaliyet gösteren I.B.M. firması, buna örnek gösterilebilir. Bu tür firmalar, gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik ilerlemeleri için çok önemli olan teknolojilerin transferini gerçekleştirebilirler. Bununla beraber, bahis konusu firmalar, «yüzde - yüz sahiplik» politikalarını, ödünsüz sürdürmeye kararlı iseler, bu politikalarının, buldukları ülke ulusal tercihleriyle çatışması halinde, faaliyetlerini tatil etme durumunda kalabileceklerini bilmedirler.

e) Yönetim Anlaşmaları

Yönetim anlaşmaları tesis etmek suretiyle teknoloji transferini gerçekleştirmek, sıklıkla başvurulan yollarından biridir. Bu alternatif, özellikle, hastaneler, havayolları, otel işletmeciliği gibi hizmet ağırlıklı sektörlerle ilgili teknolojilerin transferinde kullanılmaktadır. Yönetim anlaşması tesis etmek suretiyle teknoloji transferi gerçekleştirildiğinde, muhtemel çatışma ve sürtüşmelerin daha seyrek ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, söz konusu kapsamdaki anlaşmalarla, idarî etkinliklerin, belirli zaman periyodu bitiminde, yetiştirilmiş olan yeni kadroya bırakılmasıdır.

Gelişmiş ülkelerden, geliştirmekte olan ülkelere teknoloji transfer edilirken seçilip takip edilebilecek alternatif metodlar bu suretle belirlendikten sonra, bu alanda görülebilecek problemleri, ortaya çıkabilecek sorunları da gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Teknoloji Transferindeki Problemler

Mahiyeti itibarıyla oldukça kompleks bir süreç olan teknoloji transferinde, gene karmaşık nitelikli bazı sorunların gündeme geldiği görülmektedir. Bu sorunları, ana başlıklar altında değerlendirelim :

- a) Uyumsuzluk Problemi,
  - b) Mamûl Modifikasyonu İhtiyacı,
  - c) Teknolojik Seviye,
  - d) Kısa Vâdede Satış ve Kâr Elde Etme Arzusu,
  - e) Karşılıklı Yanlış Beklentiler,
  - f) Fiyatlandırma ve Ödeme Problemleri,
  - g) Uzun Pazarlık Süresi,
  - h) Çeşitli Müdahale ve Etkiler,
  - i) Politik İstikrarsızlık Korkuları.
- a) **Uyumsuzluk Problemi**

Geliştirmekte olan ülkelerin ihtiyaçları ile gelişmiş ülkelerin vermeye hazır ve istekli oldukları arasında büyük farklılıklar vardır. Çoğu zaman, geliştirmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkeler için devri kapanmış, kullanma süresi dolmak üzere olan bazı mamûlleri imal etmek için gerekli teknolojilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerdeki pek çok firma, artık daha fazla kullanım imkânı kalmayan teknolojiler ile yeniden uğraşma yolunda fazla bir arzu göstermemektedirler. Üstelik, birtakım gelişmiş teknoloji ürünlerinin, geliştirmekte olan ülkelerdeki ye-

tersiz koşullarda, özel birtakım «uyumsuzluk» problemlerini de gündeme getireceğini bilmek gerekir.

b) Mamûl Modifikasyonu İhtiyacı

Transfer teknolojilerle imâl edilmiş mamûller üzerinde, bunların, geliştirmekte olan ülke şartlarına uyabilmesi bakımından birtakım değişikliklerin gerçekleştirilmesi ihtiyacı, sıklıkla ortaya çıkan bir durumdur. Bu gibi hallerde esas yük, genellikle teknolojiyi gönderen firmanın AR-GE (Araştırma - Geliştirme) bölümüne düşmektedir ki, bu da kendi ileri teknolojik araştırma ve çalışmalarına bir handikap teşkil edebilmektedir. Bu durumdan doğan direnme ve çatışmaları çözümlenmek üzere, üst yönetimin omuzlarına binmektedir.

c) Teknolojik Seviye

Birçok geliştirmekte olan ülkenin, modern ulaşım hatları, elektrifikasyon sistemleri gibi altyapı unsurlarına ve ileri bankacılık - sigortacılık birikimlerine sahip olmadığı görülmektedir. Bu şartlar altında, teknoloji gönderen ülkelerin, teknolojinin seviyesini, alıcı ülke şartlarına ve oradaki tüketici gereksinimlerine göre ayarlamaları ve adapte etmeleri gerekmektedir. İşte bu noktada, gelişmiş ülke firmalarının, daha aşağı seviyelerde teknolojik ayarlamaları ve adaptasyonlardan ziyade, «teknolojik seviyelerini yükseltecek» çalışmalara yönelme istekleri, büyük sorunlar yaratmaktadır.

d) Kısa Vâdede Satış ve Kâr Elde Etme Arzusu

Teknoloji sağlayan firmaların çoğunda, geliştirmekte olan ülkelerdeki pazarlama koşullarını ve zorluklarını

gözönüne almaksızın, süratle yüksek satış rakamlarını gerçekleştirme arzusunun bulunduğu görülebilir. Halbuki, gelişmekte olan ülkelerin pek çoğu kalabalık nüfusa sahip oldukları, dolayısıyla geniş bir pazar oluşturmanın önkoşullarını taşıdıkları halde, genelde bunu gerçekleştirememişlerdir. Bu pazarların oluşturulup, geliştirilmesi zorunludur. Bu işlemde, gelişmekte olan ülkelerde modern pazarlama anlayış ve metodlarının genellikle yaygın tarzda yerleşmemiş bulunması dolayısıyla, uzun zaman almaktadır. Özellikle, dağıtım (lojistik) sistemlerinde görülen yetersizlikler, kısa dönemde yüksek satış hacimlerine ulaşılmasını, âdeta imkânsız hale getirmektedir.

Ayrıca, tüketicilerin «mamûl kabul davranışlarına» ve bu davranışları modelleyen kabul eğrilerine baktığımızda, gelişmekte olan ülkelerde; düşük satınalma gücü, yetersiz haberleşme, tanıtım ve tutundurma için yararlanılabilecek kitlesel haberleşme ortamlarının azlığı ile yetersizliği veya bunlar üzerindeki sıkı denetimler gibi faktörlere bağlı olarak; mamûl kabul (benimseme) süresinin uzadığı görülmektedir. Teknoloji gönderebilecek firmaların bir kısmı ise, bu denli uzun bekleme sürecine katlanmaya yanaşmayarak, kısa zamanda nakit girişi sağlamayacak bir transfer projesi karşısında, gelişmekte olan ülkenin acil durumunu göz önünde tutmadan, olumsuz tavır almaktadır.

e) Karşılıklı Yanlış Beklentiler

Bazı teknoloji transfer etme durumundaki firmalar, yalnızca, kısa zamanda nakit akışı (dönüşü) arzusuyla yetinmeyip, teknolojiyi alacak firmanın, proje öncesinde belirli bir ön

ödeme yapmasını da istemektedirler. Bu isteklerini de, gelişmekte olan ülkelere yardımcı oldukları, sorunlarını çözdükleri düşüncesine dayandırmaktadırlar. Öte yandan, teknolojiyi transfer yoluyla sağlayan alıcı firmalar ise, sahip oldukları büyük pazar potansiyelini görüp, bundan etkilenecek (gönderici) firmaların büyük bir yatırımla işe girişmelerini beklemektedirler. Oysa, bu gibi bekleyişler seyrek olarak gerçekleşmektedir. Çoğu kez, bu karşılıklı yanlış beklentiler, olabirliki yüksek pekçok projeden vazgeçilmesine veya projenin tamamlanamamasına sebep olmaktadır. O halde, projelerin selâmeti bakımından, tarafların bu tür konuları başta ele alıp, gerçekçi olmalarında büyük yarar vardır.

f) Fiyatlandırma ve Ödeme Problemleri

Pek çok teknoloji sağlayıcı firma, bu transferle ilgili ödemelerin, Amerikan Doları veya diğer kuvvetli dövizler bazında gerçekleştirilmesini şart koşmaktadırlar. Bu durumda, kıt döviz rezerv ve imkânlarına sahip ülke firmaları zorluklarla karşılaşmakta, kendi para birimleri cinsinden ödeme yapmayı teklif etmektedirler. Bazı firmalar, bir kısım ödemelerin mal mukabili veya karşılıklı dış ticaret yollarıyla gerçekleştirilmesini kabul etmektedirler ki; bu da, gelişmekte olan ülkelere büyük kolaylık sağlamaktadır. Öte yandan, teknolojinin transferi için ödenecek miktar, lisans bedelleri, kâr payları v.b.'nin saptanması (teknoloji transferinin fiyatlandırılması) da önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Burada, teknolojinin mahiyeti, talep eden ülke ve firma için önemi ile aciliyeti, pazarlı-

ği etkileyen unsurlardan yalnızca bir kısmını teşkil etmektedir.

g) Uzun Pazarlık Süreci

İki tarafın hükümetleri arasında herhangi bir problem ve karşı çıkma olmasa dahi, teknoloji transferi projelerinin oluşturulması süreci, bazı bürokratik ve haberleşme unsurlarındaki gecikmelere bağlı olarak uzayabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, lisans, teşvik, müsaade vb. işlemlerin gerçekleşmesi, uzun zaman alabilir. Ayrıca, iletişim sisteminin yetersizliği gibi gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla rastlanan engeller, projenin oluşturulması ve pazarlığın keşişmesini uzatabilir.

h) Çeşitli Müdahale ve Etkiler

Ulusal ve yerel otoritelerin, teknolojiyi getirecek firmanın, genellikle teknik konulardaki bilgisizliklerine bağlı olarak, işlerini zorlaştırmaları; müdahaleci davranışlar göstermeleri de projenin selâmetini olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca, kökü bir türlü kazınamayan kişisel çıkar sağlama ve meşru olmayan diğer yollara başvurma gibi çarpıklıkları, olumsuz unsurlar hanesine yazmak durumu da söz konusu olabilmektedir.

i) Politik İstikrarsızlık Korkuları

Ancak, pek az sayıda gelişmekte olan ülke için Batı standartlarına göre «politik istikrar» sahibi olduğu söylenebilir. Birçok teknoloji sağlayıcı (gönderici) firma ise, yaptığı yatırım oranında, risk altına girmektedir. Teknoloji transferi, uygulamada, rejim değişiklikleri, devletleştirme gibi politik unsurların yol açacağı gecikmelere bağlı olarak uzayabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde li-

sans, teşvik, müsaade vb. işlemlerin gerçekleşmesi, uzun zaman alabilir. Ayrıca, haberleşmede gecikmeler, aksaklıklar gibi gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla rastlanan durumlar, teknoloji transferi projesinin oluşturulması ve pazarlığın keşişmesini uzatabilir. Bütün bunlar, gelişmekte olan ülkelerde, şu veya bu nispette ve her zaman görülmesi mümkün olan hususlardır. Bu da, teknoloji sağlama gönderme potansiyeline sahip gelişmiş ülkeleri ve bunların firmalarını tedbirli olmaya itmektedir.

Yukarıda belirtilen problemlerin, teknoloji transferi projesini olumsuz yönde etkileyeceği gerçeğinden hareketle, bu gibi unsurları bertaraf edecek ve mevcut riskleri azaltabilecek pratik birtakım önerileri ortaya koymak yararlı olacaktır.

Problemlere Karşı Alınabilecek Tedbirler

Bu konuda alınabilecek tedbirlerinin, teknoloji transferi sürecinin her iki yanında yer alan gruplara (gönderici ve alıcı) göre, iki ayrı kısımda değerlendirilmesi doğru ve gerçekçi görünmektedir.

İlk plânda, teknolojiyi sağlayan ve hemen daima gelişmiş ülkeler ile onların firmalarının oluşturduğu grubu ele alırsak, bunların aşağıdaki hususlara uygun davranmalarını önerebiliriz :

1 – Gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi, sadece bir iş anlaşması olarak değil, fakat, uluslararası anlayış ve iyiniyetin gelişmesinde anahtar bir unsur olarak düşünülmelidir.

2 – Gelişmekte olan ülkelerin, teknolojiyi benimseme ve ondan yararlanabilme kabiliyetleri, nispeten sınırlıdır.

lı ve az olacağından, gönderici firma için, kısa dönemde kâr elde etme olanakları da sınırlı kalacaktır. Bu bakımdan, uzun dönemli düşünmekte fayda vardır; bir başka deyişle, perspektif, uzun vâdeli tutulmalıdır.

3 – Gelişmiş ülkelerin kurumları, uzun süreli ve komplike bir pazarlık sürecine, baştan hazır olmalıdır. Ancak, sabırlı ve uzun soluklu bir tutumla, anlaşmaya varılabileceği, gözden uzak tutulmamalıdır.

4 – Teknoloji sağlayan firmalar, bu süreçle ilgili olarak, Birleşmiş Milletler ve onun bağlı kuruluşlarının (UNIDO, UNCTAD, vb.) uygulama prensiplerine uygun hareket etmelidirler.

Öte yandan, gelişmekte olan ülkeler de, politika ve tavırlarında aşağıdaki hususlara uymak yoluyla, ülkelerine daha fazla ve kolaylıkla teknoloji transfer edilmesini sağlayabilirler :

1 – Teknoloji transferinin, kendi sosyo – ekonomik gelişme süreçleri üzerindeki faydalı etkilerinin farkında olmalıdırlar.

2 – Bu temel görüşten hareketle, teknolojinin gelmesini sağlayacak daha uygun koşulları gerçekleştirmeye çalışarak gereken altyapıyı sağlayıcı, bürokratik gecikmeleri giderici tedbirleri almalıdırlar.

3 – Uygun olmayan teknolojileri, «Teknoloji transferi her zaman yararlıdır.» düşüncesiyle ithal etmeye yanaşmamalı; gerçekçi fayda – maliyet analizlerine dayalı, tutarlı politikalar oluşturup, bunları hassasiyetle takip etmelidirler.

4 – Gelişmiş ülkeler gibi, onlar da, Birleşmiş Milletler ile bağlı kuruluşlarının uygulama prensiplerine

uymalı; bu suretle de, ilerde pek çok problemin doğuşunu baştan önlemelidirler.

Görülüyor ki, teknoloji hem teknolojiyi gönderen, hem de alıp kullanan taraf bakımından karmaşık unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Her iki tarafın «teknoloji transferi» olgusuyla ilgili tüm unsurları bilmesi ve herşeyden önce gerçekçi beklentiler içinde bulunması, bu süreci yaygın, yararlı ve az sorunlu bir milletlerarası işbirliği forumu haline getirecektir. Elbette ki, gelişmekte olan bir ülke durumunda bulunan memleketimiz ve sanayimiz için de, burada ele alınan konular geçerliliğini ve güncelliğini korumaktadır. Ülkemiz ekonomik kalkınmasının motoru sayılabilecek sanayimizin, teknoloji transferi yoluyla güçlenmesi; bazı sorunlarına çözüm bulması; ancak, bu konuda yaygın bir bilgilenme, alternatifleri saptama, consensus (görüş birliği, uyuşum) sağlama ve ilgili politikaları tespit ile sağlıklı uygulama suretiyle mümkün olabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1 – Micheal A. Amsalem; «Technology Choise in Developing Countries», Cambridge, Mass., 1983.
- 2 – Hal R. Masson; «The Multinational Firm and Cast of Technology to the Developing Countries», California Management Review, 15 (Summer, 1973).
- 3 – Henry R. Norman, Patricia Blair; «The Coming Growth in Appropriate Technology», Harvard Business Review, 60 (Nov – Dec. 1982).
- 4 – Jaiem Ramesh, Charles Weiss; Jr (Eds.) «Mobilizing Technology for World Development», New York, Praeger Publishers, 1979.

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
Doç. Dr.
NİLSEN ALTINTAŞ

DUVARDAKİ AYNA (*)

FİRMA kârını hesaplamakta kullanılan yeni bir metot işadamlarının, denetleyicilerin ve ekonomistlerin firma performansını ele alış biçimlerini değiştirebilir.

Dünyanın en başarılı firması hangisidir? Royal Dutch/Shell ileri sürülenlerden birisidir ve geçtiğimiz yıl diğer kuruluşlara göre en fazla parayı kazanmıştır. Bir diğeri ise Vale do Rio Doce adlı Brezilya firmasıdır ve Fortune dergisinde yer alan satışlarına ve sabit varlıklarına göre en fazla kârı elde eden 500 firmanın başında gelmektedir. Bir Amerikan petrol firması olan Lyondell Petrochemical da bu dereceye girebilir. Çünkü işçi başına en yüksek kâra ve konan öz kaynak göz önünde tutulduğunda en fazla getiriye ulaşmıştır.

Gerçekte tüm bu kârlılık ölçülerinin eksiklikleri vardır. Shell dünyanın en büyük üçüncü şirketi olması nedeniyle en fazla getiri elde etmesine rağmen, satışlarına göre elde ettiği kâr, Vale do Rio Doce'ninkinin ancak altıda biri kadardır. Kârlılığın satışlarla ölçümü, yüksek cirolu ve düşük kâr marjlı ticaretin aleyhine olmaktadır. Süpermarketler ve büyük perakendeciler ne kadar başarılı yönetilirlerse yönetilsinler, bu kritere göre kötü görüneceklerdir.

Kârın sabit varlıklara göre ölçümü de aynı derecede yanıltıcı olabilir. Bankalar, emlakçiler ve kamu kuruluşları sermaye yoğun kuruluşlardır; işletme maliyetleri ile karşılaştırıldığında çok kârlı olsalar da bu ölçüye göre hiçbir zaman iyi durumda gözükemezler. Daha az sabit varlığa sahip olan hizmet ve ilaç firmaları, genellikle bu kârlılık tanımına göre daha iyi dereceler elde ederler.

Başarının göstergesi olarak kişi başına düşen kârın kullanılması da artık güvenilir bir kriter değildir. Petrol ve madencilik gibi servis sektörüne göre da-

(*) The Economist, 28 Temmuz - 3 Ağustos 1990.

ha az emek yoğun olan hammadde endüstrileri, bu hesaba göre daha başarılı görüneceklerdir.

Bu ölçülerin yetersiz olmasının birçok anlaşılması güç nedeni vardır. Uzun vadede de olsa firmanın ekonomik değerini yansıtmazlar. Bazıları bunu işleyen bir şirket ile iflas etmiş olan arasındaki değer farkı olarak tanımlarlar. Bu, şirketin ekonomiye «katkısını» içerir ve şirketin ticaretten çekilmesi halinde ekonomideki kaybı da göz önüne alınır. Katkıdaki değişimler de şirket hisse fiyatlarındaki değişimleri belirler. İşadamlarının uzun vadede şirketin hisse değerlerini en yüksek değerine ulaştırma amacı göz önüne alındığında, başarının uygun ölçümü şirketin yaptığı katkıdır.

London Business School'dan Evan Davis ve John Kay yayınlanmak üzere olan son makalelerinde (**) altı İngiliz süpermarketini inceleyerek katkıları nasıl hesaplandığını açıklıyorlar. Bu altı süpermarketin en büyüğü olan J. Sainsbury'nin 1988 - 1989 döneminde mali varlıkları dışındaki işletme varlıklarının kayıtlı değeri 4,6 milyar dolar karşılığı olan 2624 milyon Pound'dur ve 369 milyon Pound işletme kârı elde etmiştir.

Yıllık «getiri», bu işletme kârı ile şirketin varlıkları başka bir yerde kullanıldığında elde edilebilecek olan gelir arasındaki farka eşittir. Örneğin, Sainsbury'nin işletme varlıkları 2624 milyon Pound kayıtlı değerden satılmış olabilirdi. Bunları satmamakla, Sainsbury, toplamın elde edeceği faizi kaybetmiş olmaktadır. Bu süre içerisinde uzun vadeli devlet tahvillerinin getirisi ortalama % 10,8 idi. Bu varlıkları elde tutarak kaybedilen gelirler en azından 2624 milyon Pound'un % 10,8'i olan 283 milyon Pound'dur. O yıl için işletmenin gerçek getirisi, işletme kârı ile varlıkların elde tutulma maliyeti arasındaki fark veya

(**) Evan DAVIS ve John KAY; «Assessing Corporate Performance», Business Strategy Review, Yaz 1990.

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

**100 Soruda
TÜRKİYE'DE BANKACILIK**

(Genişletilmiş İkinci Baskı)

GERÇEK YAYINEVİ / İSTANBUL / 528 45 50

Fiyatı : 10.000.— TL. • Öğrencilere : 7.000.— TL
(öğrenciler yayinevine başvurmaldırlar)

buna eşit olan (369 milyon Pound — 283 milyon Pound =) 86 milyon Pound'dur. Diğer beş mağaza için de «getiriler» aynı şekilde hesaplanmıştır.

Sainsbury mutlak değerlere göre en başarılı olandır; ancak, emek ve kapital harcama oranlarına bakıldığında öyle olmadığı görülmektedir. Buna göre Kwiksave bu altı mağazanın en küçüğü olmasına rağmen en kârlısıdır ve 1 Pound'luk yatırımın getirisi 1,25 Pound'dur. Asda örneğinde ise 1 Pound'luk sermaye ve emek yatırımının getirisi 98 Penny'dir. Bu, mağazanın dağıtılmasının ticaret yapmasından daha iyi olabileceğini ima etmektedir.

Kârın bu şekilde ölçümü, kurum stratejisi tayininde araç olarak kullanılabilir. Eğer bir işletme satılmak veya küçülmek isterse, firma getiriye katkısı en düşük olanını seçmelidir. İşletme yapılacak harcamanın kapital veya emek üzerine etkinliğini karşılaştırmak için yapılan her birim yatırımla eklenen getiriye bakmalıdır. Eğer harcama performans ile bağlantılı ise; varlıklara, satışlara ya da muhasebe kârına değil, getirilere bağlantılı olmalıdır.

Bu tür işletme performans ölçümleri hükümet kararlarına da yol gösterici olabilir. Amerika'da kamu kuruluşlarının genellikle ortalamanın üzerinde sermaye getirisi elde etmelerine izin verilmez. Ancak, bazan izin verilen kârlılık tavanını yükseltmek isteyen kuruluşlar, istenilenden fazla sermaye kullanmaya teşvik edilirler. Benzer şekilde İngiltere'de de hükümet tekeli üreticiler, örneğin savunma müteahhitleri için, fiyatları belirlemişti; firmalar yalnızca ortalama seviyede sermaye getirisi elde etmekteydiler. Ancak bu durumda, sermayesinin emek maliyetine oranı ortalamanın altında olan firmalar, ortalamanın altında kâr elde ediyordular. Bu kurallar İngiltere'de değiştirilmektedir ve şu anda firmalara ortalama olarak sermayenin % 10'u ve toplam maliyetin % 4'ü kadar getiri elde etmeye izin verilmektedir. Fakat bu gibi durumlarda izin verilen en yüksek getiri'nin belirlenmesi daha iyi olmalıdır. Bu uygulama, aşırı sermaye harcama eğiliminden doğacak bozulmaları bertaraf edebilecektir.

Bunun dışında, birçok ülkede kurum vergileri işletme maliyetlerinin neti üzerinden ödenir; yani, eğer işletme kârı yoksa firma vergi ödemez. Ancak, firma işletme varlıklarını elde tutma maliyetlerini vergi yükümlülüklerinden doğrudan düşürememektedir. Bunun anlamı da firmanın yalnızca elde tutma maliyetini gösteren bazı işletme kârlarının vergilendirilmesidir. Böyle bir vergi sistemi sermaye kullanımına karşı istihdam harcamaları lehine bir ayırım yapar.

Birçok vergi rejimi, bunu örneğin fabrika ve teçhizat için amortisman tahsisleri veya faiz ödemeleri için vergi indirimi tahsisler vererek telafi etmeye çalışır. Ancak, bazı istisnalar karmaşıktır ve daha fazla bozulmaya neden olabilirler. İdeal olan, firmaların varlıklarını elde tutma maliyetlerinin izin verilenin dışında elde ettikleri getirilerin vergilendirilebilmesidir.

Kârın sermaye kullanımına bağlı olduğu inancı işadamları ve ekonomistlerin aklını karıştırmaktadır. Bu da Karl Marx'ın Das Kapital adlı temasının devamıdır. Ancak, kârın herhangi bir girdi yerine sermayeye göre ifade edilmesinin başka bir nedeni yoktur. Ve bu inanç firma performansını zayıflatabilir, mevzuatı çarpıtabilir.

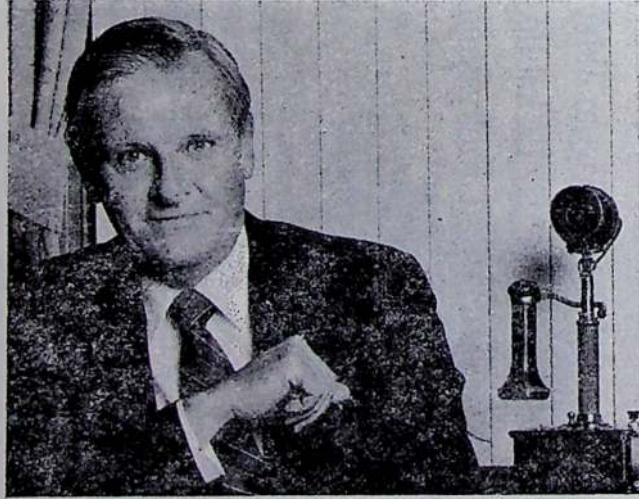
EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (TEMMUZ 1990)

Ülkeler	GSME/GSİH *	Toplan Fiyatlar	Üretim Kazançlar *	İstisilik Oran (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi ** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Birimleri (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	2.2	2.7	4.1	5.2	-105.3	-105.9	7.90	10.00	7.98
Avustralya	5.0	6.6	6.6	6.6	- 3.6	-15.9	14.72	18.25	14.72
B.Almanya	4.4	1.5	5.6	7.3	75.0	54.2	8.15	10.50	7.42
Belçika	b.d.	- 0.8	3.5	7.9	1.0	3.5	9.30	13.25	9.25
Fransa	2.9	- 1.6	4.4	9.3	- 6.8	- 3.3	9.69	10.50	9.94
Hollanda	3.9	- 1.4	2.7	5.0	3.3	8.3	8.20	10.25	8.20
İngiltere	1.6	6.2	9.8	5.7	-34.1	-31.6	14.94	16.00	14.94
İspanya	b.d.	2.2	8.6	15.6	- 28.9	- 12.7	15.03	16.25	7.25
İsviçre	1.9	3.4	14.4	1.1	2.9	- 6.3	12.85	13.50	12.68
İsviçre	2.9	1.1	3.6	0.5	- 7.0	5.9	8.91	10.88	8.06
İtalya	3.1	4.4	6.9	11.1	-12.5	-10.9	11.88	13.00	b.d.
Japonya	5.4	0.9	5.1	2.1	63.6	46.3	7.04	7.13	3.63
Kanada	2.2	0.3	5.8	7.5	4.2	-15.8	13.40	14.75	13.40

Açıklamalar : (b.d.) Belli Değil ; (*) Yıllık Yüzde Değişim ;

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada İthalat F.O.B., İhracat F.O.B. ; Diğerleri C.I.F. / F.O.B.

Kurum Temizliği!

Kurum temizliği, gösterilmeden görülen bir kurum kimliğidir.

Ancak temiz olanın, temiz göründüğünü herkes bilir... görür... hisfeder... konuşur... ve not verir!

Sağlıklı, temiz bir çalışma ortamı, herkesin hakkı; verimliliğin ve çağdaş olmanın gereğidir.

Yumuşak, emici, dayanıklı, hesaplı özellikleri ve kalitesiyle İpek Kağıt ürünleri, çalışma hayatımızın vazgeçilmez, günlük, temel ihtiyaçları arasında yer alır.

Kurumsal temizliğe yönelik hizmetler boyutunda İpek Kağıt, Mendil, Kutu Mendil, Peçete, Havlu ve Tuvalet Kağıtlarında; Selpak, Solo, Silen markaları ile sağlıklı, hesaplı ve pratik çözümler sunuyor.

İpek Kağıt'ın kurumsal temizliğin "Kuruluşa Özel" boyutunda sunduğu Peçete, Mendil ve Kutu Mendiller ise, kurumsal kimliğimizin simge ve mesajlarını özenle taşıır.

Bu çağdaş çözümlerden, zaman yitirmeden yararlanmak için *Girişim Pazarlama A.ř.'den, Cüneyt Çingitaş'ı (1-174 27 00) arayın... İpek Kağıt ürünleri Size hesaplı ulaştırılışm!*

İPEKKAĞIT

Kredi ve

Akbank Kredi Kartları..Visa...Eurocard/MasterCard.
Çağdaş ödeme araçları... Kredili ve saygın. Akbank
Kredi Kartları'nda Alışveriş Kredisi, Nakit Kredisi...
Nakit çekme avantajı... 617 Akbank şubesinde...
ATM'lerden...Tüm dünyadaki üye bankalardan...
Gelin Akbank'a... Dilediğiniz zaman... Dilediğiniz
kartları seçin...Yurt içi,yurt dışı,ya da ikisini birden.

“Saygın Akbanklılar” arasına
siz de katılın. Rahat yaşayın...
Güzel yaşayın...

AKBANK
“Güveninizin Eseri”

Saygınlık

Ayrıntılı bilgi için lütfen
Akbank şubelerine uğrayın.

Akbank'la yaşamak güzel

MARKS'TAN MARK'IN EGEMENLİĞİNE : BİRLEŞİK ALMANYA ÜLKÜSÜ

YRD. DOÇ. DR. SUAT OKTAR

1985 yılından itibaren Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nde başlattığı Perestroyka ve Glasnost politikaları, bu ülkede inanılmaz değişimleri kolayca açıp, yeni bir dönemin başlamasına neden olurken; bu politikalar Doğu Avrupa'da da benzer sonuçlar yaratmakta gecikmedi. Nitekim son iki yıl gibi kısa bir süre içinde Doğu Avrupa ülkelerinde ekonomik ve sosyal yaşamda bir dönemeç olarak kabul edilen köklü değişimler yaşanmakta. Öyle ki; bu ülkelerin, kırk yıllık hâkim bürokratik ve merkezîyetçi planlı ekonomik modeli terk edip, demokrasiye ekonomisine ve çok partili demokratik bir yaşama geçtikleri ya da geçiş mücadelesi verdikleri görülüyor.

Doğu Avrupa ülkeleri domino etkisiyle birbiri ardına düşerken, bu ülkelerde meydana gelen gelişmelerin hızlanması da giderek güçleşiyor. Nitekim, 1989 yılının ikinci yarısından itibaren gelişmelerin çok hızlı bir ivme kazanması, tüm Batılı çevreleri şaşkınlık içinde bırakırken, hükümetlerin de bu ülkeler üzerinde odaklaşmasına neden oluyor.

Özellikle, Doğu Almanya'nın Federal Almanya ile birleşmeyi gündel-

me getirmesi ve bu yönde karar alması, bu ülkeyi Doğu Avrupa'da hemen ön plana çıkardı. İki ülke arasında süren uzun görüşmelerin ardından en son geçtiğimiz Şubat ayı içinde Doğu Alman lideri Modrow'un başkanlığında kalabalık bir bakanlar heyetinin Federal Almanya'ya yaptığı ziyaret, Birleşik Almanya'nın yaratılması yönünde somut adımlar atılmasını sağladı. Ve çok geçmeden iki ülke aralarındaki tüm sınırları ve engelleri kaldırarak Birleşik Almanya adı altında birleşmeyi kararlaştırdı.

Nitekim, Doğu ve Federal Almanya arasında parasal, ekonomik ve sosyal birlik anlaşmasının 1 Temmuz 1990 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesiyle, tek Almanya ülküsünün yaratılmasına yönelik en önemli adım atılmış bulunuyor. Böylece, 1948 yılında bölünmeye uğrayan Almanya, fiilen yeniden Birleşik Almanya adı altında tek bir güç olarak tarih sahnesinde yerini alıyor. Geçtiğimiz Mart ayı içinde son kırk yıldır ilk kez yapılan çok partili seçim ile birleşme yolunda ilk adımı atan Doğu Almanya, böylece aradan üç ay geçtikten sonra resmen Federal Almanya'ya katılmış oluyor.

• Birleşmenin Maliyeti ve Sonuçları

İki Almanya'nın tek bir bayrak altında toplanması kuşkusuz ekonomik yönden çarpıcı sonuçlar ortaya çıkarırken, bu arada siyasal yönden de yeni dengelerin ve oluşumların meydana gelmesine yol açacak. Herşeyden önce, tek Almanya olgusu ekonomik yönden büyük bir genişleme yaratacak, diğer bir deyişle ekonominin sınırları büyüyecek. Tek Almanya'nın yükünü ve motor gücünü F. Almanya'nın oluşturacağı açık olmakla birlikte, birçok yönden karşılaştırdığında iki Almanya arasındaki farkların çok büyük olmadığı görülüyor (Tablo 1). Doğu Almanya'nın belli bir geçiş süreci içinde Batı'ya entegre olması yönünde büyük finansal kaynaklardan yararlanacak olmasının birleşmeyi kolaylaştıracağı ve hızlandıracağı, dolayısıyla uyum sürecinde

karşılaşılabilecek sorunların aşılmasında yardımcı olacağı kabul ediliyor. Üstelik, Doğu Almanya'nın mevcut ekonomik yapısıyla Doğu Avrupa'nın en büyük gücü olmasının, bu farkların azaltılmasında büyük rol oynayacağı ifade ediliyor.

«Tablo 1» ve özellikle «Tablo 2»nin verileri dikkate alındığında, Almanya'nın, Avrupa'nın yine en büyük gücü olmaya devam edeceği ve dünya genelinde ABD hariç Japonya'nın tek rakibi olacağı görülüyor. Ancak yine de Birleşik Almanya, ekonomi büyüklük olarak Japonya'nın yüzde 60'ı ve ABD'nin de yüzde 20'si kadar olacak; buna karşılık, Batı Avrupa ekonomisinin yüzde 22'sini doğrudan kontrolü altında tutacaktır (*) [*].

[*] Dipnotları yazının sonunda yer almaktadır.

TABLO 1
Federal Alman ve Doğu Alman Ekonomilerine İlişkin Göstergeler

	Federal Almanya (1989)	Doğu Almanya (1988)
Yüzölçümü (bin metrekare)	248	108
Nüfus (milyon)	61,1	16,6
Toplam GSYİH (milyar ABD Doları)	1147	207*
Reel GSYİH Artışı (%)	4	3**
Kişi Başına GSMH (ABD Doları)	20.311	11.860
İhracat (FOB) (milyar ABD Doları)	324	17,3
İthalat (FOB) (milyar ABD Doları)	247	17,8
Enflasyon Oranı (%)	3,9	0
İşsizlik (%)	7	1
Toplam İşgücü Miktarı (milyon)	28,4	9
İstihdam Yüzdesi :		
Tarım	5	12
Sanayi	41	48
Hizmetler	54	40

(*) Toplam GSMH; (**) Reel GSMH artışı.

Kaynak : Federal Almanya'ya ilişkin veriler için bkz. : Financial Times, Batı Almanya Eki, (19 Haziran 1990), s. 11; Doğu Almanya'ya ilişkin veriler için bkz. : Financial Times, Doğu Almanya Eki, (3 Ekim 1989), s. 18.

Kuşkusuz birleşme olgusu heriki Almanya için de ağır bir maliyet yaratacak. Ancak bu maliyetin önemli bir bölümüne özellikle F. Almanya katılacak. F. Almanya Hükümeti yetkililerine göre birleşme kendilerine on yıllık bir süreç içinde 600 milyar dolara mal olacak (?). Hükümet, bu faturayı karşılamak için çeşitli kaynaklar yaratılacağını ve bazı harcamalara kalemlerinin azaltılacağını, böylece söz konusu maliyetin en aza indirilmesine çalışılacağını açıkladı. Kohl Hükümeti'nin geçtiğimiz Haziran ayı içinde yaptığı açıklamaya göre, 1991 yılından itibaren vergi dilimleri artırılırken, bazı sübvansiyon kalemlerine de son verilecek. Öncelik-

le katma değer vergisi artırılırken, önümüzdeki yıldan itibaren şirketlere verilmesi kararlaştırılan vergi indirimlerinden de büyük bir olasılıkla vaz geçilecek. Bu arada, Batı Berlin'e yapılan yıllık ortalama 12 milyar dolarlık sübvansiyon da kesilecek (Tablo 3).

Üstelik, parasal birliğin yürürlüğe girdiği 2 Temmuz tarihinden itibaren Batı Alman vatandaşı, Doğu Almanya içinde her yıl yapılacak 15 milyar dolarlık sosyal refah fonuna katkıda bulunmaya başlayacak. Bu da, maaş ve ücretlerden belli bir oranda kesinti yapılarak sağlanacak. Tüm bu gelişmelerin, Batı Alman toplumunda belli bir ölçüde huzursuzlu-

TABLO 2
Üç Süper Gücün Karşılaştırılması

Ülkeler	Gayri Safi Millî Hâsıla (Milyar Dolar)	Kişi Başına Millî Gelir (ABD Doları)	Gayri Safi Millî Gelirin İhracat Hacmi Yüzdesi Olarak Toplam Yatırım	
			(Milyar Dolar)	
Birleşik Almanya	1373	14.910	428	20
Amerika Birleşik Devletleri	5233	21.018	624	15
Japonya	2820	22.879	413	32

Kaynak : International Business Week, (2 Nisan 1990), s. 18-19.

TABLO 3
Birleşmenin Maliyetini Finanse Edecek Kaynaklar
(1990 - 2000 Arasında Yıllık Maliyet Hedefi)
(Milyar Dolar)

Planlanmış Vergi İndirimlerinin Durdurulması	14
Batı Berlin'e Yapılan Sübvansiyonların Kaldırılması	12
Hızlı Büyümeden Sağlanacak Kaynaklar	10
Katma Değer Vergisi'nin Arttırılması	9
Bütçe Açığı	8
Özel Yatırımlar	6
T o p l a m	59

Kaynak : International Business Week, (2 Nisan 1990), s. 22.

ğa ve endişeye de yol açtığı açık bir biçimde gözleniyor. Çünkü, iki Almanya arasındaki birleşmenin, ülkede ekonomik bir daralmayı da beraberinde getireceği görüşü hemen hemen herkes tarafından paylaşılıyor. Gerçekten de, birleşmenin, nispi de olsa ekonomide bir daralmaya yol açacağı açık. Kohl Hükümeti, şimdiden, Alman toplumundan özveride bulunmasını istiyor. Bu durumda, çalışan kesimlerin toplumsal refahı azalırken, belki yıllardır ilk kez ciddi bir enflasyon tehlikesi de yaşanıyor olacak. Özellikle, Doğu Alman vatandaşlarının daha düşük ücret düzeyinde çalışmaya razı olacakları ve bunun snucunda kendilerinin işsiz kalacakları düşüncesi, Batı Alman toplumunun endişesinin ana kaynağını oluşturuyor.

Öte yandan, parasal birliğin gerçekleşmesiyle birlikte Batı Alman Markı'nın Doğu Alman Markı'nın yerine geçmesinin ve eldeki Doğu Alman Markı'nın Batı Alman Markı ile hızla değiştirilmesi işleminin, para arzını artıracacağı bunun da enflasyonu kamçılacağı belirtiliyor. Nitekim, hükümet kaynaklarına göre parasal değişim işleminin F. Almanya Merkez Bankası'na 108 milyar dolara mal olacağı, bunun da dolaşımdaki para miktarını yüzde 16 kadar artıracacağı ifade ediliyor⁽³⁾. Kohl Hükümeti ise enflasyonist tırmanışın önüne geçmek için iç borçlanmaya gidileceğini açıklamış bulunuyor. Zira şimdiden bütçe açığı hızla tırmanmış olup, bu açığın 1991 yılının sonunda 45 milyar dolara yükselmesi bekleniyor⁽⁴⁾. Buna göre, bütçe açığı 1989 yılına oranla ikiye katlanmış olacak. Hükümet ilk etapta dört-beş yıl içinde 58 milyar dolar değerinde yeni devlet tahvili çıkartmayı

planlıyor. Buna ek olarak, başka parasal tedbirlerin alınması da kararlaştırılmış olup, özellikle savunma harcamalarının daha da kısılması öngörü- lüyor.

Kuşkusuz meydana gelen bu olumsuz gelişmeler sadece Batı'yla sınırlı kalmayıp, Doğu'da da benzer sonuçların meydana gelmesi bekleniyor. Nitekim, Doğu Alman vatandaşlarının parasal değişiminin ardından ellerine geçen markları hızla tüketim mallarına harcamaya başladıkları ve buna bağlı olarak özellikle temel gıda maddelerinin fiyatlarında yüzde 100'lere varan artışların meydana geldiği kaydediliyor.

Özellikle, 1 Temmuz tarihinden itibaren serbest fiyat sistemine geçilerek, tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarının piyasa dinamiklerince belirlenmesinin fiyat artışlarını daha da hızlandıracağı tahmin ediliyor. Üstelik, yıllardır sürdürülen devlet sübvansiyonlarına son verilecek olmasının da, fiyatların tırmanışı üzerinde büyük ölçüde etkiye bulunacağına dikkat çekiliyor.

Gerçekten de yapılan açıklamalara göre kira, gaz, elektrik, posta ve ulaşım gibi hizmetlerin fiyatları kademeli olarak serbest bırakılacak. Bu uygulama, Doğu Alman vatandaşları tarafından endişeyle karşılanıyor. Özellikle de, en çok konut kiralalarının hızla artmasından korkuluyor⁽⁵⁾.

Doğu Alman Hükümeti gelecek dört yıl içinde 87 milyar dolar olarak gerçekleşmesi beklenen bütçe açığını kapatmak ve yapılacak harcamaları reel kaynaklarla finanse etmek için, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi işleminin başlatılacağını açıklamış bulunuyor. Nitekim, ülkedeki çeşitli ölçekte 8 bin işletme ve fabrika 1 Tem-

muз tarihinden itibaren kademeli olarak anonim nitelikli şirketlere dönüşürülerek özelleştirilecek. Ne var ki, bu işletmelerin özelleştirilmesinin oldukça uzun bir zaman alacağı öne sürülüyor. Üstelik bu işletmelerin reorganize edilerek rasyonel bir duruma getirilmeleri ve rekabet güçlerinin yükseltilmesi de kolay olmayacak. Doğu Alman ekonomisinin yüzde 85'ini elinde tutan bu verimsiz işletmelerde üretkenlik ve teknoloji düşük bir düzeyde bulunduğu gibi, birçok işletme ise zararına faaliyet gösteriyor⁽⁹⁾. Doğu Alman işletmelerinin ancak yüzde 30 kadarı uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek bir durumda bulunurken, yüzde 20'si de zararına çalışarak ekonomi üzerinde ağır bir yük oluşturuyor.

Bu nedenle, bu işletmelerin öncelikle yeniden yapılanmaları gerekiyor. Ancak, bunun için de büyük bir finansman kaynağına ihtiyaç bulunmaktadır. Nitekim Doğu Alman ekonomisinin yeniden yapılanması için 800 milyar dolarlık ek bir yatırımın yapılmasına ihtiyaç olduğu ifade ediliyor.

• Birleşmenin Yol Açabileceği Olumsuz Gelişmeler

Bu arada iki Almanya arasındaki birleşmenin bazı olumsuz gelişmelere de yol açması bekleniyor. Bunları kısaca değinelim :

- Her şeyden önce, birleşmeyle birlikte F. Almanya'nın Doğu Almanya'ya önemli sayılabilecek ölçüde fon aktaracak olması, Avrupa Topluluğu'nu finansal yönden sıkıntıya düşürecektir. Zira, Avrupa Topluluğu bütçesinin yaklaşık yüzde 24'ünü karşılayan F. Almanya'nın, birleşmenin maliyetini azaltmak için Topluluğa yaptığı yardımı kısacağı açıktır. Yapılan

tahminler, bu yardımın yüzde 20 düzeyine düşeceği yönündedir⁽⁷⁾.

- Daha da önemlisi, F. Almanya'nın bugüne kadar Üçüncü Dünya ülkelerine yapmakta olduğu yardımların miktarı da büyük ölçüde azalacaktır. Özellikle, bu yardımlardan hatırı sayılır bir pay alan Türkiye, bu olumsuz gelişmeden büyük ölçüde etkilenecektir.

- Birleşme sonrasında F. Almanya'da çalışan yabancı işçilerin durumları da büyük ölçüde değişikliğe uğrayacaktır. Zira şimdiye kadar ülkede çalışan yabancıların Alman toplumuna uyumları için almakta oldukları para da kısıllacaktır. Bundan sonra söz konusu fonlar Doğu Almanya'dan gelen göçmenler için kullanılacaktır. Böylece, yabancılara ayrılan zaten çok kısıtlı olan finansal kaynaklar büyük ölçüde sınırlanacaktır⁽⁸⁾. Kuşkusuz, fondan yararlanmada önceliğin Doğu Alman vatandaşına tanınması, yabancıların bir yerde gözden çıkarılması anlamını taşımaktadır.

- Parasal birliğin gerçekleştirilmesi, halen verimlilik düzeyi Batı'nın yüzde 60'ı dolayında bulunan Doğu Almanya'dan göçü önleyemeyecektir. Zira ücret farklılığının devam etmesi ve Batı'nın daha iyi yaşam koşullarının çekiciliği, halen haftada 15 olarak gerçekleşen göç olgusunu daha uzun bir süre devam ettirecektir.

- Batı ile Doğu arasındaki ücret farklılığının beş yıllık bir geçiş süreci içinde ortadan kaldırılması öngörülmektedir. Buna göre, sürecin sonunda Doğu Alman vatandaşı da Batı düzeyinde ücret alabilecektir. Ancak, ekonomisini yeniden yapılandırmak için önemli ölçüde dış kayna-

ğa ihtiyaç duyan Doğu'ya, Batı standartlarında ücret ödemesinin yapılması halinde büyük çaplı sermaye akışı mümkün olmayacaktır. Zira bu durumda, Batı sermayesi için yatırım avantajı azalacak ve yatırım şevki kırılabacaktır.

• Sonuçta, yeterli kaynağı bulamayacağı için ekonomisini gerektiği ölçüde re-organize edemeyen, rekabet gücünü artıramayan ve yaşam standardını ancak yapılacak sübvansiyonlarla suni olarak yükselten, dolayısıyla büyük ölçüde sosyal yardım alan bir toplum tipi ortaya çıkacaktır.

DİPNOTLARI

- (1) Bill Javetski ve John Templeman; «One Germany», *International Business Week*, (2 Nisan 1990), s. 19.

- (2) John Templeman ve Gail E. Schares; «Going For Broke: The Darling Plan To Rebuild The East», *International Business Week*, (2 Nisan 1990), s. 22.
- (3) John Templeman ve Gail E. Schares, a.g.m., s. 23.
- (4) John Templeman ve Igor Reichlin; «Will Unification Separate Kohl From His Office?», *International Business Week*, (4 Haziran 1990), s. 19.
- (5) Douglas Stanlin; «Unhappily, into the future», *U.S. News and World Report*, (5 Mart 1990), s. 41.
- (6) Gail E. Schares; «Dealmakers Pour Through The Brandenbugr Gate», *International Business Week*, (12 Şubat 1990), s. 15.
- (7) Faruk Şen; «Doğu Avrupa'daki Gelişmeler ve Yeni Birleşik Alman Devleti», *Dış Ticarete Durum*, (Ocak-Şubat 1990), s. 30.
- (8) Faruk Şen, a.g.m., s. 31.

◆ Hayatta insanın kazanabileceği en parlak ödül, birkaç gerçeği anlayabilmesi ve birkaç yanlış ortadan kaldıracıdır.

Büyük Frederick

◆ Arkada bıraktıklarımızın yüreklerinde yaşamak, ölmektir.

Campbell

◆ Etki ve tepki, gelgit, deneme ve yanılma yer değiştirirler. Bu, hayatın temposudur. Aşırı güvenden korku, korkudan sağgörü ve umut doğar. Umuttan da ilerleme...

Bruce Barton

Özürülülerin Vergilendirilmesi

PROF. DR. MEHMET E. PALAMUT

ÖZÜRLÜLÜK, bazı kimselerin doğuştan ya da sonradan meydana gelen herhangi bir sebeple, bedeni ve/veya fikri yeteneklerindeki bir arazdan ötürü, olağan faaliyette bulunamamaları veya bunu, hemcinslerine oranla, güç koşullar altında gerçekleştirebilmeleridir. İnsanın fiziki ya da ruhi özrünün bulunması, irade-dışı bir olgu olup, kişinin umut dolu dünyasına çekilen bir perde niteliği taşır. Çoğunlukla bu perdeyi aralama iktidarından yoksun kimselerin içerisinde oldukları sosyo-psişik duyguyu, şüphesiz onların dışında kalanların duymaları ve onlarla birlikte yaşamaları mümkün değildir. Bu bakımdan, damdan düşen Hoca Nasrettin'in, kendisine birtakım reçete yazıp şifa önerisinde bulunan çoğunluğun kayıtsızlığı karşısında; «Bana, damdan düşen birini bulup getirin!» demesi, oldukça yerinde bir saptamadır.

Özürülülerin sürekli yaşadıkları «acı»yı tanımamak, Ciceron'un deyişiyle, «acıların en büyüğüdür.» Çağımız insanının ve onun oluşturduğu nitelikli Devlet'in, bu tür «acı»lara ilgisiz kalması düşünülemez. Bu noktadan hareketle, Birleşmiş Milletler Sağlık Teşkilâtı Mayıs 1981'in ikinci haftasını «Sakatlar Haftası» olarak

ilân etmiş ve bunun 10 yıl süreyle devamını kararlaştırmış; bu arada üye ülkelere, olumlu etkinliklerde bulunmalarını salık vermiştir.

Hiç şüphe yok ki çağdaş Devlet, hergün giderek artan işlevler üstlenmekte ve bunları, 'ödeme gücü olanlar'dan, karşılıksız, zorunlu ve adaletli bir şekilde tahsil ettiği vergilerle yerine getirmektedir. Bu bağlamda sosyo-ekonomik nitelikteki kamusal işlevlerin başarısı, öncelikle, Devlet'in umduğu ve plânladığı vergi hâsılatının gerçekleşmesine bağlıdır.

Oysa günümüz vergiciliğinde asıl amaç, salt plânlanan vergi gelirlerinin niceliksel olarak toplanması değil, bunun adalet ve müterakkiyet kurallarına uygun bir biçimde yerine getirilmesidir. Âdil vergileme, bir taraftan mükellef ve onunla birlikte yaşayanların asgarî geçimlerini garanti eden; diğer taraftan da onların ekonomik, fizik, sosyal durumları ile çalışma şartlarını gözönünde tutarak matraha artan oranlı bir tarifenin uygulanmasını gerektiren vergilemedir.

Genelde «Sakatlık indirimi», 'vergi adaleti' anlayışından hareketle, yalnız özürülülere tanınan kısmî ya da tam bir vergi bağışıklığıdır. Hiç şüphe yok ki, bugün çoğu Batı ülkesinde, vergisel adaletin işlerliği yönün-

den, asgarî ücret vergi kapsamına alınmamakta, emek ve sermaye kazançları farklı oranlarda vergilendirilmek suretiyle «ayırtma kuramı» fiilen uygulanmakta, tüketim mallarının aile bütçelerindeki önem derecelerine göre genel bir harcama vergisi niteliğinde görülen katma değer vergisi oranları farklılaştırılmakta, mükellefin ya da onunla birlikte oturanların herhangi bir özürlü olması halinde de gelir vergisi matrahından indirimler yapılarak vergi yükü hafifletilmektedir.

Açıktır ki, günümüzün serbest rekabet ortamında, bir özürlü olanla olmayanı karşı karşıya bırakmak ve onların sosyo-ekonomik mücadelelerine seyirci kalmak, genel ahlâk kurallarıyla bağdaşmadığı gibi yukarıda vurgulanmaya çalışılan vergi adaleti anlayışıyla da bağdaşmaz. Bu nedenle, içerisinde bulunduğumuz «Sakatlar Haftası» süresince, resmî ve yarı-resmî birtakım kuruluşlar, kuşkusuz özürliülerin sosyal, ekonomik ve moral sorunlarını dile getirmeye çalışacaklar ve etkin önlemlerin alınması için öneriler yapacaklardır.

Kanımcı, Türkiye açısından sorunun, ekonomik ve özellikle vergisel boyutu çok daha önemlidir. Zira, 1475 sayılı İş Kanunu'nun 25'nci maddesinin ilk fıkrası ile 193 nolu Gelir Vergisi Kanunu'nun 31'inci maddesinin ikinci bend hükümleri dışlanırsa, Türk mevzuat ve uygulamasında, özürliü yurttaşlarımızla ilgili ne sosyo-ekonomik ve ne de malî nitelikte bir kurum vardır. Başka bir deyişle, işverene «50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde % 2 oranında sakat kimseyi» çalıştırma yükümlülüğünü getiren yaptırım (İş K. m. 25/II) ile özürliü ücret erbabına tanınan ve

yitirilen çalışma gücüyle orantılı olarak yararlandırılan «Sakatlık İndirimi» (G.V.K. m. 31/2)'nin dışında, özürliü mükellef ya da onunla birlikte oturan handikaplılar için oluşturulup uygulanmaya konulan ve bu suretle onların sürekli içerisinde yaşadıkları «acı»yı kısmen unutturmaya yönelik bir düzenleme; maalesef Türkiye'de mevcut olmadığı gibi, bunun oluşturulması bağlamında başlatılan herhangi bir çabanın yokluğu da ortadadır. Kaldı ki, gerçek anlamda sayılaşmamış ve yaklaşık aktif nüfusun % 25'i sokaklarda aylak dolaşan bir toplumda, anılan İş Kanunu'nun getirdiği «sakat kimseyi çalıştırma yükümü»nün ne dereceye kadar işlerlik kazanacağı ve kendinden bekleneni sağlayacağı tartışmalıdır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun sırf ücretlilere yönelik olarak öngördüğü «Sakatlık İndirimi» de, malî yönden pek öyle dişe dokunur bir yarar sağlamamaktadır. Çünkü, ödeme gücündeki bir kimsenin böyle bir indirimden yararlanabilmesi için, şu iki koşulu birden haiz olması gerekir:

1) Ücretlilik statüsünde bulunması,

2) Çalışma gücünü en az % 40 oranında kaybetmesi.

Oysa, günümüzde sağlam kimselerin dahi serbest emek piyasasında iş bulmaları oldukça güç iken, istekli özürliülerin iş bulup çalışmaları pek mümkün değildir.

◆ Dünyanın en zor şeylerinden biri, herkesin düşünmeden söylediğini düşünerek söylemektir.

Alain

Diğer taraftan, sadece çalışan özörlörlere tanınan ve aylık 36 bin lira değerindeki «özöl indirim»le irtibatlandırılarak;

- Birinci derecedeki sakatlar için 8 kat,
- İkinci derecedeki sakatlar için 4 kat,
- Üçüncü derecedeki sakatlar için 2 kat

olarak uygulanan «indirim» miktarları, kanımca, yetersizdir. Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu'nun raporlarına göre, yurdumuzda 2,2 milyonu aşkın özörlü kimse olup, bunların tamamına iş bulmak olanak dışıdır. Her ne kadar, Anayasamız, «Bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunması» (AY. m. 50/II) ve onların «toplum hayatına intibaklarının sağlanması» için gerekli önlemlerin alınmasını (AY. m. 61/II) Devlet'e vermişse de, bunun, çağdaş ve hukuksal eksende, insan hak ve şahsiyetine yaraşır bir biçimde gerçekleştirildiğini söyleyebilmek oldukça güçtür. Nitekim, tarihte sakat ve âciz göçebe kuşlar için bile birtakım bakım ve barındırma merkezleri ile buna ilişkin vakfiyeler kurmuş olan bir ecdattan kaynaklanıp gelen bizler açısından, bu, gerçekten düşündürücü ve utanç vericidir!..

Kaldı ki, «Sakatlık İndirimi»nin salt «ücret statüsündekiler»e tanınması ve bunun da oldukça göstermelik bir «özöl indirim» miktarına (ayda 36.000 lira) bağlı kılınması, çağımızca benimsenen «Sosyal Devlet» anlayışını büyük ölçüde zedeler. Öte yandan, aktif nüfusumuzun yaklaşık 1/4'nün işsiz dolaştığı, çalışma hak ve şansına erişenlerin ücretlerinin de aşırı enflasyonla sürekli çoraklaşıp

aşındığı gözönüne getirilirse, mevcut «indirim»in gerçek bir yarar sağlayıp sağlamadığı kolayca görülebilir. Onun için, özörlörlerin çağdaş Devlet düşüncesine ve vergileme kurallarına uygun bir surette vergilendirilmeleri kaçınılmazdır. Bu bağlamda kayda değer gördüğümüz öneriler şunlardır.

- «Sakatlık İndirimi»nin kapsamı, ücret dışındaki gelir unsurlarının mükelleflerine de teşmil edilerek, genişletilmelidir.

- Uygulanmakta olan «Hazineci tutum»dan ivedilikle vazgeçilerek, gerçek anlamda, «vergilemenin kişiselleştirilmesi» (la subjectivité de l'imposition) müesseselerine işlerlik kazandırılmalıdır.

- «Birinci derecedeki sakatlar»a tam vergisel bağışıklık tanınmalıdır.

- Anılan İndirimden yalnız mükellef değil, onun bakmak zorunda bulunduğu özörlörlü de yararlandırılmalıdır.

Sonuçta, Türkiye'de özörlörlere uygulanan vergisel indirim miktarının oldukça yetersiz ve çok sınırlı kaldığı açıktır. Yalnız «ücret» unsuru ve onun mükellefine tanınan «Sakatlık İndirimi» kurumunun konu ve şahıs yönünden genişletilerek, çağdaş ve âdil vergi yaklaşımının sergilenmesi sağlanmalı; özörlörlerin sürekli içerisinde yaşadıkları sosyo-psişik «acı»ya Devletçe ortak olunmalıdır. Bu nedenle, gelirin kaynağına bakılmaksızın, tüm gelir unsurları ile özörlü olan mükellef ve/veya onunla birlikte oturanlar, sözkonusu İndirimden yararlandırılmalı; hiç olmazsa bu suretle, sosyal, ekonomik ve hukuksal açıardan arzulanan fırsat eşitliği ilkesi gerçekleştirilmelidir.

Ortadoğu-Avrupa
Piyasalarına İhracatta
Büyük Firma

SİFAŞ

- Naylon-6 İplik
  - Naylon-66 İplik
  - Polyester, İplik
  - Polyester Tekstüre İplik
  - Polyester Tekstüre Boyalı İplik
  - Naylon-6 Elyaf
  - Polyester Elyaf
- İmalatında büyük firma...

SİFAŞ, SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

Pilot Sanayi Bölgesi-BURSA

TLF:431400-(5HAT)

ÇEVRE POLİTİKASI VE UYGULAMASINA DÜNYA BANKASI'NIN YAKLAŞIMI

YRD. DOÇ. DR. TİĞİNÇE OKTAR

ÖZELLİKLE 1970'li yılların ikinci yarısında başlayan «Sürekli ve Dengeli Kalkınma» üzerine tartışmalar, 1980'li yıllarda daha da yaygınlaşmış ve «Çevreci Görüş» uluslararası nitelikli hemen hemen tüm ekonomik kuruluşların politikalarını büyük ölçüde etkilemiştir. Çevre kirliliği sorunlarını ele alan kuruluşların sayılarındaki artış bunun doğal bir sonucu olup, giderek bu kuruluşların söz konusu sorunla ilgili olarak aralarında işbirliğine gitmeleri de dikkat çekicidir.

Şöyle ki, uluslararası ekonomik kuruluşların içinde büyük bir öneme sahip «Dünya Bankası» bünyesinde çevreci görüşün benimsenmesi 1969 yılına tesadüf ederken, ilk kez 1970 yılında Başkan Robert McNamara önderliğinde «Çevre Sorunları Danışmanlığı» oluşturularak, çevre sorunlarının çözümüne öncülük edecek bir girişim başlatılmıştır.

1990'lı yıllara adım atılan günümüzde ise, Dünya Bankası'nın «Çevre ve Ekonomik» gelişmeyle ilgili politikalarını daha etkin bir biçimde sürdürebilmesi amacıyla kurulmuş, üst düzeyde bir «Çevre Sorunları ve Bi-

limsel Araştırmalar Departmanı» bulunmaktadır.

Bu departmanda doğrudan başkanlığa bağlı olarak, beş çevre uzmanı, danışman ve araştırmacı görev yapmaktadır. Çalışma konuları ise öncelikle Banka'nın destek sağladığı yatırım projelerinin onay öncesi incelenerek, çevreye verebilecekleri zararın saptanması, bunların giderilmesi için projelerde değişiklik yapılması yönünde uyarıda bulunmaktadır.

Ayrıca, dört bölgesel teknik departman da kendi aslı görevlerinin yanı sıra, yine Banka'nın desteklediği projelerde, kaynak kullanımında gözlemci olarak hareket edecek, gelişmekte olan ülkelerin ilgili çevre birimleriyle rutin (alışlagelmiş) bir danışmanlık ilişkisi kuracaklar ve yerel yönetimlerin bu yöndeki faaliyetlerini destekleyici yönde çalışmalar yapacaklardır. Bu ek birimlerin kuruluşunun gerek personel sayısı üzerinde gerekse genel giderlerde artışa neden olacağı açıktır. Ancak, katlanılması gereken bu maliyetin büyüklüğüne karşın, gerçekleştirilen bu re-organizasyon sonucunda ekonomik gelişme ve çevre koruması politikasının isteni-

len düzeyde realize edilmesi mümkün olabilecektir.

Nitekim, 5 Mayıs 1987'de Dünya Bankası Başkanı B. Conable Washington'da «World Resources Institute» (Dünya Kaynakları Enstitüsü) için yaptığı açış konuşmasında «Ekonomik Gelişme ve Çevre Kirliliği Sorunu» ilişkisine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bankanın bünyesinde gerçekleştirilen re-organizasyonun bu bakış açısıyla gerçekleştirildiği ve dünyanın geleceği açısından bunun çok önem taşıdığı belirtilmiştir.

Başkan Conable'a göre, Dünya Bankası ekonomik gelişme için bir dayanaktır ve öyle kalacaktır. Sanayide temel altyapı ve enerji yatırımlarına mali destek devam edecektir. Ancak, özellikle bu ve bunun gibi projelerin uzun vadede yol açacağı olumsuz çevresel etkilerine büyük bir duyarlılık gösterilecektir. Şöyle ki, Dünya Bankası'nın çevre kirliliği sorunlarına yaklaşımı, kendisinin destek olduğu yatırım projelerinin doğal çevreye vermeleri olası zararlı etkilerin giderilmesi amacıyla, proje sahiplerine kirliliği önlemeleri için gerekli önlemleri belirlemede danışmanlık yapmaktadır.

Öncelikle yenilenemeyen özellikteki doğal kaynaklara zarar veren, insan sağlığını tehlikeye sokabilecek nitelikte olan, çalışma güvenliği olmayan, yine insanları yaşamlarını sürdürdükleri ortamdan uzaklaştırarak, mağdur duruma sokan projeler ile komşu ülkelerde de ciddi kirliliklere yol açan ve doğal dengeyi bozan ya da bir kaza durumunda son derece tehlikeli olabileceği kabul edilen yatırım projelerinin; ancak, gerekli önlemlerin alınmasından sonra geçerli kabul olunacaktır.

Görüldüğü gibi, Dünya Bankası'nın çevre kirliliği sorunlarına ekonomik açıdan yaklaşımı oldukça geniş kapsamlı tutulmuştur. Bu yaklaşımın özellikle «Dengeli Kalkınma Modeli» açısından geçerliliği açıktır. Zira, birden yandan doğal, kentsel ve sanayi kökenli kirlilik sorunlarına çözümler aranırken, diğer yandan da üretim sürecinde çevreyi en az kirleten ya da kirletici nitelikteki artıkların yeniden değerlendirilebileceği yan proseslerin kurulduğu projelere geçerlilik tanınmaktadır.

Örneğin «Tablo 1»de 1999 yılında çevre sorunlarını önlemek amacıyla Dünya Bankası tarafından verilen kredilerin sektörler itibarıyla dağılımı görülmektedir.

Ayrıca, insan sağlığı ve refahı gibi konular da aynı bağlamda ele alınmakta; etkin bir enerji ve doğal kaynak kullanımı, nüfus ve aile planlaması, kaynak transferi, uluslararası piyasa araştırması gibi konular da çevresel faktörlerle gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Örneğin, «Tropik Orman Projesi» dünyada bu konuyu destekleyen tek ve en büyük kaynaktır. 1989 yılında bu amaçla 350 milyon dolar dolayında bir fon ayrılmış olup, bu yöndeki çalışmalar bugün de devam etmektedir. Öte yandan, Dünya Bankası diğer ülkelerle ikili ilişkilerini sürdürürken, ayrıca FAO, UNDF ve IDA gibi uluslararası kuruluşlarla da sıkı bir işbirliği içindedir. Öyle ki, Dünya Bankası ve IDA 500 milyon dolar üzerindeki krediyi nüfus projelerine kullanmış olup, 1990 - 1992 yılları için bu miktarı 800 milyon dolara çıkarması beklenmektedir.

Geçmişte bir balık deposu olan Akdeniz Havzası, hem tankerlerin

akıttıkları sinitine sularıyla yılda yaklaşık 650 bin ton petrole dayalı kirlilikle, hem de bunun yanı sıra Ebro, Rhone ve Po ırmaklarıyla Akdeniz'e ulaşan zehirli kimyasal atıkları dayalı kirlilikle karşı karşıyadır. Bu miktar, Okyanuslardaki kirliliğin bile çok üstünde bir orandır. Söz konusu sorun; Akdenize kıyısı olan onsekiz ulus ve yaklaşık 90 milyon dolayındaki nüfusun paylaştığı, doğal kaynak, balıkçılık ve turizm gibi ekonomik değerlerin korunması açısından da çok boyutludur.

Sorunun taşıdığı önemin büyüklüğü nedeniyle 1988 yılında «Akdeniz Çevre Programı» adı altında, Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası tarafından finanse edilen bir bölgesel araştırma başlatılmıştır. Bu program çerçevesinde öngörülen kredi miktarı

15 milyon dolardır. Kapsamı oldukça geniş tutulan bu programda; kıyıların korunması, su kaynaklarının verimli kullanımı (ki bu konu özellikle Kıbrıs ve Malta adaları açısından büyük önem taşımaktadır), yine denizin petrole ve kimyasal zehirli artıklara dayalı kirliliğinin denetlenmesi ve önlenmesi, katı atıkların yeniden değerlendirilmesi ve zararlı atıkların tasfiyesi, gibi konular yer almaktadır.

Ayrıca, çevrenin korunması için, başka kredi kaynaklarından yararlanmaya yönelik girişimlerde de bulunmaktadır. Akdeniz ülkelerine üç yıllık bir süre için öngörülen toplam 15 milyon dolarlık krediden Türkiye'ye 1990 yılı için 550-300 bin dolar arasında bir pay ayrılması söz konusudur. Özellikle Türkiye'nin Güney-Batı kıyı şeridinde turist patlaması beklentisiyle iş-

TABLO I
1989 Yılında Sektörler İtibariyle Dağıtılan
Çevresel Amaçlı Kredilerin Dökümü

Sektörler	Toplam Kredi Adedi	Çevresel Amaçlı Olarak Açılan Kredi Adedi	Toplamın Yüzdesi Olarak
Tarım ve Kentsel Gelişme	51	39	79
Enerji	23	12	52
Ulaştırma	22	7	32
Su Tedariki ve Techizatı	10	7	70
Sanayi	14	5	36
Endüstriyel Gelişmenin			
Finansmanı	16	3	19
Küçük Ölçekli Sanayi	5	1	20
Kentleşme	12	3	25
Haberleşme	7	0	0
Eğitim	19	2	11
Nüfus, Sağlık ve Gıda	12	2	17
Teknik Donatım	13	0	0
Proje Dışı	21	4	19
Toplam	225	85	38

panya örneğinde olduğu gibi Batı Akdeniz ülkelerinde de gözlemlenen ve çok ciddi bir sorun olarak kabul edilen «betonlaşmanın» da önlenmesi ve ortak bir kıyı şeridi düzenlemesinin gerçekleştirilmesi amacıyla, bu bölgede yer alan toplam 37 yerel yönetime finansal destek verilmesi söz konusu olacaktır.

Sonuç

Son birkaç yıl içinde çevre kirliliği ile mücadelede önemli adımlar atılmış bulunmaktadır. Özellikle çevre kirliliği sorunlarına karşı uluslararası düzeyde gerçekleştirilen çalışmalar, yaygın programlara dayalı global bir

yapıya yönelik politikanın bir sonucudur.

Doğaldır ki, izlenen politika çevre sorunlarına uluslararası düzeyde çözüm arayan önemli finans kuruluşlarının bu yöndeki çalışmalarının temel bir dayanağıdır.

Dünya Bankası'nın çevre sorunlarına yaklaşımı da «Ekonomik Gelişme» kavramı içinde olmakta ve çalışmalar bu yönde yaygınlaşmaktadır. Ayrıca Avrupa Yatırım Bankası, Bölgesel Gelişme Fonu, UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) ve daha birçok kuruluş da bu sorunu çözümlemede gerekli finansal ve teknik yardım ve işbirliğini sağlamaktadır.

Bankacıların ve
İş Çevrelerinin Beklediği Kitap :

VECDİ ÜNAY

**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

YENİ ÇIKTI

ES Yayınları – Telefon : 526 34 11

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

OECD'nin yayınladığı yarı yıl raporunda Türkiye'de enflasyonun gerileyeceği kaydedilmekte ve fiyat artış hızının 1990'da % 62, 1991'de ise % 52 olacağı tahmin edilmektedir. Bazı iktisatçılar ise, 1990'ın ilk yarısında görülen ekonomik canlanmayı; üretim artışı, ithalatın aşırı artması, iç piyasalarda kö-rüklenen talep ve para arzının bollaşmasıyla açıklamaktadırlar. Ancak, bu artışların enflasyonu artıracığı, dış ticaret açığı ve cari işlemler dengesinin bozulmasına yol açacağı ileri sürülmektedir.

İktisatçıların ekonomik durumu değerlendirmelerinde, enflasyonun nispi ge-rilemesi ve üretim artışı olumlu puan alırken; ihracatın ithalatı karşılama ora-nının gerilemesi, emisyon artışı ve bütçe açıklarının büyümesi olumsuz olarak karşılanmaktadır. Ayrıca, iç borçlanmadaki artış da bu olumsuzluklar arasına katılmaktadır.

Öte yandan, yatırım teşviklerinin geçen yıla göre ilk altı ayda % 100 ar-tışı, gelecek için olumlu görülmektedir. Bu tartışmaların sürmesi normaldir. Olumlu ve olumsuz değerlendirmeler, ekonominin yöneticilerine yön ve güç ve-recektir.

1990 Temmuz ayının önemli ekonomik olayları, ücret artışları, grevler ve ithalatta görülen hızlanmadır. Ülkemizdeki döviz bolluğunun, ihracat ve turizm girdilerinden değil, rant hesaplarından ileri geldiği göz önünde tutulursa, mal arzının üretim artışı ile gelişmemesi halinde döviz stoklarının olumsuz etkilen-mesi beklenmelidir.

Temmuz ayında toplanan Asgari Ücret Tespit Komisyonu, 1 Ağustos 1990'dan itibaren % 84 zammı kabul etmiş ve 16 yaşından büyük işçilerin ücretini 414.000 lira olarak ilan etmiştir. Ayrıca, devlet memurlarına yapılması kabul edi-len % 25 zam, sözleşmeli kamu personelinin ücretlerine de teşmil edilmiştir.

Lastik sanayiinde grev devam etmektedir. Ülker fabrikasında grev bir haf-ta sürdükten sonra tarafların uyuşmasıyla son bulmuştur. İşçi ve işveren tara-fı, ücretlerde % 200 artı 500.000 TL ve yıllık 5,5 milyon TL sosyal yardım veril-mesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. Ünilever grevi 4 saat içinde bitmiş ve işçilere birinci yıl % 145 zam artı 500.000 TL, ikinci yıl % 75 zam artı 200.000 TL ödenmesi, taraflarca kabul edilmiştir.

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi'nin temizlik işçilerine yaptığı yüksek oranlı zammı takip eden bu ücret zamlarının, toplu sözleşmelerin yenilenmesinde emsal olarak kullanılmaları bahis konusudur.

1990 Temmuz ayında gözlenen başlıca ekonomik olayların ithalatla ilgili olması dolayısıyla, aşağıda özellikle bu alandaki gelişmeler üzerinde durulacaktır.

Dış Ticaretle İlgili Olaylar

Bu yılın ilk 5 ayında 8,039 milyar dolara ulaşan ithalat rakamı, geçen yılın aynı döneminde 5,68 milyar dolar düzeyinde idi. Artış oranı % 39,3'tür. İthalatın madde gruplarına göre artışları hesaplanırsa, yatırım maddelerinin artış oranı % 40, tüketim maddelerinininki % 77, hammaddelerinki % 34,6'dır. Buğday ithalatının artışı % 868, motorlül kara nakil araçlarınıninki ise % 670'e ulaşmıştır. İthal otomobillerin pazar payı 1990'ın birinci yarısında % 17,2'ye çıkmış ve yabancı araçlar yerli oto sanayiini zorlamaya başlamıştır.

İthalatın bu hızlı artışı karşısında ihracat artışı % 59,3'e gerilemiştir. Geçen yılın ilk 5 ayında bu oran % 77,6 idi. Böylece dış ticaret açığımız da 3,271 milyar dolar olmuştur. Bu rakam 1989'un aynı döneminde 1,28 milyar dolar idi.

İthalatı kolaylaştıran uygulamalara 1990 Temmuz ayında da devam edilmiştir. 18 Temmuz 1990 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan İthalat Rejimine Ek Karar ile 98 maddenin Gümrük Vergisi indirilmiş, 243 madde ise Gümrük Vergisi'nden muat tutulmuştur. Bu maddelerden 147'sinin «ithali doğrudan teşvik edilen yatırım malları» listesine alınmasıyla bu listedeki madde sayısı 1203'e yükselmiştir. Bu mallar için yalnız konut fonu ödenmesi bahis konusudur.

İthalatta yapılan Gümrük Vergisi indirim ve muafiyetleri yanında 36 maddenin fon tutarları indirilmiş, 28 maddenin ithalinde fon kaldırılmıştır.

Pamuk ipliği fiyatlarının pamuk fiyatlarının artması nedeniyle yükselmesi yüzünden, ihracat zorlaşmaktadır. Girdilerinde pamuk ipliği kullanan giyim eşyası üreticileri, pamuk ipliği ithaline girişerek maliyetlerini dengelemeye çalışmaktadırlar.

Zamlar Devam Ediyor

- Çay fiyatları 10 Temmuz 1990 tarihinden itibaren % 20 ile % 25 arasında değişen oranlarda artırılmıştır.

- İthal içkilere ve sigaralara 12 Temmuz 1990 tarihinden itibaren zam yapılmıştır. Zam oranları içkilerde % 7 ile % 42, sigaralarda ise % 19 ile % 21 arasında değişmektedir.

- PETKİM, 12 Temmuz 1990'dan itibaren geçerli olmak üzere 4 kimyasal ürününe % 8 ile % 9 arasında değişen oranlarda zam yapmıştır.

- Türk Hava Yolları iç hatlarda 6 Ağustos 1990'dan itibaren % 15 zam yapmıştır. Bu zam, Ankara-İstanbul ve Ankara-Antalya hatları için geçerli değildir.

YENİ YAYINLAR

DOÇ. DR. YUSUF ALPER

SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU

GÜZEL, Prof. Dr. Ali – OKUR, Doç. Dr. Ali Rıza; BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Yayın No. : 231, Hukuk Dizisi : 109, Yenilenmiş 2. Baskı, İstanbul 1990, xvi + 516 sayfa, (KDV dahil) 21.000 TL.

Sosyal politikanın en geniş kapsamlı uygulama aracı olan sosyal güvenlik, diğer birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de çok fazla yayının yapılmadığı bir alan olarak kalmıştı. Ancak, son on yıllık dönemde bu görüntünün değişmeye başladığı ve sosyal güvenliğin çok yönlü ve giderek artan sayıda yayının yapıldığı bir disiplin haline geldiği görülmüştür. Sosyal güvenliğin geniş toplum kesimlerinin ilgisini çekmesi, üniversitelerin ders programlarında sosyal güvenlik lehinde yapılan değişiklikler ve öğretim üyeleri arasında bu alanda uzmanlaşmak isteyenlerin sayısının artması; sosyal güvenlikle ilgili olarak yapılan yayınların artışındaki temel faktörler olmuştur. Bugün sosyal güvenlik, üniversitelerimizin iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin

bazı bölümleri, hukuk fakülteleri ve bazı meslek yüksek okulları ders programlarında ağırlıklı olarak yer verilen, değişik uzmanlık alanına sahip, artan sayıda öğretim üyesinin çalışmalarını bu alana kaydıracağı dinamik bir disiplin haline gelmiştir.

Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ali Güzel ve Doç. Dr. Ali Rıza Okur, son yıllarda üniversitelerimizde daha sık rastlanmaya başlanan güzel bir birlikte çalışma örneğini gerçekleştirerek, 1988 yılında bu alanda yazılan en geniş hacimli eserlerden biri olan «Sosyal Güvenlik Hukuku» isimli çalışmayı konu ile ilgili taraflara sunmuşlardır.

Kamuyunda «Süper Emeklilik» olarak bilinen ve Türk sosyal güvenlik sistemine 1987 tarihli 3395 sayılı Kanunla getirilen önemli yeniliklerin hepsine ayrıntılı şekilde yer veren kitabın ilk baskısı; sosyal güvenlik alanında çalışan öğretim üyeleri, sosyal güvenlik dersi alan öğrenciler, sendikacılar ile kamu-özel kesim işverenleri ve bunların yöneticileri tara-

findan ilgi ile karşılanmıştı. Çünkü, içerik itibarıyla bu kesimlerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek özellikte ve kapsamda hazırlanmıştı.

Sosyal güvenlik dinamik bir alandır. Çok kısa sürede, bazen istikrarsızlık belirtisi sayılabilecek çok önemli değişikliklere ve gelişmelere konu olabilmektedir. Türk sosyal güvenlik sistemi içinde yer alan sosyal sigortalar, 1981-1987 yılları arasında emeklilik yaşından aylıkların hesaplanmasına kadar çeşitli konularda köklü değişikliklere sahne olmuştur. Kitabın ilk baskısı bu değişikliklere ayrıntılı şekilde yer vermişti.

1987 yılından sonra, sosyal güvenlik sistemimizin işleyişini değiştiren önemli hukukî düzenlemeler olmamıştır. Ancak, 3395 sayılı Kanun'un uygulanmasından kaynaklanan «süper emekliler» problemi gibi konular sürekli olarak gündemde yer almıştır. Öte yandan, sosyal sigorta kurumlarımızla sigortalılar arasındaki hak ve yükümlülüklerin düzenlenmesinde memur maaş katsayısı gibi altı ayda bir ve önemli oranlarda değişen katsayılar kullanılmakta, bu değişkenlerle yapılan hesaplamalar sık sık değişmektedir. Bütün bunları göz önüne alınca, sosyal güvenlik alanında uygulamaya yönelik kitap yazmak cesaret işi haline gelmektedir. Sayın Güzel ve Sayın Okur hem bu cesareti göstererek anılan çalışmayı gerçekleştirmişler, hem de meydana gelen değişiklikleri yansıtan ikinci baskıyı optimal bir sürede yetiştirmişlerdir.

Eser, ilk baskısında olduğu gibi yine üç ana kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısım, iki geniş bölüm halinde düzenlenmiştir. Sosyal güvenlik kavramı, sosyal güvenlik

sistemlerinin tarihsel gelişimi, sosyal güvenlik kavramının evrensel boyutları birinci bölümde; sosyal güvenliğin çağdaş ilkeleri, boyutları, finansmanı ve sosyal güvenlik hukukunun kaynakları gibi teorik konulara ise ikinci bölümde yer verilmiştir.

Sosyal sigortalar bütün dünyada sosyal güvenlik garantisi sağlayan en önemli sosyal güvenlik müesseseleri olarak görülmektedir. Ülkemizde de sosyal güvenlik garantisi sosyal sigortalar vasıtası ile sağlanmaktadır. Sosyal güvenlikle ilgili bu gerçek göz önünde tutularak, eserin en geniş hacme sahip ikinci kısmında sosyal sigorta müesseselerine yer verilmiştir. «Bağımlı Çalışanların Sosyal Güvenliği» başlığı altında en önemli sosyal sigorta kuruluşumuz olan Sosyal Sigortalar Kurumu'na ayrıntılı şekilde yer verilmiş; uygulama alanı, yönetimi, finansmanı ve sigorta kolları itibarıyla işleyiş ele alınmıştır. Memurların sosyal güvenliğini sağlayan T.C. Emekli Sandığı ile bağımsız çalışanların sosyal güvenliğini sağlayan Bağ-Kur da aynı tematik içinde ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca, Bağ-Kur vasıtasıyla tarım kesiminde bağımsız olarak çalışanlara sağlanan sosyal güvenlik garantisi ile ilgili olarak da detaylı bilgi verilmiştir. Değişik sosyal güvenlik kurumlarında geçen sürelerin birleştirilmesi, farklı sosyal sigorta kurumlarının olduğu ülkelerde sistemin zorunlu bir unsurunu oluşturmaktadır. İkinci kısmın son bölümünde hizmetlerin birleştirilmesi konusu üzerinde durulmuştur.

Üçüncü kısım, ilk baskıdan farklı olarak daha kısa tutulmuştur. Tek bölüm halinde ele alınmış ve yalnız-

ca Türk sosyal güvenlik hukukunda primsiz rejimler olarak bilinen sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler incelenmiştir. İlk baskıda primli rejimlerin genel bir değerlendirilmesinin yapıpılıp incelendiği bölüme, ikinci baskıda yer verilmemiştir.

Kitabın önemli özelliklerinden birini de, sosyal sigorta kurumları ile ilgili olarak uygulamada ortaya çıkan problemlerin çözümü konusunda, mahkeme kararlarına kadar inilerek ayrıntılı bilgilerin verilmiş olması oluşturmaktadır. Öte yandan, özellikle uygulamacılar açısından kolaylık sağlayacak şekilde, primlerin ve aylıkların hesabı konusunda çözümlü örnekler verilmesi de, kitabın son derecede olumlu bir özelliğini oluşturmaktadır. İkinci baskıda, ilk baskısına göre şu ilâveler ya da değişiklikler yapılmıştır:

- Geçen süre içinde sosyal güvenlikle ilgili olarak ortaya çıkan mevzuat değişiklikleri, ilâve edilmiştir.
- Okuyucu açısından önemli olduğu düşünülen kısımlarda daha belirgin şekilde italik karakterli yazı kullanılmıştır.
- Yeni tablolar eklenmiş veya mevcut tablolardaki rakamlar güncelleştirilmiştir.
- Hesaplamalarla ilgili örnekler yürürlükteki yeni katsayı esas alınarak yenileştirilmiştir.
- Maktu ödemelerde elde edilebilen son değerler kullanılmıştır.

Eserin dikkat çeken bir diğer özelliği de, son derece sade ve akıcı bir dille yazılmış olmasıdır. Türkiye'de sosyal güvenlik ve sosyal güvenlik hukuku gibi derslerde ders kitabı olarak okutulabilecek olan çalışma, öğrencilerin yanı sıra uygulamacılara da hitap etmektedir.

Prof. Dr. Güzel ve Doç. Dr. Okur'un yoğun ve titiz bir çalışma sonucu yazdıkları bu değerli kitabı, meslektaşlarıma, öğrencilere, sendikacılara, özel ve kamu kesimi işverenleri ile yöneticilerine tavsiye ederim. Kendi çalışma alanım olması dolayısıyla da, böyle bir eseri sosyal güvenlik literatürüne kazandırdıkları için Sayın Güzel ve Sayın Okur'u yürekten kutlar, benzeri çalışmaların devamını dilerim.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş eski sayıları :

(1990'da Fiyatlar)

(Mevcut Ciltler - KDV Dahil)

1965 yılı cildi :	10.000 TL
1966 yılı cildi :	10.000 TL
1967 yılı cildi :	10.000 TL
1987 yılı cildi :	25.000 TL
1988 yılı cildi :	25.000 TL
1989 yılı cildi :	30.000 TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 İndirim uygulanır. (2) Ödemeli postalama yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline taahhütlü posta pulu karşılığı 2000 TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

dünün, bugünün, yarının
bankası

T.C. ZİRAAT
BANKASI
"Gücüne erişilmez,"

Türk bankacılığında yeni bir boyut: Nixdorf teknolojisi.

Bütün dünyada ve Türkiye'de, hem teknoloji hem de iş dünyası için zaman boyutu giderek değer kazanıyor. Bilginin hızla işlenmesi, sonuçların hemen somutlaştırılması ve bunun mümkün olduğunca çok birime aynı zamanda yansıtılması...

Bu yüzden bankacılık çok yönlü bir alan: Ulusal ve uluslararası düzeyde uzmanlaşmayı gerektiriyor. Bir yandan günlük ve tekdüze, bir yandan da son derece karmaşık.

Bu zorlukların içinden çıkabilmek için, bütün dünyada birçok banka, Nixdorf'un Bütünsel Bankacılık Çözümü'ne başvuruyor. Özel olarak bankaların gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmış bir donanım ve yazılım birleşimi; buna ek olarak hizmet ve eğitim... Nixdorf'u bütün dünyaya tanıtan ve tercih nedeni yapan özellikler gelişen Türk Bankacılığında da başarının yolunu çiziyor. Dostlarıyla ilişkileri her gün daha çok gelişen Türkiye'nin birçok önemli bankasında Nixdorf'un Bütünsel Çözümü'nden yararlanılıyor. Türkler ve Almanlar, aynı değeri, aynı zaman içinde aynı hızı ve çözümleri paylaşıyorlar.

Bankacılar, bütünsel haberleşme sistemlerinin bir parçası olarak işleyebilecek bilgisayara istiyor. Bilgisayara sahip olmak da yeterli değil. Bunun ötesinde o bilgisayar sisteminin arkasında deneyimi ve bilgisiyile sürekli destek olacak bir kuruluş gerekiyor.

Nixdorf, donanım alanında modüler yapıya sahip. Teknolojinin gelişimine paralel olarak eski modül yenisiyle değiştirilebiliyor.

Aynı işlem, yazılımdaki gelişmeler için de geçerli. Evet, Nixdorf bilgisayar hep genç kalır ve uzun bir süre donanım ve yazılım yatırımı korunmuş olur.

Avrupa bankalarının yarısından fazlası Nixdorf'la çalışıyor. Bütün dünyada 150.000'in üzerinde terminal, bankalarda hizmet vermeyi sürdürüyor.

Bütün bankacılar Nixdorf'u tanır.

Şimdi siz de tanıyosunuz.

**Türk-Alman dostluğu
geleceğe bakıyor.**

**NIXDORF
COMPUTER**

SELNİKEL

ISITMA VE KLİMA CİHAZLARI SANAYİİ A.Ş.

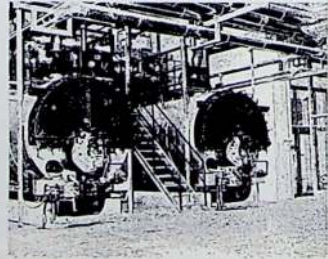
KALİTEDE **35** YILLIK
TECRÜBE

İMALAT PROGRAMIMIZ

1. YÜKSEK BASINÇLI KOMPLE BUHAR VE KIZGIN SU SANTRALLARI
2. ENDÜSTRİYEL TIP SIVI YAKIT ROTATİF SIVI YAKIT,GAZ KOMBİNE VE GAZ BRÜLÖRLERİ İLE EV TİPİ GAZ BRÜLÖRLERİ
3. KAT KALORİFERİ KAZANLARI
4. ALEV VE DUMAN BORULU UÇ ÇEKİŞLİ YÜKSEK VE ALÇAK BASINÇLI BUHAR KIZGIN SU VE SICAK SU KAZANLARI 0,5-20 atü basınç ve 0,2-22,5 ton/h kapasitelerde, alev duman birulu 3 çekışli sistemde
5. SU BORULU YÜKSEK BASINÇLI BUHAR VE KIZGIN SU KAZANLARI 5-100 atü basınç ve 5-100 ton/h kapasitelerde, su birulu sistemde
6. ISI SANTRALI YARDIMCI TEÇHİZATI Kondens deposu, Ekonomizer, Siklon, Degazör, FPI istasyonu v.b.
7. EŞANJÖR VE BUHAR JENERATÖRLERİ 7,1 milyon Kcal/h ısıtma kapasitelerine kadar
8. BOYLER, HİDROFOR VE SU DEPOLARI
9. AKARYAKIT TANKLARI
10. SU YUMUŞATMA CİHAZLARI VE KUM FİLTRELERİ
11. ENDÜSTRİYEL DEMİR VE ÇELİK İŞLERİ
12. SU ARITMA TESİSLERİ
13. OTOMOBİL ISITMA RADYATÖRLERİ
14. ENDÜSTRİ VANTİLATÖR VE ASPIRATÖRLERİ 3000 mm SS toplam basınç ve 500.000 m³/h kapasitelerine kadar, akajyal ve rınyal tiplerde
15. ISITMA, HAVALANDIRMA VE KLİMA CİHAZLARI 200.000 m³/h hava, 3.600.000 Kcal/h ısıtma ve 1.200.000 Kcal/h soğutma kapasitelerine kadar, hijyenik veya normal tiplerde
16. SOĞUTMA KULELERİ
17. İNDÜKSİYON CİHAZLARI
18. SALON, DUVAR VE TAVAN TİPİ CİHAZLAR
19. BİNALARIN KOMPLE MEKANİK TESİSATI
20. BOYAMA VE BOYA KURUTMA TESİSLERİ
21. KOMPLE FABRİKA MONTAJI

Atakule Isıtma Havalandırma Klİma ve SPM tesisleri

Duman borulu yüksek basınç kızgın su kazanı

ANKARA : Tunus Cad. 5

İSTANBUL : İnönü Cad. 69/12

İZMİR : M. Kemal Bulv. 291/A

Bakanlıklar

Taksim

Küçükyalı

Tel: (4) 117 60 30 - 31 Fax: (4) 117 60 32

Tel: (1) 149 03 62 Fax: (1) 143 71 41

Tel: (51) 46 07 54 Fax: (51) 19 34 45